

วิธีคิดทางทฤษฎีในสังคมวิทยา: พัฒนาการและปัญหาทางทฤษฎี

Theoretical Thinking in Sociology: Development and Theoretical Dilemmas

เชษฐา พวงหัตถ์*

บทคัดย่อ

สังคมวิทยาได้รับการนิยามว่าเป็นการศึกษาสังคมมนุษย์อย่างเป็นระบบ โดยให้ความสำคัญโดยเฉพาะกับระบบสังคมสมัยใหม่ที่ได้เข้าสู่ภาวะของสังคมอุตสาหกรรม สังคมวิทยาเป็นวิชาที่พยายามทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ตลอดช่วงเวลา 2-3 ศตวรรษที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นไม่เกิดขึ้นในระดับมหภาคแต่อย่างใด ทว่ายังเกี่ยวข้องกับลักษณะการดำเนินชีวิตที่เป็นเรื่องส่วนตัวด้วย ในบรรดานักทฤษฎีรุ่นบุกเบิก นักคิดที่สำคัญ 4 คนคือ ออกุสต์ กงต์, คาร์ล มาร์กซ์, เอมีล เดอร์ไคม์ และแมกซ์ เว็บบอร์ ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 กงต์และมาร์กซ์ได้เขียนงานเพื่อวางรากฐานประเด็นศึกษาบางอย่างให้กับสังคมวิทยา โดยที่ต่อมาได้รับการปรับขยายโดยเดอร์ไคม์และเว็บบอร์ ประเด็นศึกษาเหล่านั้นเกี่ยวข้องกับลักษณะของสังคมวิทยา และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการสร้างความสมัยใหม่ที่มีต่อโลกทางสังคม ความหลากหลายของแนวศึกษาทางทฤษฎีปรากฏให้เห็นในสังคมวิทยา วิชาทางทฤษฎียากที่จะหาข้อยุติได้ง่ายๆ แม้แต่ในแวดวงของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเองก็ตาม และในสังคมวิทยาเอง เราจะพบความยากลำบากมากกว่าหลายเท่าเนื่องจากความซับซ้อนของปัญหาที่เกิดจากการเข้าไปศึกษาพฤติกรรมของตัวเราเอง ปัจจุบันเรากำลังอยู่ตรงจุดเริ่มต้นของการเข้าสู่ช่วงเวลาใหม่ของการพัฒนาทางทฤษฎีสังคมวิทยา ความคิดของนักคิดคลาสสิกอย่าง มาร์กซ์, เดอร์ไคม์ และเว็บบอร์ ได้ถูกสร้างขึ้นในช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ทางสังคมและเศรษฐกิจ ปัจจุบันเรากำลังดำเนินชีวิตอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านที่เกิดขึ้นในระดับโลกซึ่งมีผลกระทบอย่างลึกซึ้งและกว้างขวางทั่วทั้งโลก เราจำเป็นต้องสร้างทฤษฎีใหม่ๆ ขึ้นมาเพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการใหม่ๆ ซึ่งกำลังแปรสภาพสังคมของเราอยู่ในขณะนี้ ความพยายามดังกล่าวปรากฏให้เห็นได้จากบรรดาทฤษฎีที่บทความนี้นำเสนอและวิเคราะห์

คำสำคัญ: จินตนาการทางสังคมวิทยา; ปฏิฐานนิยม; ข้อเท็จจริงทางสังคม; การกระทำของมนุษย์; โครงสร้างทางสังคม

Abstract

Sociology can be identified as the systematic study of human societies, giving special emphasis to modern, industrialised system. Sociology came into being as an attempt to understand the far-reaching changes that have occurred in human societies over the past two or three centuries. The changes involved are not just large-scale ones; they also involve shifts in the most intimate and personal characteristics of people's lives. Among the classical founders of sociology, four figures are particularly important: Auguste Comte, Karl Marx, Emile Durkheim and Max Weber. Comte and Marx, working in the mid-nineteenth century, established some of the basic issues of sociology, later elaborated on by Durkheim and Weber. These issues concern the nature of sociology and the impact of the changes brought about by modernisation on the social world. A diversity of theoretical approaches is found in sociology. Theoretical disputes are difficult to resolve even in the natural sciences, and in sociology we face special difficulties because of the complex problems involved in subjecting our own behaviour to study. Perhaps today we are at the beginning of a major new phase of development of sociological theory. The Ideas of the classic thinkers –Marx, Durkheim and Weber- were formed during times of great social and economic change. We are now living through a period of global transition that is probably profound and is much more widely felt across the world. We need to develop new theories to understand the new development which are transforming our societies today. The theories analysed in this article are among the most contributions to this endeavour.

Keywords: sociological imagination; positivism; social facts; human action; (social structure)

เรากำลังมีชีวิตอยู่ในโลกในช่วงต้นศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นโลกที่เต็มไปด้วยความรู้สึกลัวหวาดกังวล แต่ก็มีความหวังพร้อมกันไปด้วย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแสดงออกมาให้เห็นในรูปของความขัดแย้งรุนแรง การตั้งเครียดและการแตกแยกทางสังคม รวมถึงผลด้านลบของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีต่อ

* นักวิชาการอิสระ อดีตอาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม
หมายเหตุ: ส่วนหนึ่งของบทความชิ้นนี้ได้รับการพิมพ์เผยแพร่โดยใช้ชื่อบทความว่า “วิธีคิดทางสังคมวิทยาและปัญหาทางทฤษฎี (Theoretical Thinking and Dilemmas in Sociology)” ใน วารสารร่มพฤกษ์ ปีที่ 24 ฉบับที่ 1-2 (ต.ค. 2549)

สภาพแวดล้อมธรรมชาติ แต่เราก็ยังพอมองเห็นหนทางในการควบคุมชะตากรรมของเราได้ และสามารถปรับเปลี่ยนชีวิตของเราเพื่อสถาปนาโลกที่ดีกว่า โลกที่ดีกว่านี้จะเกิดขึ้นได้อย่างไร? ทำไมสภาพชีวิตของพวกเราจึงแตกต่างจากสภาพชีวิตของคนรุ่นพ่อแม่ปู่ย่าตายายของพวกเราอย่างมากมาย? ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงในอนาคตจะเป็นเช่นไร? คำถามเหล่านี้เป็นเรื่องที่สังคมวิทยาให้ความสนใจ

สังคมวิทยา (sociology) เป็นสาขาวิชาที่ศึกษาชีวิตทางสังคม (social life), กลุ่มและสังคมต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจและท้าทายอย่างมาก ประเด็นเหล่านี้ก็คือพฤติกรรมของตัวพวกเราเอง ในฐานะสัตว์สังคม (social beings) สังคมวิทยามีขอบข่ายการศึกษาที่กว้างมาก นับตั้งแต่การวิเคราะห์เรื่องราวของผู้คนที่เดินผ่านไปมาตามท้องถนนจนถึงเรื่องของขบวนการทางสังคมที่เคลื่อนไหวในระดับโลก

พวกเราส่วนใหญ่มองโลกด้วยมุมมองที่คุ้นเคยในการใช้ชีวิตร่วมกัน แต่สังคมวิทยาจะชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมองโลกด้วยมุมมองที่กว้างไกลกว่านั้นว่า ทำไมพวกเราถึงมีสภาพอย่างที่เราเป็นอยู่ และทำไมพวกเราถึงต้องกระทำอย่างที่เรากระทำอยู่ สังคมวิทยาช่วยทำให้พวกเราตระหนักว่า สิ่งที่เราเรามองว่าเป็นธรรมชาติ หลีกเลียงไม่ได้ เป็นสิ่งที่ดีหรือเป็นความจริงนั้น จริงๆ แล้วอาจไม่เป็นเช่นนั้นก็ได้ และชีวิตของพวกเราที่ดูเหมือนว่าเป็นเรื่องของธรรมชาติ/เป็นอย่างนั้นมาตั้งแต่เกิดนั้น จริงๆ แล้วได้รับอิทธิพลอย่างมากจากพลังทางประวัติศาสตร์และทางสังคม การทำความเข้าใจวิถีทางในการดำเนินชีวิตของพวกเราแต่ละคนที่ดูเหมือนว่าจะเข้าใจได้ง่ายๆ แต่มีความซับซ้อน ลึกซึ้งอีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นบริบทของประสบการณ์ทางสังคมของพวกเรานั้น ถือว่าเป็นพื้นฐานของลักษณะของตัววิชาสังคมวิทยา

มุมมองทางสังคมวิทยา (sociological perspective)

การเรียนรู้ที่จะมีวิธีคิดแบบสังคมวิทยา (think sociologically) -ซึ่งเป็นการมองด้วยทรรศนะที่กว้างไกลมากขึ้นนั้น- หมายถึงการฝึกฝนให้เกิดจินตนาการ (imagination) การศึกษาสังคมวิทยาคงไม่ใช่เรื่องของกระบวนการแสวงหาความรู้ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน นักสังคมวิทยาก็คือ คนที่สามารถก้าวหลุดพ้นออกมาจากสิ่งต่างๆที่เป็นเรื่องของความคุ้นเคย/เคยชินในการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมแล้วมองสิ่งเหล่านั้นใหม่ในบริบทที่กว้างกว่านั้น งานของสังคมวิทยาขึ้นอยู่กับสิ่งที่นักคิดชาวอเมริกันอย่างซี. ไรท์ มิลส์ (C. Wright Mills) เรียกว่า ‘จินตนาการทางสังคมวิทยา’ (sociological imagination)¹ ‘จินตนาการทางสังคมวิทยา’ ช่วยทำให้เรา ‘คิดนอกกรอบ’ ของสิ่งที่พวกเราคุ้นเคยในชีวิตประจำวันของพวกเรา เพื่อที่จะได้หันกลับเข้าไปมองมันใหม่

ขอให้พวกเราดูตัวอย่างพฤติกรรมที่ดูเหมือนว่าเป็นเรื่องธรรมดาไม่น่าสนใจอย่างเช่นการดื่มกาแฟ (coffee drinking) ว่า เราสามารถที่จะอธิบายมันด้วยมุมมองทางสังคมวิทยาได้อย่างไรบ้างแน่นอนว่าคำอธิบายมีมากมายทีเดียว

¹ จินตนาการทางสังคมวิทยา (sociological imagination) หมายถึงการนำเอาความคิดที่ได้จากจินตนาการ (imaginative thought) ไปใช้ในการตั้งคำถามและหาคำตอบเกี่ยวกับปัญหาทางด้านสังคมวิทยา จินตนาการทางสังคมวิทยาเป็น เรื่องของการที่ตัวเราคิดออกจากกรอบความคิดของที่เราคุ้นเคย/เคยชินเพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการใช้ชีวิตในแต่ละวัน ดู C. W. Mills, *The Sociological Imagination* (Harmondsworth : Penguin, 1970).

ประการแรก เราสามารถชี้ให้เห็นได้ว่า กาแฟไม่ได้เป็นแค่เครื่องดื่มที่สร้างความกระปรี้กระเปร่า (refreshment) ทว่ากาแฟมี*คุณค่าเชิงสัญลักษณ์ (symbolic value)* อยู่ด้วยในฐานะเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของกิจกรรมทางสังคมในชีวิตประจำวันของพวกเขา บ่อยครั้งที่เดียวที่บรรดาพิธีกรรม/พิธีการต่างๆ ที่ถูกนำไปผูกพ่วงเข้ากับการดื่มกาแฟกลับมีความสำคัญมากกว่าการยกกาแฟขึ้นมาดื่ม สำหรับชาวตะวันตกจำนวนไม่น้อย การดื่มกาแฟตอนเช้า (morning coffee) ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการเริ่มต้นชีวิตประจำวันของพวกเขาแต่ละคน พวกเขาจะเริ่มดำเนินชีวิตในแต่ละวันไม่ได้เลยถ้าหากไม่ได้ดื่มกาแฟตอนเช้า บ่อยครั้งอีกเช่นกันที่หลังจากที่แต่ละคนได้ดื่มกาแฟตอนเช้าแล้ว พวกเขาก็ยังต้องไปดื่มกาแฟร่วมกับคนอื่นๆ – ซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานของพิธีกรรมทางสังคม (social ritual) อย่างหนึ่ง คนสองคนซึ่งนัดพบปะกันเพื่อดื่มกาแฟร่วมกันอาจจะให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกัน พูดคุยกัน มากกว่าการดื่มกาแฟ จริงๆ แล้ว การดื่มและการกินในทุกๆ สังคมเป็นการแสวงหาโอกาส/ช่องทางที่จะมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) และประกอบพิธีกรรมทางสังคม – ข้อสังเกตเหล่านี้ชี้ขยಾಮุมมองในการศึกษาของสังคมวิทยาให้กว้างมากขึ้น

การพูดคุยกับเพื่อนและจิบกาแฟไปด้วยถือเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทางสังคม

ประการที่สอง กาแฟเป็น*สิ่งเสพติด (drug)* ที่มีสารคาเฟอีน (caffeine) ผสมอยู่ ซึ่งมีผลกระตุ้นการทำงานของประสาท คนจำนวนไม่น้อยหยุดพักดื่มกาแฟเพราะกาแฟช่วยกระตุ้นให้รู้สึกสดชื่น หลังจากการทำงานเป็นเวลาหลายชั่วโมงทั้งในตอนกลางวันและกลางคืน กาแฟทำให้คนติด แต่การติดกาแฟก็ไม่ได้ถูกคนส่วนใหญ่ในวัฒนธรรมตะวันตกมองว่าเป็นเหมือนการติดสารเสพติด กาแฟเป็นสิ่งเสพติดที่สังคมยอมรับได้ (socially acceptable drug) เช่นเดียวกับเครื่องดื่มผสมแอลกอฮอล์ ซึ่งตรงกันข้ามกับกัญชา กระนั้นก็ยังมียีกหลายสังคมที่เดียวที่ยอมรับการเสพกัญชาหรือแม้กระทั่งโคเคน แต่กลับปฏิเสธทั้งกาแฟและเครื่องดื่มผสมแอลกอฮอล์ นักสังคมวิทยาให้ความสนใจว่าอะไรเป็นสาเหตุของความแตกต่างดังกล่าว

ประการที่สาม ขณะที่ใครก็ตามกำลังดื่มกาแฟอยู่ ก็เท่ากับว่าเขา/หล่อนกำลังเข้าไปเกี่ยวข้องกับ*ชุดของความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจที่ซับซ้อน (a complicated set of social and economic relationships)* ซึ่งขยายครอบคลุมไปทั่วโลก กาแฟเป็นผลผลิตที่เชื่อมโยงผู้คนที่อยู่ในดินแดนบางส่วนที่ร่ำรวยมั่งคั่งที่สุดกับผู้คนที่อยู่ในดินแดนส่วนใหญ่ที่ยากจนที่สุดบนโลกใบนี้

กล่าวคือ กาแฟปริมาณมหาศาลที่ถูกนำไปบริโภคกันในประเทศที่ร่ำรวยนั้นถูกปลูกกันในประเทศที่ยากจน กาแฟเป็นสินค้าที่มีมูลค่ามากที่สุดรองลงมาจากน้ำมันในการค้าระหว่างประเทศ กาแฟกลายเป็นแหล่งรายได้ขนาดใหญ่ที่สุดให้กับหลายประเทศ ในการแลกเปลี่ยนสินค้า การผลิต การแลกเปลี่ยนและการกระจายผลผลิตและสินค้าที่มีชื่อว่ากาแฟนี้ จำเป็นต้องมีการทำธุรกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องระหว่างผู้คนจำนวนมากที่อยู่ห่างไกลจากผู้ดื่มกาแฟหลายพันไมล์ การศึกษาการทำธุรกรรมระดับโลก (global transactions) ถือว่าเป็นพันธกิจที่สำคัญของสังคมวิทยา เนื่องจากหลายๆแง่มุมของชีวิตของพวกเราขณะนี้ได้รับผลกระทบจากอิทธิพลทางสังคมและการสื่อสารกว้างขวางทั่วโลก

กาแฟมีความหมายสำหรับการดำรงชีวิตของคนงานทั้งหลายที่กำลังคัดเลือก เม็ดกาแฟให้กับสหกรณ์เพื่อการค้าที่เป็นธรรมในอเมริกาใต้

ประการที่สี่ พฤติกรรมอย่างเช่น การจับกาแฟ สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการทั้งหมดของพัฒนาการทางสังคมและเศรษฐกิจในอดีต (a whole process of past social and economic development) เช่นเดียวกับอาหารชนิดอื่นๆของชาวตะวันตกซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในปัจจุบัน - อย่างเช่น ชา กล้วย มันฝรั่ง และน้ำตาลทราย- กาแฟได้ถูกนำมาบริโภคกันอย่างกว้างขวางตั้งแต่เมื่อปลายทศวรรษ 1800 เป็นต้นมา แม้ว่าการดื่มกาแฟจะมีจุดกำเนิดในตะวันออกกลาง แต่การขยายตัวของบริโภคขนานใหญ่กลับเริ่มขึ้นในยุคแห่งการขยายตัวของตะวันตกเมื่อประมาณ 150 ปีที่ผ่านมา จริงๆแล้วกาแฟที่พวกเราดื่มกันอยู่ทุกวันนี้มาจากดินแดน [อเมริกาใต้และแอฟริกา] ซึ่งเคยตกเป็นอาณานิคมของชาวยุโรป ดังนั้นกาแฟจึงไม่ได้เป็นเครื่องดื่ม 'ดั้งเดิม' ของตะวันตกแต่อย่างใด มรดกของอาณานิคมมีผลกระทบอย่างมากมาต่อพัฒนาการของการค้ากาแฟระดับโลก

ร้านกาแฟเป็นศูนย์กลางของการพบปะพูดคุยและการวางแผนทางการเมืองสำหรับชนชั้นนำในอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 18

ประการที่ห้า กาแฟเป็นผลผลิตที่กลายเป็นหัวใจของวิวาทะในขณะนี้เกี่ยวกับเรื่องโลกาภิวัตน์ การค้าระหว่างประเทศ สิทธิมนุษยชนและการทำลายล้างสิ่งแวดล้อม เมื่อกาแฟได้รับความนิยม

ปลุกกันทั่วไป มันก็ได้ถูกทำให้กลายเป็นผลผลิตที่มี ‘ยี่ห้อ’ (branded) และถูกทำให้ ‘กลายเป็นเรื่องการเมือง’ (politicised) ในแง่ที่ว่า การตัดสินใจของผู้บริโภคว่าจะดื่มกาแฟประเภทใดและจะซื้อกาแฟที่ไหนนั้น ได้กลายเป็น ‘การเลือกที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการใช้ชีวิต’ (lifestyle choices) ผู้บริโภคอาจจะเลือกดื่มเฉพาะกาแฟบริสุทธิ์/ธรรมชาติซึ่งไม่มีสารคาเฟอีนเจือปน หรือเลือกดื่มกาแฟที่เป็นสินค้าซึ่ง ‘ค้าขายกันอย่างเที่ยงธรรม’ [ผ่านวิธีการที่มีการจ่ายราคาสินค้าอย่างเต็มที่ตามความเป็นจริงให้กับผู้ผลิตกาแฟรายเล็กๆในประเทศกำลังพัฒนา] ผู้บริโภคอาจจะเลือกอุดหนุนร้านกาแฟที่ผู้ขายลงทุนด้วยตนเอง มากกว่าร้านกาแฟของบริษัทขนาดใหญ่ที่มีสาขาแพร่กระจายไปทั่วอย่างเช่น Starbucks ผู้ดื่มกาแฟอาจจะตัดสินใจเลิกซื้อ/ดื่ม (boycott) กาแฟที่ผลิตจากบางประเทศที่ขาดความใส่ใจในเรื่องสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม นักสังคมวิทยาให้ความสนใจที่จะทำความเข้าใจว่าโลกาภิวัตน์ช่วยยกระดับความตระหนักรู้ของผู้คนทั่วไปในเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้นในซอกมุมที่อยู่ห่างไกลออกไปบนพื้นพิภพนี้ และช่วยทำให้ผู้คนนำความรู้ใหม่ๆไปใช้ในชีวิตของพวกเขาได้อย่างไร

▪ การศึกษาสังคมวิทยา (studying sociology)

จินตนาการทางสังคมวิทยา (sociological imagination) ช่วยให้เรามองเห็นว่าเหตุการณ์ทั้งหลายที่ดูเหมือนว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องเฉพาะกับปัจเจกบุคคลนั้น จริงๆแล้วสะท้อนให้เห็นประเด็นที่กว้างไกลกว่านั้นมาก ตัวอย่างเช่น การหย่าร้าง (divorce) อาจจะเป็นกระบวนการที่สร้างความยากลำบากให้กับคนที่เข้าไปเกี่ยวข้อง –ซึ่งมีลึกลับถือว่าเป็นความทุกข์ส่วนบุคคล แต่มีลึกลับชี้ให้เห็นว่าการหย่าร้างได้กลายเป็นประเด็นสาธารณะในสังคมอย่างประเทศอังกฤษทุกวันนี้ โดยชีวิตคู่ของสามีภรรยาจำนวนถึงที่หนึ่งในสามของต้องปิดฉากลงภายในเวลา 10 ปี

อีกตัวอย่างหนึ่งก็คือ การว่างงาน (unemployment) ซึ่งอาจจะเป็นโศกนาฏกรรมส่วนตัวของคนที่ถูกไล่ออกจากงานและยังไม่สามารถหางานใหม่ทำได้ แต่การว่างงานก็เป็นมากกว่าเรื่องของความผิดหวังต่อส่วนตัว เมื่อคนอื่นเป็นล้านๆคนในสังคมหนึ่งๆก็ตกอยู่ในสถานการณ์แบบเดียวกัน การว่างงานเป็นประเด็นสาธารณะ (public issue) ที่แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มทางสังคมที่ใหญ่กว่าเรื่องส่วนตัวของปัจเจกบุคคลมาก

ขอให้คุณลองนำเอาลักษณะที่พูดถึงข้างบนนี้มาใช้กับชีวิตของคุณเอง คงไม่จำเป็นว่า จะต้องคิดถึงแต่เรื่องร้ายๆ เราลองมาพิจารณาตัวอย่างเช่น ทำไมคุณถึงหยิบเอกสารนี้ขึ้นมาพลิกอ่าน ทำไมคุณถึงตัดสินใจเรียนวิชาสังคมวิทยา คุณอาจจะเป็นนักเรียนวิชาสังคมวิทยาที่ไม่ตั้งใจเรียนเลือกเรียนวิชาสังคมวิทยาเพียงแค่ว่าครบจำนวนรายวิชาที่กำหนดให้เรียนเพื่อจะได้รับปริญญา หรือว่าคุณอาจจะเป็นนักเรียนที่มีความกระตือรือร้น ต้องการค้นพบอะไรบางอย่างในวิชาสังคมวิทยา ไม่ว่าจะแรงจูงใจของคุณจะเป็นเช่นไร ดูเหมือนว่าพวกคุณมีอะไรร่วมกันกับคนอื่นๆที่เรียนวิชาสังคมวิทยา โดยที่พวกคุณไม่จำเป็นต้องไปรับรู้มัน การตัดสินใจส่วนตัวของคุณสะท้อนให้เห็นตำแหน่งแห่งที่/สถานะของคุณในสังคมที่กว้างไกลออกไปอีก

ลองมาดูกันว่าลักษณะต่อไปนี้นำมาใช้กับตัวคุณได้หรือไม่? คุณเป็นคนที่อยู่ในวัยหนุ่ม/สาวใช่หรือไม่? คุณมาจากภูมิหลังที่มีอาชีพประจำหรือเป็นคนงานคอปกขาว (white-collar) ใช่หรือไม่? คุณได้เคยทำหรือยังคงทำงานเสริมล่วงเวลาเพื่อเพิ่มพูนรายได้ใช่หรือไม่? คุณต้องการหางานดีๆทำหลังจากสำเร็จการศึกษาไปแล้ว แต่ก็ไม่ได้ตั้งใจร้ายเรียนอย่างจริงจังมากเท่าใดนักใช่หรือไม่? คุณรู้

จริงๆหรือไม่ว่าสังคมวิทยาคืออะไร นอกจากรู้แต่ว่าเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของคนที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม? พวกคุณจำนวนมากกว่าสามในสี่คงจะตอบคำถามเหล่านี้ว่า ‘ใช่’ นักเรียนระดับอุดมศึกษาคงไม่ใช่ตัวแทนของประชากรทั้งหมด แต่มีแนวโน้มที่มาจากภูมิหลังของอภิสิทธิ์ชนมากกว่า และทัศนคติของคนเหล่านี้มักจะสะท้อนให้เห็นทัศนคติแบบเดียวกับพวกเพื่อนของเขาหรือคนที่พวกเขารู้จัก ภูมิหลังทางสังคมซึ่งเป็นที่มาของพวกเรา มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมากกับรูปแบบของการตัดสินใจที่พวกเราคิดว่าเหมาะสมแล้ว

แต่ถ้าคุณตอบคำถามข้อหนึ่งหรือมากกว่านั้นว่า ‘ไม่’ คุณอาจจะมาจากภูมิหลังของคนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งหรือมาจากครอบครัวยากจน คุณอาจจะเป็นใครก็ได้ที่อยู่ในวัยกลางคนหรืออาจจะอายุมากกว่านั้น อย่างไรก็ตาม ข้อสรุปอาจจะเป็นดังนี้ก็ได้ คุณน่าจะจะต้องได้เคยต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้ได้มาซึ่งสภาพที่คุณเป็นอยู่ขณะนี้ คุณอาจจะต้องเคยเอาชนะความรู้สึกของเพื่อนๆหรือคนอื่น ๆ ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อคุณ เมื่อคุณบอกพวกเขาว่า คุณกำลังจะเข้าเรียนในวิทยาลัย/มหาวิทยาลัย หรือไม่เช่นนั้นคุณก็อาจจะเข้าเรียนระดับอุดมศึกษาหลังจากมีครอบครัวแล้วก็ได้

แม้ว่าพวกเราทุกคนล้วนได้รับอิทธิพลจากบริบททางสังคม (social contexts) ที่พวกเราเข้าไปอยู่นั้น แต่พฤติกรรมของพวกเรา ก็คงไม่ได้ถูกกำหนด (determined) โดยบริบทเหล่านั้นแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น เรามี และ สร้าง ปัจเจกภาพของพวกเราเองขึ้นมา นี่เป็นงานของสังคมวิทยาที่จะต้องเข้าไปศึกษาพิจารณาความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่าง *สิ่งที่สังคมสร้างให้กับเรา (what society makes of us)* และ *สิ่งที่เราสร้างให้กับตัวเราเอง (what we make of ourselves)*

การกระทำ/กิจกรรมที่พวกเราทำเป็นทั้งตัวกำหนดโครงสร้าง (structure) – กำหนดรูปลักษณ์- ให้กับโลกทางสังคมที่อยู่รายรอบตัวเรา และขณะเดียวกันการกระทำของพวกเรา ก็ถูกกำหนดโครงสร้างโดยโลกทางสังคมดังกล่าวเหล่านั้น แนวคิดเรื่อง ‘โครงสร้างสังคม’ (social structure) เป็นแนวคิดอันหนึ่งที่มีความสำคัญในวิชาสังคมวิทยา

โครงสร้างสังคมหมายถึง ข้อเท็จจริงที่ว่า บริบททางสังคมของการดำเนินชีวิตของเรา ไม่ได้เป็นเรื่องของเหตุการณ์หรือการกระทำหลากหลายรูปแบบที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่สิ่งเหล่านั้นล้วนถูกกำหนดโครงสร้าง (structured) หรือถูกกำหนดรูปแบบ (patterned) ที่มีลักษณะเฉพาะของมัน พฤติกรรมของพวกเราและความสัมพันธ์ที่พวกเรามีต่อกัน มีลักษณะที่เกิดขึ้นซ้ำๆจนเป็นปกติวิสัย (regularities) กระนั้นโครงสร้างสังคมก็ไม่ได้เป็นเหมือนกับโครงสร้างของวัตถุอย่างเช่นตัวอาคารซึ่งเป็นอิสระ/แยกอยู่ต่างหากจากการกระทำของเรา

สังคมมนุษย์อยู่ในกระบวนการที่เรียกว่า *การก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (structuration)* ที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา สังคมถูกสร้างซ้ำ (reconstructed) อยู่ทุกขณะโดย ‘องค์ประกอบพื้นฐาน’ (building blocks) ของสังคม – ซึ่งก็คือมนุษย์อย่างคุณและผมนั่นเอง

ขอให้กลับไปพิจารณาตัวอย่างที่ได้นำมาพูดถึงข้างต้นอย่างเช่นกรณีของกาแฟ กาแฟหนึ่งถ้วยคงไม่ได้มาอยู่ในมือคุณโดยอัตโนมัติ คุณเป็นคนเลือกที่จะไปร้านกาแฟร้านใดร้านหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่ว่าจะดื่มกาแฟดำหรือผสมครีม เมื่อคุณทำการตัดสินใจทำสิ่งเหล่านี้ พร้อมกับคนอื่น ๆ อีกหลายล้านคน เท่ากับว่า คุณกำลังกำหนดรูปลักษณ์ของตลาดให้กับกาแฟ และสร้างผลกระทบให้กับชีวิต

ของบรรดาผู้ผลิตกาแฟ ซึ่งบางทีอาจจะกำลังดำเนินชีวิตอยู่ในอีกซีกหนึ่งของโลกที่อยู่ห่างไกลออกไปหลายพันไมล์

สังคมวิทยาสามารถช่วยในการดำเนินชีวิตของเราได้อย่างไร? สังคมวิทยามีนัยเชิงปฏิบัติต่อชีวิตของพวกเราหลายอย่าง ดังเช่นที่มีลึกลับเน้นย้ำความสำคัญเมื่อนำเสนอแนวคิดเรื่องจินตนาการทางสังคมวิทยา (sociological imagination)

พัฒนาการของวิธีคิดทางสังคมวิทยา (Development of sociological thinking)

สิ่งที่นักเรียนสังคมวิทยาต้องพบเมื่อเริ่มลงมือเรียนวิชาสังคมวิทยาก็คือ ปัญหาของ ความหลากหลายของ แนวศึกษา (approaches) สังคมวิทยาไม่เคยเป็นวิชา (discipline) ที่มีการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความคิด (a body of ideas)

นักสังคมวิทยามักวิพากษ์กันว่า จะศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์กันอย่างไร? และผลของการศึกษาวิจัยจะนำมาตีความกันอย่างไร? ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น? ทำไมนักสังคมวิทยาถึงไม่มีความเห็นร่วมกันอย่างจริงจังเหมือนกับนักวิทยาศาสตร์? คำตอบอยู่ที่ลักษณะ (nature) ของตัววิชา สังคมวิทยาเป็นเรื่องของชีวิตและพฤติกรรมของตัวเราเอง และการศึกษาเกี่ยวกับตัวเราก็มีความซับซ้อนอย่างมาก และเป็นปัญหาอย่างมากในการศึกษา

▪ ทฤษฎี (theories) และ แนวศึกษาทางทฤษฎี (theoretical approaches)

การพยายามทำความเข้าใจบางเรื่องที่มีความซับซ้อน อย่างเช่น ผลกระทบของการเข้าสู่ภาวะอุตสาหกรรม (industrialisation) ที่มีต่อสังคม ทำให้เห็นความสำคัญของทฤษฎีที่มีต่อสังคมวิทยา การศึกษาข้อเท็จจริง (factual research) ซึ่งให้เห็นว่า สิ่งต่างๆเกิดขึ้นมาได้อย่างไร แต่สังคมวิทยาไม่ได้เป็นแค่การรวบรวมข้อเท็จจริง/facts เท่านั้น ไม่ว่าจะข้อเท็จจริงเหล่านั้นจะมีความสำคัญและน่าสนใจเพียงไร ตัวอย่างเช่น ผมซื้อกาแฟดื่มเมื่อเช้านี้ ผมจ่ายเงินไปจำนวนหนึ่ง เมล็ดกาแฟได้มาจากต้นกาแฟที่ปลูกในอเมริกากลาง ฯลฯ แต่เราก็ต้องการที่จะรู้ด้วยว่า *ทำไมจึงเกิดสิ่งต่างๆเหล่านี้ขึ้นมา?* และเพื่อที่จะได้มาซึ่งคำตอบ เราจะต้องสร้างทฤษฎีที่จะใช้อธิบาย (construct explanatory theories) ตัวอย่างเช่น เราต้องการที่จะรู้การเข้าสู่ภาวะอุตสาหกรรมมีอิทธิพลอย่างยิ่งใหญ่ต่อการปรากฏตัวของสังคมสมัยใหม่ (modern societies) แต่อะไรคือที่มาของเงื่อนไขเบื้องต้น (preconditions) ของการเข้าสู่ภาวะอุตสาหกรรม? ทำไมเราต้องค้นให้พบถึงความแตกต่างระหว่างสังคมต่างๆที่อยู่ในกระบวนการของการเข้าสู่ภาวะอุตสาหกรรม (industrialisation process) ? ทำไมการเข้าสู่ภาวะอุตสาหกรรมจึงเกิดขึ้นพร้อมๆกับการเปลี่ยนแปลงของวิธีการที่เกี่ยวกับการลงโทษ (criminal punishment) หรือเกี่ยวกับระบบครอบครัวและการแต่งงาน? เพื่อที่จะตอบคำถามเหล่านี้ได้ เราจำเป็นต้องสร้าง/พัฒนาสิ่งที่เรียกว่าวิธีคิดทางทฤษฎี (theoretical thinking) ขึ้นมา

ทฤษฎี (theory) เป็นเรื่องของการสร้างการตีความที่เป็นนามธรรมขึ้นมา (constructing abstract interpretation) ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการอธิบายสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง (empirical situations) ตัวอย่างเช่น ทฤษฎี (a theory) เกี่ยวกับการเข้าสู่ภาวะอุตสาหกรรมจะเกี่ยวข้องกับการระบุ (identify) ลักษณะสำคัญๆที่กระบวนการต่างๆของพัฒนาการทางด้านอุตสาหกรรม(industrial

development) มีอยู่ร่วมกัน และพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าลักษณะ/องค์ประกอบอันไหนมีความสำคัญมากที่สุดในการอธิบายพัฒนาการดังกล่าว

แต่นอนว่าการศึกษาวิจัยข้อเท็จจริงและทฤษฎีไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด เราจำเป็นต้องสร้างสิ่งที่เรียกว่าแนวศึกษาทางทฤษฎี (theoretical approaches) ขึ้นมา เพื่อทดสอบทฤษฎีด้วยข้อเท็จจริง เราต้องการทฤษฎีเพื่อช่วยให้เราเข้าใจ/อธิบายข้อเท็จจริง เนื่องจากเราต้องคิดต่างจากคนทั่วไปว่า ‘ข้อเท็จจริงไม่ได้มีความหมายในตัวของมันเอง’ (Facts do not speak for themselves.) นักสังคมวิทยาจำนวนไม่น้อยทีเดียวที่ทำงานอยู่กับการศึกษาข้อเท็จจริงโดยเฉพาะ แต่เอาเข้าจริงพวกเขาก็ต้องอาศัยความรู้บางอย่างจากทฤษฎีเป็นเครื่องนำทาง มิฉะนั้นแล้วงานของพวกเขาคงไม่สามารถอธิบายความซับซ้อนของสังคมสมัยใหม่ได้ นี่คือสิ่งที่เกิดขึ้นแม้กระทั่งกับงานวิจัยที่มีเป้าหมายเชิงปฏิบัติ (practical objectives) อย่างเดียว

‘นักปฏิบัติ’ (practical people) มักจะตั้งข้อสงสัยต่อนักทฤษฎี และหลายคนก็มองว่าตนเอง ‘ติดดิน’ เกินกว่าที่จะมาฆ่าเสียเวลาให้ความสนใจกับความคิดที่เป็นนามธรรม (abstract ideas) อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจในเชิงปฏิบัติการทั้งหมดล้วนมีฐานคติทางทฤษฎี (theoretical assumptions) อยู่เบื้องหลังทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น ผู้จัดการของบริษัทอาจจะไม่ให้ความสนใจต่อ ‘ทฤษฎี’ แต่ทุกๆแนวทางที่ใช้เกี่ยวกับกิจกรรมด้านธุรกิจล้วนเกี่ยวข้องกับฐานคติทางทฤษฎี แม้ว่าจะไม่มีการพูดออกมาอย่างชัดเจนก็ตาม ด้วยเหตุนี้ ผู้จัดการอาจจะตั้งเป็นข้อสังเกตเบื้องต้นว่า ลูกจ้างทำงานหนักเพราะมีเงินเป็นแรงจูงใจ [ระดับค่าจ้างที่พวกเขาจะได้รับ] นี่ไม่ใช่เรื่องของการตีความทางทฤษฎี (theoretical interpretation) เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์เท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องของความผิดพลาดอย่างหนึ่งปรากฏอยู่ด้วย ตามที่งานวิจัยด้านสังคมวิทยาอุตสาหกรรม (industrial sociology) พยายามชี้ให้เห็น

ในภาพวาดของจิตรกรชื่อ Bruegel เราเห็นคนจำนวนมากกำลังเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกิดขึ้นในตลาดนัด ภาพวาดนี้ในตอนแรกดูเหมือนว่าแทบจะไม่มีมีความหมายใดๆ ใดๆก็ตาม ชื่อของภาพวาดคือ *Netherlandish Proverbs* ซึ่งช่วยอธิบายความหมายของภาพวาดได้เป็นอย่างดี ภาพวาดนี้จริงๆแล้วต้องการแสดงให้เห็นสุภาษิตมากกว่าหนึ่งร้อยสุภาษิตซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในช่วงที่ภาพนี้ถูกวาดคือศตวรรษที่ 16 ในทำนองเดียวกัน นักสังคมวิทยาต้องการทฤษฎีในฐานะเป็นบริบทอันหนึ่งที่ช่วยให้เข้าใจการสังเกตปรากฏการณ์ของตน

หากไม่มีแนวศึกษาทางทฤษฎี (theoretical approach) แล้ว เราจะไม่สามารถรู้ได้เลยว่าเราจะเริ่มต้นด้วยการมองไปที่ประเด็นใดในการศึกษาหรือในการตีความผลของการวิจัย อย่างไรก็ตาม การอธิบายหลักฐานข้อเท็จจริง (factual evidence) ก็คงไม่ใช่เหตุผลเพียงอย่างเดียวเท่านั้นสำหรับการให้ความสำคัญต่อทฤษฎีของสังคมวิทยา วิธีคิดทางทฤษฎี (theoretical thinking) จะต้องหาคำตอบให้กับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาชีวิตทางสังคมของมนุษย์ (human social life) รวมตลอดถึงประเด็นต่างๆ ที่มีลักษณะเป็นปรัชญา

ในการกำหนดว่าสังคมวิทยาควรจะต้องอาศัยตัวแบบของวิทยาศาสตร์ในระดับใด และเราควรจะต้องสร้างมโนทัศน์ (conceptualise) เกี่ยวกับความรู้ของมนุษย์อย่างไรนั้น จะเห็นได้ว่าการกระทำ (action) และสถาบัน (institutions) เป็นปัญหาที่ไม่สามารถหาคำตอบ/ข้อยุติได้ง่ายๆ เพราะมีวิธีการในการทำความเข้าใจที่แตกต่างกันมากมายด้วยแนวศึกษาทางทฤษฎี (theoretical approaches) ที่หลากหลายที่ปรากฏอยู่ในวิชาสังคมวิทยา

▪ นักทฤษฎียุคแรก (early theorists)

พวกเราในฐานะเป็นมนุษย์มักจะสงสัยอยากรู้ว่าอะไรคือสาเหตุ/ที่มาของพฤติกรรมของพวกเรา แต่ความพยายามของพวกเราตลอดระยะเวลาหลายพันปีที่ผ่านมาในการทำความเข้าใจตัวเองอาศัยวิธีคิดที่สืบส่งต่อมาเป็นทอดๆ จากคนยุคก่อนหน้าเรา และหลายครั้งเราจะเห็นว่าปรากฏอยู่ในรูปของความเชื่อทางศาสนา ตัวอย่างเช่น ก่อนการเกิดขึ้นของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ คนจำนวนไม่น้อยเชื่อว่าพระเจ้าและภูตผีปีศาจเป็นผู้ดลบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ทางธรรมชาติเช่นแผ่นดินไหว แม้ว่านักเขียนในยุคแรกๆ ได้พยายามนำเสนอแง่มุมที่เจาะลึกลงมาที่พฤติกรรมของมนุษย์และสังคม แต่การศึกษาสังคมอย่างเป็นทางการเป็นระบบเพิ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้เอง โดยย้อนไปยังจุดเริ่มต้นเมื่อปลายศตวรรษที่ 17 และต้นศตวรรษที่ 18 ภูมิหลังของจุดเริ่มต้นของสังคมวิทยาก็คือ ชุดของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงหลังการปฏิวัติฝรั่งเศส (the French Revolution) ในปี 1789 และการเกิดขึ้นของการปฏิวัติอุตสาหกรรม (the Industrial Revolution) ในยุโรป การสั่นคลอนและสลายวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม (traditional ways of life) ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนำไปสู่ความพยายามของนักคิดทั้งหลายที่จะสร้างวิธีการใหม่ๆ ในการทำความเข้าใจทั้งโลกทางสังคมและโลกทางธรรมชาติ

พัฒนาการที่สำคัญอันหนึ่งก็คือ การใช้วิทยาศาสตร์แทนที่ศาสนาในการทำความเข้าใจโลก คำถามที่บรรดานักคิดในศตวรรษที่ 19 พยายามหาคำตอบได้แก่ อะไรคือธรรมชาติของมนุษย์? ทำไมสังคมจึงมีโครงสร้างอย่างที่เป็นอย่างนี้? ทำไมสังคมจึงเปลี่ยนแปลง และเปลี่ยนแปลงอย่างไร? คำถามเหล่านี้ไม่ได้แตกต่างไปจากคำถามที่นักสังคมวิทยาในปัจจุบันกำลังหาคำตอบกันอยู่ โลกสมัยใหม่ของเรามีลักษณะที่แตกต่างไปจากโลกในอดีตอย่างสิ้นเชิง และนี่คือพันธกิจของสังคมวิทยาที่จะช่วยเราในการทำความเข้าใจโลกในปัจจุบัน รวมถึงรูปร่างหน้าตาของโลกในอนาคตด้วย

อวกุส ก็องต์ [Auguste Comte, 1789 – 1857]

แน่นอนว่าคงไม่มีนักคิดคนใดสามารถผูกขาดการสถาปนาตัววิชาทั้งหมดได้แต่ผู้เดียว และมีนักคิดจำนวนไม่น้อยที่เดียวที่มีส่วนร่วมกันพัฒนาวิธีคิดทางสังคมวิทยา ในช่วงแรกเริ่ม อย่างไรก็ตาม นักคิดที่โดดเด่นได้แก่นักเขียนชาวฝรั่งเศสชื่อ อวกุส ก็องต์ (Auguste Comte) เนื่องจากเขาเป็นคนแรกที่คิดค้นใช้คำว่า ‘sociology/la sociologie’ ในตอนแรกก็องต์ใช้คำว่า ‘social physics/la physique sociale/ฟิสิกส์สังคม’ แต่นักคิดบางคนที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับเขาในช่วงนั้นก็ใช้คำๆนี้

เหมือนกัน ก็องต์ต้องการที่จะทำให้คนทั่วไปเห็นว่ามุมมองของตนแตกต่างจากของคนอื่นๆ เขาจึงสร้างคำว่า ‘sociology / la sociologie/สังคมวิทยา’ ขึ้นมา เพื่อใช้เรียกชื่อวิชาที่เขาต้องการสถาปนา

ความคิดของก็องต์สะท้อนให้เห็นเหตุการณ์วุ่นวายที่เกิดขึ้นในยุคนั้น การปฏิวัติฝรั่งเศสได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญขึ้นในสังคม และการขยายตัวของ การกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม (industrialisation) ได้พลิกผันชีวิตที่เดินตามจารีตดั้งเดิมของชาวฝรั่งเศส ก็องต์ต้องการสร้างวิทยาศาสตร์สังคมที่สามารถอธิบายกฎของโลกทางสังคม (laws of social world) แบบเดียวกับที่วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (natural science) ใช้อธิบายการทำงานของโลกทางกายภาพ (physical world) แม้ว่าตัวก็องต์เองยอมรับว่า วิชาในสายของวิทยาศาสตร์แต่ละวิชาต่างก็มีประเด็นศึกษาเฉพาะของตนเองที่แตกต่างกัน แต่ก็องต์ก็เชื่อว่าทุกๆวิชาเหล่านั้นมีตรรกะและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ร่วมกันซึ่งมีเป้าหมายที่จะเปิดเผยให้เห็นถึงกฎของจักรวาล (universal laws) ในเมื่อการค้นพบกฎในโลกรธรรมชาติช่วยให้เราควบคุมและคาดการณ์เหตุการณ์ที่อยู่รอบตัวเราได้ การค้นพบกฎที่ควบคุมสังคมของมนุษย์ก็สามารถช่วยทำให้เรากำหนดชะตากรรมของเราได้ รวมถึงตลอดถึงช่วยให้เราปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของมนุษยชาติให้ดีขึ้นได้ ก็องต์ให้เหตุผลว่า สังคมดำเนินไปตามกฎที่แน่นอนในลักษณะที่ไม่แตกต่างไปจากที่เกิดขึ้นกับโลกทางกายภาพแต่อย่างใด

ธรรมชาติของก็องต์มีต่อทิศทางของสังคมวิทยาก็คือ การมีลักษณะเป็น positive science/la science positive/ศาสตร์เชิงปฏิฐาน ก็องต์เชื่อว่าสังคมวิทยาควรจะนำวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่เคร่งครัดมาใช้ในการศึกษาสังคมแบบเดียวกับที่ฟิสิกส์ใช้ในการศึกษาโลกทางกายภาพ ปฏิฐานนิยม (positivism) เชื่อว่า วิทยาศาสตร์ควรจะเกี่ยวข้องกับเฉพาะกับสิ่งที่สามารถสังเกตเห็นได้ซึ่งรับรู้ได้โดยตรงจากประสบการณ์ ด้วยการสังเกตผ่านผัสสะอย่างระมัดระวังจะทำให้เราสามารถสร้างกฎที่ใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ที่เราสังเกตเห็นได้ ด้วยการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ต่าง ๆ นี้เองที่นักวิทยาศาสตร์สามารถคาดการณ์ว่าเหตุการณ์ในอนาคตจะเกิดขึ้นได้อย่างไร การนำแนวศึกษาแบบปฏิฐานนิยม (positivist approach) มาใช้กับสังคมวิทยาจะช่วยให้ได้ความรู้เกี่ยวกับสังคมที่วางอยู่บนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ (empirical evidence) ที่ได้มาจากการสังเกต การเปรียบเทียบ และการทดลอง

กฎสามขั้นตอน (law of the three stages) ของก็องต์อ้างว่า ความพยายามของมนุษย์ที่จะเข้าใจโลกได้ผ่านขั้นตอนต่างๆคือ ขั้นเทววิทยา (theological) ขั้นอภิปรัชญา (metaphysical) และขั้นปฏิฐานนิยม (positive) ในขั้นเทววิทยา (theological stage) ความคิดต่างๆถูกขึ้นนำโดยความคิดและความเชื่อทางศาสนาที่ว่าสังคมเป็นไปตามเทวประสงค์ ในขั้นอภิปรัชญา (metaphysical stage) ซึ่งปรากฏตัวในช่วงยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (the Renaissance) สังคมถูกมองในแง่ที่เป็นธรรมชาติ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเรื่องเหนือธรรมชาติแต่อย่างใด ในขั้นปฏิฐานนิยม

(positive stage) ซึ่งเกิดขึ้นจากการค้นพบและความสำเร็จของโคเปอร์นิคัส (Copernicus), กาลิเลโอ (Galileo) และนิวตัน (Newton) ได้เกิดความพยายามที่จะนำเอาเทคนิควิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้กับโลกทางสังคม ด้วยความเชื่อเช่นนี้ ก้องต์จึงมองสังคมวิทยาว่าเป็นศาสตร์ลำดับหลังสุดที่ถูกสร้างขึ้นมาจากหลังฟิสิกส์ เคมี และชีววิทยา แต่ก็มีความสำคัญและมีความซับซ้อนมากที่สุดในการบรรดาศาสตร์ทั้งหมด

ในช่วงปลายของชีวิต ก้องต์ได้วางแผนในการนำเอามุมมองทางด้านสังคมวิทยาของตนมาใช้สำหรับการรื้อฟื้นสภาพสังคมของฝรั่งเศสโดยเฉพาะและสังคมของมนุษยชาติโดยทั่วไป ก้องต์สนับสนุนให้มีการสถาปนา ‘ศาสนาสำหรับมนุษยชาติ’ (religion of humanity) ที่ละเลิกศรัทธาและความเชื่อที่มีอยู่เดิมแล้วหันไปสมาทานหลักการพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ สังคมวิทยาน่าจะเป็นหัวใจของศาสนาอันใหม่นี้ ก้องต์เป็นกังวลอย่างมากกับสภาพสังคมที่ตัวเขามีชีวิตอยู่ในช่วงนั้น โดยเฉพาะในเรื่องของความไม่เท่าเทียมกันที่เกิดจากการเข้าสู่ภาวะสังคมอุตสาหกรรมและภัยที่มีต่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคม ในทรศนะของก้องต์ การหาทางออกในระยะยาวก็คือการสร้างฉันทามติทางด้านศีลธรรม (moral consensus) ขึ้นมา ซึ่งจะช่วยในการจัดระบบระเบียบ หรือยึดโยงสังคมเข้าด้วยกันท่ามกลางความไม่เท่าเทียมกันรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นแม้ว่าวิสัยทัศน์ของก้องต์ในเรื่องการปรับสภาพสังคมให้ดีขึ้นนี้ไม่ได้มีการนำไปใช้จริง แต่ข้อเสนอในเรื่องการทำให้การศึกษาสังคมมีความเป็นระบบและมีเอกภาพกลับมีความสำคัญต่อการสร้างองค์ความรู้ให้กับสังคมวิทยาในฐานะเป็นสาขาวิชาหนึ่งในแวดวงวิชาการ

เอมิล เดอร์ไคม์ [Emile Durkheim, 1858 – 1917]

งานเขียนของนักคิดชาวฝรั่งเศสอีกคนหนึ่งก็คือ เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) มีอิทธิพลอย่างมากต่อสังคมวิทยาสมัยใหม่ (modern sociology) โดยเฉพาะมากกว่าก้องต์ (Comte) เสียอีก แม้ว่าเดอร์ไคม์นำเอาความคิดจากงานเขียนของก้องต์มาใช้ แต่เดอร์ไคม์ก็มองว่าความคิดของนักคิดก่อนหน้านี้เขาอย่างเช่นก้องต์มีลักษณะคาดเดาและกว้างมากไปจนยากที่จะนำไปใช้จริงอย่างได้ผล โดยเฉพาะการสถาปนาสังคมวิทยายบนรากฐานของวิทยาศาสตร์ เดอร์ไคม์มองสังคมวิทยาว่าเป็นศาสตร์แบบใหม่ (new science/la science nouvelle) ที่สามารถนำไปใช้อธิบายปัญหาทางปรัชญาที่มีอยู่เดิมด้วยการศึกษามันใหม่ด้วยวิธีการเชิงประจักษ์

เช่นเดียวกับก้องต์ เดอร์ไคม์เชื่อว่า เราจะต้องศึกษาชีวิตทางสังคมด้วยความเป็นวัตถุวิสัย (objectivity) แบบเดียวกับที่นักวิทยาศาสตร์ศึกษาโลกทางธรรมชาติ หลักการอันแรกที่มีการกล่าวถึงกันมากของสังคมวิทยาก็คือ ‘ศึกษาข้อเท็จจริงทางสังคมเหมือนกับศึกษาวัตถุ’ (‘Study social facts as things!’) เดอร์ไคม์ต้องการที่จะบอกว่า ชีวิตทางสังคมสามารถนำมาวิเคราะห์อย่างจริงจังได้ไม่ต่างจากวัตถุหรือเหตุการณ์ในธรรมชาติ

งานเขียนของเดอร์ไคม์ ครอบคลุมหลายประเด็น แต่ประเด็นที่เดอร์ไคม์ถือว่ามีความสำคัญอย่างมากมีอยู่ 3 ประเด็น คือ (1) ความสำคัญของสังคมวิทยาในฐานะเป็นศาสตร์แนวประจักษ์นิยม (the importance of the sociology as empirical science) (2) การปรากฏตัวของปัจเจกบุคคลและการก่อตัวของระเบียบสังคมแบบใหม่ (the rise of the individual and the formation of a new social order) และ (3) ที่มาและลักษณะของสิทธิอำนาจทางด้านศีลธรรมในสังคม (the

sources and character of moral authority in society) ในการศึกษาประเด็นต่างๆในทางสังคมวิทยา อย่างเช่น ศาสนา พฤติกรรมเบี่ยงเบนและอาชญากรรม การทำงานและชีวิตทางเศรษฐกิจ มักมีการนำเอาความคิดของเดอร์ไคม์มาใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษา

สำหรับเดอร์ไคม์ ประเด็นหลักที่สังคมวิทยาเข้าไปเกี่ยวข้องก็คือ การศึกษา ‘ข้อเท็จจริงทางสังคม’ (social facts/les faits sociaux) แทนที่จะนำเอาวิธีการทางสังคมวิทยา (sociological methods) ไปใช้ในการศึกษาปัจเจกบุคคล นักสังคมวิทยาควรจะศึกษาข้อเท็จจริงทางสังคม ซึ่งหมายถึงแง่มุมต่างๆของชีวิตทางสังคมที่เป็นตัวกำหนดการกระทำของเราในฐานะปัจเจกบุคคล อย่างเช่น สภาพเศรษฐกิจ หรืออิทธิพลของศาสนา เดอร์ไคม์เชื่อว่าสังคมมีความเป็นจริงเป็นของตนเอง หมายความว่าสังคมเป็นมากกว่าการกระทำและผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลที่เป็นสมาชิกของสังคม

ในทรรศนะของ เดอร์ไคม์ข้อเท็จจริงทางสังคมก็คือ วิธีการในการกระทำ วิธีการในการคิด หรือการแสดงความรู้สึก ซึ่งอยู่ ‘ภายนอก’ (external) ตัวปัจเจกบุคคล และมีความจริงเป็นของตัวเองอยู่ภายนอกชีวิตการรับรู้ของปัจเจกบุคคล ลักษณะอีกประการหนึ่งของข้อเท็จจริงทางสังคมก็คือ มันมีอำนาจบังคับ (coercive power) เหนือปัจเจกบุคคล ผู้คนทั่วไปมักจะฝืนใจยอมรับว่าข้อเท็จจริงทางสังคมมีอำนาจบีบบังคับต่อพวกเขา ทั้งนี้เป็นเพราะว่าผู้คนโดยทั่วไปมักเชื่อว่าตนมีเสรีภาพในการทำตามข้อเท็จจริงทางสังคม โดยเชื่อว่าพวกเขากระทำตามการตัดสินใจเลือกของพวกเขาเอง จริงๆแล้ว เดอร์ไคม์ให้เหตุผลว่า ผู้คนมักจะทำตามแบบแผนที่ถือว่าเป็นเรื่องทั่วไปในสังคมของพวกเขา ข้อเท็จจริงทางสังคมสามารถตีกรอบจำกัดการกระทำของมนุษย์ในหลายๆทาง ตั้งแต่การลงทัณฑ์ทางกฎหมาย [ในกรณีของอาชญากรรม] ไปจนถึงการปฏิเสธทางสังคม (social rejection) [ในกรณีของพฤติกรรมที่ไม่ได้รับการยอมรับ] รวมตลอดถึงความผิดพลาดที่เกิดขึ้นอย่างง่าย ๆ [ในกรณีของการใช้ภาษาอย่างผิดๆ]

เดอร์ไคม์ยอมรับว่า ข้อเท็จจริงทางสังคมมีปัญหาอย่างมากในการศึกษา เนื่องจากข้อเท็จจริงทางสังคมเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นและจับต้องไม่ได้ จึงไม่สามารถสังเกตเห็นได้โดยตรง แต่คุณสมบัติของมันจะต้องถูกทำให้มองเห็นให้ได้โดยทางอ้อมด้วยการวิเคราะห์ผลกระทบของมัน หรือด้วยการพิจารณาความพยายามที่จะทำให้มันปรากฏตัวออกมา เช่น กฎหมาย คำสอนทางศาสนา หรือกฎเกณฑ์ลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติ ในการศึกษาข้อเท็จจริงทางสังคม เดอร์ไคม์เน้นความสำคัญของการละเลิกอคติและอคติการณ์ ท่าทีแบบวิทยาศาสตร์จำเป็นต้องมีจิตใจที่เปิดรับสิ่งที่ได้จากผัสสะ และปลอดจากอิทธิพลของความคิดที่มีมาก่อนซึ่งมาจากภายนอก เดอร์ไคม์เชื่อมั่นว่า มโนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ (scientific concepts) จะสร้างขึ้นมาก็ได้โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น เดอร์ไคม์ท้าทายนักสังคมวิทยาคนอื่นๆโดยให้ศึกษาสิ่งต่างๆตามที่มันปรากฏและสร้างมโนทัศน์ใหม่ๆที่สะท้อนให้เห็นธรรมชาติที่แท้จริงของวัตถุทางสังคม (social things)

เช่นเดียวกับผู้ก่อตั้งสังคมวิทยาคนอื่นๆ เดอร์ไคม์ให้ความสนใจอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อสังคมในช่วงที่เขามีชีวิตอยู่ เดอร์ไคม์ให้ความสนใจโดยเฉพาะกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งทางสังคมและทางศีลธรรม (social and moral solidarity) ซึ่งหมายถึงสิ่งที่ยึดเหนี่ยวสังคมเอาไว้ และป้องกันไม่ให้เกิดความระส่ำระสายขึ้นในสังคม ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะดำรง

อยู่ได้เมื่อปัจเจกบุคคลถูกดึงให้เข้ามาอยู่ร่วมกันในกลุ่มทางสังคม (social groups) และถูกจัดระบบระเบียบด้วยชุดของค่านิยมและจารีตประเพณีที่มีอยู่ร่วมกัน ในงานเขียนสำคัญชิ้นแรกของเดอริ์ไคม์ ชื่อ *The Division of Labour in Society* เขาได้นำเสนอการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในยุคอุตสาหกรรมก็คือการปรากฏตัวของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันรูปแบบใหม่² เดอริ์ไคม์ให้เหตุผลว่าโดยอธิบายว่า ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอยู่ 2 รูปแบบที่ตรงข้ามกัน คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแบบกลไก (mechanical solidarity) และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแบบอินทรีย์ (organic solidarity) และ เดอริ์ไคม์ได้เชื่อมโยงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งสองแบบนี้เข้ากับการแบ่งงานกันทำ (division of labour) ซึ่งหมายถึงการขยายตัวของความแตกต่างระหว่างอาชีพต่างๆ

ในทฤษฎีของ เดอริ์ไคม์วัฒนธรรมแบบจารีตหรือแบบดั้งเดิม (traditional) ซึ่งมีการแบ่งงานกันทำในระดับที่ต่ำมากนั้น ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแบบกลไก เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่ของสังคมทำหน้าที่การงาน/ประกอบอาชีพไม่แตกต่างกัน พวกเขาจึงผูกพันกันด้วยประสบการณ์และความเชื่อร่วมกัน ความเข้มแข็งของความเชื่อร่วมกันสะท้อนออกมาให้เห็นในลักษณะของการบังคับกล่าวคือชุมชนจะลงโทษใครก็ตามที่ทำทนายวิถีชีวิตที่เป็นแบบแผนของชุมชนทันที เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงไม่มีพื้นที่ว่างให้กับความไม่พึงพอใจของปัจเจกบุคคล ดังนั้น ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแบบกลไกจึงวางอยู่บนรากฐานของความเห็นพ้องต้องกัน (consensus) และความเหมือนกัน (similarity) ในเรื่องของความเชื่อ อย่างไรก็ตาม พลังของการกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม (industrialisation) และการเข้าสู่ภาวะของความเป็นเมือง (urbanisation) ได้ทำให้การแบ่งงานกันทำขยายตัวมากขึ้น อันนำไปสู่การแตกสลายของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่มีอยู่เดิมในรูปแบบนี้ เดอริ์ไคม์ให้เหตุผลว่า การแบ่งงานกันทำตามความชำนาญเฉพาะด้าน (specialization) และการแบ่งแยกแตกต่างทางสังคม (differentiation) ที่เพิ่มมากขึ้นในสังคมที่มีความก้าวหน้า จะทำให้เกิดระเบียบแบบใหม่ (new order) ที่สะท้อนให้เห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแบบอินทรีย์ สังคมที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแบบอินทรีย์ จะถูกยึดโยงเข้าด้วยกันด้วยการพึ่งพาอาศัยกันทางเศรษฐกิจของคนในสังคมนวมถึงการยอมรับความสำคัญของการทำงาน/การประกอบอาชีพของคนอื่นๆในสังคม เมื่อการแบ่งงานกันทำขยายตัวเพิ่มขึ้น ผู้คนในสังคมก็เริ่มพึ่งพาอาศัยกันมากขึ้น เนื่องจากแต่ละคนต้องการสินค้าและบริการที่คนในอาชีพอื่นๆเป็นผู้ผลิตให้ ความสัมพันธ์ในลักษณะต่างตอบแทนทางเศรษฐกิจและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้เข้ามาสร้างความเห็นพ้องต้องกันทางสังคมขึ้นมาแทนที่ความเชื่อร่วมกันแบบเดิม

อย่างไรก็ดี กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงในโลกสมัยใหม่เป็นไปอย่างรวดเร็วและเข้มข้นอย่างมาจนทำให้เกิดปัญหาทางสังคมอย่างรุนแรง ปัญหาเหล่านี้มีผลกระทบในทางสันสลายวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ศีลธรรม ความเชื่อทางศาสนา และแบบแผนของการใช้ชีวิตประจำวันลงโดยไม่มี การสร้างคุณค่าใหม่ๆที่ชัดเจนเข้ามาแทนที่ เดอริ์ไคม์เรียกสภาวะการณ์ที่ยังหาข้อยุติไม่ได้เหล่านี้ว่า ‘anomie’ ซึ่งหมายถึงความรู้สึกที่ไร้เป้าหมายหรือความสิ้นหวังที่เกิดจากชีวิตทางสังคมสมัยใหม่ การควบคุมและมาตรฐานทางศีลธรรมแบบดั้งเดิม ซึ่งวางรากฐานอยู่บนศาสนา ได้ถูกทำลายลงแทบทั้งหมดโดย

² E. Durkheim, *The Division of Labour in Society* (London : Macmillan, 1984[1893]).

พัฒนาการของสังคมสมัยใหม่ และปล่อยให้ปัจเจกบุคคลจำนวนมากในสังคมสมัยใหม่ตกอยู่ในสภาพที่พวกเขาารู้สึกว่าการดำเนินชีวิตในแต่ละวันเป็นไปอย่างไร้ความหมาย

งานศึกษาที่มีชื่อเสียงมากที่สุดชิ้นหนึ่งของ เดอร์ไคม์ก็คืองานศึกษาที่วิเคราะห์เกี่ยวกับการฆ่าตัวตาย (suicide)³ การฆ่าตัวตายดูเหมือนจะเป็นการกระทำที่เป็นเรื่องส่วนตัวล้วนๆ ซึ่งเป็นผลมา

³ การวิเคราะห์การฆ่าตัวตาย (suicide) เป็น งานคลาสสิกทางสังคมวิทยาที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล (individual) และสังคม (society) แม้ว่ามนุษย์จะมองตนเองว่าเป็นปัจเจกบุคคลที่มีเจตจำนงเสรี (free will) ในการกระทำ/เลือก แต่พฤติกรรมของพวกเขาหลายต่อหลายครั้งก็เกิดจากเงื่อนไขของสังคม การศึกษาของเดอร์ไคม์ชี้ให้เห็นว่า แม้แต่การกระทำที่มีความเป็นส่วนตัวมากอย่างการฆ่าตัวตาย ก็ได้รับอิทธิพลจากโลกทางสังคม (social world) ก่อนหน้านั้น ก็มีการศึกษาเกี่ยวกับการฆ่าตัวตายแต่เดอร์ไคม์ เป็นคนแรกที่อธิบายการฆ่าตัวตายในทางสังคมวิทยา งานศึกษาก่อนหน้านั้นแม้จะยอมรับว่าปัจจัยทางสังคมมีอิทธิพลต่อการฆ่าตัวตาย แต่ก็ให้น้ำหนักกับเรื่องของเชื้อชาติ (race) ภูมิอากาศ (climate) ความคิดสับสน (mental disorder) ในการอธิบายความน่าจะเป็นไปได้ที่ปัจเจกบุคคลจะฆ่าตัวตายในทรรศนะของเดอร์ไคม์ การฆ่าตัวตายเป็นข้อเท็จจริงทางสังคม (social facts) และสามารถอธิบายได้ด้วยข้อเท็จจริงทางสังคมอื่นๆ การฆ่าตัวตายไม่ใช่เรื่องแคบๆแค่เป็นจำนวนรวมของข้อเท็จจริงของปัจเจกบุคคลแต่ละคน (aggregate of individual facts) แต่เป็นปรากฏการณ์ที่มีรูปแบบ/แบบแผนของมัน ในการสำรวจสถิติ เกี่ยวกับการฆ่าตัวตายในฝรั่งเศส เดอร์ไคม์พบว่า มีกลุ่มคนบางพวกที่น่าจะฆ่าตัวตายมากกว่าคนกลุ่มอื่นๆ โดยพบว่า มีการฆ่าตัวตายในกลุ่มผู้ชายมากกว่าผู้หญิง, พวกโปรเทสแตนต์ (Protestants) มากกว่าคาทอลิก (Catholics) คนรวยมากกว่าคนจน และคนโสดมากกว่าคนที่แต่งงานแล้ว เดอร์ไคม์ตั้งข้อสังเกตว่า อัตราการฆ่าตัวตายมีแนวโน้มลดต่ำลงในช่วงสงคราม และสูงขึ้นในช่วงของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหรือในช่วงที่มีความไร้เสถียรภาพ (instability) การค้นพบเหล่านี้นำไปสู่ของสรุปว่า มีข้อเท็จจริงทางสังคมที่อยู่ภายนอก (external) ปัจเจกบุคคล ซึ่งมีผลกระทบต่อ อัตราการฆ่าตัวตาย (suicide rates) เดอร์ไคม์เชื่อมโยงการอธิบายของตนเข้ากับความคิดเรื่องความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคม (social solidarity) และกับพันธะผูกพันที่มีอยู่ภายในสังคมสองประเภท (two types of bond) คือ บูรณาการทางสังคม (social integration) และการจัดระเบียบ (social regulation) เดอร์ไคม์เชื่อว่าผู้คนที่มีความผูกพันอย่างแน่นเหนียวกับกลุ่มทางสังคม และความต้องการ/ความปรารถนาของเขาถูกตีกรอบด้วยปทัสฐานทางสังคม (social norms) มีแนวโน้มที่จะฆ่าตัวตายน้อยกว่า เดอร์ไคม์ได้ค้นพบว่ามีรูปแบบการฆ่าตัวตายอยู่ 4 แบบ ขึ้นอยู่กับการปรากฏตัว/ไม่ปรากฏตัวของบูรณาการ (integration) และการจัดระเบียบ (regulation) (1) Egoistic suicide มีสาเหตุมาจากการบูรณาการในสังคมที่อยู่ในระดับต่ำ (low integration) และเกิดขึ้นเมื่อปัจเจกบุคคลอยู่อย่างโดดเดี่ยว หรือเมื่อความผูกพันที่เขา/หล่อนมีต่อกลุ่มลดน้อยลงหรือขาดสะบั้น เช่น อัตราการฆ่าตัวตายที่ต่ำกว่าในพวก พวกคาทอลิกถูกอธิบายว่าเกิดจากจากชุมชนทางสังคม (social community) ที่เข้มแข็ง ขณะที่เสรีภาพส่วนบุคคลและทางด้านศีลธรรม (personal and moral freedom) ของพวกโปรเทสแตนต์ หมายถึงการที่พวกเขาอยู่ 'อย่างโดดเดี่ยว' ต่อหน้าพระเจ้าเป็นเจ้า การแต่งงานก็ช่วยป้องกันมิให้มีการฆ่าตัวตาย ด้วยการจัดระเบียบปัจเจกบุคคลเข้ากับความสัมพันธ์ทางสังคมที่มั่นคง ขณะที่คนโสดยังคงอยู่อย่างโดดเดี่ยวในสังคม อัตราการฆ่าตัวตายที่ลดต่ำลงในช่วงสงครามนั้น เดอร์ไคม์อธิบายว่าเป็นสัญญาณของการมีบูรณาการทางสังคมในระดับสูง (2) Anomic suicide มีสาเหตุมาจากการขาดการจัดระเบียบทางสังคม (social regulation) เดอร์ไคม์เรียกสภาวะการณ์ทางสังคมเช่นนี้ว่า 'anomie' โดยที่ผู้คนอยู่สภาพที่ 'ไร้ปทัสฐาน' (normless) อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและความไร้เสถียรภาพในสังคม การสูญเสียจุดยึดเหนี่ยวที่มั่นคงสำหรับปทัสฐานและความปรารถนาต่างๆ เช่นในช่วงที่เกิดความระส่ำระสายทางเศรษฐกิจหรือการต่อสู้ด้วยตัวคนเดียวอย่างการหย่าร้าง สามารถทำให้ดุลยภาพระหว่างสภาวะที่เป็นอยู่ของผู้คนและความปรารถนาของเขาถูกทำลายลง (3) Altruistic suicide เกิดขึ้นเมื่อปัจเจกบุคคล 'ถูกกลืนกลายอย่างสิ้นไม่อยู่' (over integrated) นั่นคือ สังคมกำหนดพันธะผูกพันให้กับสมาชิกมากเกินไป และทุกอย่างถูกกำหนดโดยค่านิยมทางสังคมมากกว่าโดยตัวบุคคล ในกรณีเช่นนี้ การฆ่าตัวตายจึงเป็นเรื่องของการพลีชีพ (sacrifice) เพื่อ 'ความดีที่ยิ่งใหญ่กว่า' กามิกาเซ่ (Kamikaze) ของนักบินชาวญี่ปุ่น หรือ 'ระเบิดพลีชีพ' ของชาวมุสลิม (Islamic 'suicide bomb') เป็นตัวอย่างของการฆ่าตัวตายแบบ altruistic (4) Fatalistic suicide เป็นรูปแบบสุดท้ายของการฆ่าตัวตาย แม้ว่าเดอร์ไคม์ มองการฆ่าตัวตายแบบนี้ว่ามีความสำคัญน้อยมากต่อการศึกษในช่วงเวลานั้น แต่เขาก็เชื่อว่ามันจะเกิดขึ้นเมื่อปัจเจกบุคคลถูกสังคมเข้ามาจัดระเบียบมากเกินไป (over-regulated) การบีบบังคับที่ท่าต่อปัจเจกบุคคลทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองกลายเป็นคนไร้พลังในสังคม แม้ว่าอัตราการฆ่าตัวตายแตกต่างกันในสังคมต่างๆ แต่ก็มีแบบแผนร่วมกันที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอภายในสังคม เดอร์ไคม์เชื่อว่า นี่คือหลักฐานที่ยืนยันว่ามีพลังทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีอิทธิพลต่ออัตราของการฆ่าตัวตาย ตัวอย่างของอัตราการฆ่าตัวตาย เปิดเผยให้เห็นว่า เราสามารถพบแบบแผนทางสังคมที่มีลักษณะทั่วไปของการกระทำของปัจเจกบุคคลได้อย่างไร [อ่านรายละเอียดใน E. Durkheim, *Suicide: A Study in Sociology* (London : Routledge and Kegan Paul, 1952 [1897]).

หลังจากการตีพิมพ์หนังสือเรื่อง *Suicide* ก็ได้มีการโต้แย้งไม่เห็นด้วยกับการศึกษาของเดอร์ไคม์ โดยเฉพาะการใช้ สถิติของทางราชการ (official statistics) การละเลยอิทธิพลของปัจจัยที่ไม่ใช่เรื่องทางสังคม (non-social influences) ที่มีต่อการฆ่าตัวตาย และการจัดประเภทของการฆ่าตัวตาย อย่างไรก็ตาม งานศึกษาชิ้นนี้ก็ยังคลาสสิกอยู่ และข้อสรุปของเดอร์ไคม์ก็ยังมีการนำมาพูดถึงอย่าง

จากการที่ปัจเจกบุคคลมีรู้สึกว่าคุณเองไร้ความสุขอย่างสุดๆ อย่างไรก็ตาม ดี เดอร์ไคม์ชี้ให้เห็นว่า พลังทางสังคม (social forces) มีอิทธิพลขึ้นพื้นฐานต่อพฤติกรรมการฆ่าตัวตาย และพลังทางสังคมอันหนึ่งก็คือ สภาวะที่เรียกว่า ‘anomie’ อัตราการฆ่าตัวตาย (suicide rates) ชี้ให้เห็นถึงแบบแผนที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องนับเป็นปีๆ และแบบแผนเหล่านี้จะต้องได้รับการอธิบายด้วยสังคมวิทยา

คาร์ล มาร์กซ์ [Karl Marx, 1818 – 1883]

ความคิดของคาร์ล มาร์กซ์ มีลักษณะตรงกันข้ามกับความคิดของก้องต์และเดอร์ไคม์ แต่ในส่วนที่เหมือนกันก็คือ มาร์กซ์พยายามหาทางอธิบายการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่กำลังเกิดขึ้นสังคมในช่วงของการปฏิวัติอุตสาหกรรม กิจกรรมทางการเมืองของมาร์กซ์ทำให้ตัวเขาเองในฐานะคนวัยหนุ่มต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่รัฐเยอรมัน หลังจากหนีไปอยู่ในฝรั่งเศสได้ไม่นาน มาร์กซ์ก็ได้เข้าพำนักอย่างถาวรในฐานะผู้ลี้ภัยในอังกฤษ มาร์กซ์ได้มองเห็นการเติบโตของโรงงานและการผลิตแบบอุตสาหกรรม รวมถึงตลอดถึงความไม่เท่าเทียมกันที่เกิดขึ้นตามมา ความสนใจในขบวนการแรงงานในยุโรปและความคิดสังคมนิยมได้ถูกสะท้อนออกมาในงานเขียนของเขา ซึ่งครอบคลุมหลากหลายประเด็น งานเขียนส่วนใหญ่ของมาร์กซ์พุ่งความสนใจไปที่ประเด็นทางเศรษฐกิจ แต่เนื่องจากว่าตัวเขาเองมักจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเชื่อมโยงปัญหาทางเศรษฐกิจเข้ากับสถาบันทางสังคม ดังนั้นงานเขียนของเขาจึงเต็มไปด้วยมุมมองทางด้านสังคมวิทยา แม้ว่าจะมีการวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงต่อความคิดของมาร์กซ์ แต่งานเขียนของเขาก็มีความสำคัญอย่างมากต่อพัฒนาการของสังคมวิทยา

▪ ทุนนิยมและการต่อสู้ทางชนชั้น (capitalism and class struggle)

แม้ว่ามาร์กซ์ได้เขียนเกี่ยวกับขั้นตอนต่างๆของประวัติศาสตร์ แต่ความสนใจหลักของเขาอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคสมัยใหม่ สำหรับมาร์กซ์นั้น การเปลี่ยนแปลงต่างๆที่สำคัญที่สุดเกี่ยวข้องกับพัฒนาการของ ‘ทุนนิยม’ (capitalism) ทุนนิยมเป็นระบบของการผลิตที่มีลักษณะตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิงกับระบบเศรษฐกิจยุคก่อนหน้านั้นในประวัติศาสตร์ กล่าวคือเป็นระบบของการผลิตสินค้าและบริการเพื่อขายให้กับผู้บริโภคในปริมาณและขอบเขตที่กว้างมากมาร์กซ์ชี้ให้เห็นองค์ประกอบหลักสองประการของการผลิตในระบบทุนนิยม องค์ประกอบอันแรกคือ ‘ทุน’ (capital) ซึ่งหมายถึงสินทรัพย์ต่างๆอย่างเช่นเงิน เครื่องจักร หรือโรงงาน การสะสมทุนเกิดขึ้นพร้อมกับองค์ประกอบอันที่สองคือ ‘แรงงานรับจ้าง’ (wage-labour) แรงงานรับจ้างหมายถึงกรรมกรจำนวนมากที่ไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยที่ใช้ในการดำรงชีวิตแต่ต้องทำงานรับจ้างให้กับนายจ้างที่เป็นเจ้าของทุน มาร์กซ์เชื่อว่าคนที่เป็นเจ้าของทุนซึ่งก็คือ ‘นายทุน’ (capitalists) สถาปนาตนเองเป็นชนชั้นปกครอง ขณะที่ประชาชนจำนวนมากก่อตัวเป็นชนชั้นแรงงานรับจ้างหรือชนชั้นแรงงาน (working class) เมื่อการกลายสภาพเป็นสังคมอุตสาหกรรม (industrialisation) ขยายตัว ชาวนาไร้ที่ดิน (peasants) จำนวนมากที่เคยดำรงชีพอยู่ได้ด้วยการทำงานบนที่ดินของตนเอง ได้เคลื่อนย้ายเข้ามาในเมืองต่างๆกำลัง

ต่อเนื่อง นั่นก็คือ การกระทำที่เรียกว่าการฆ่าตัวตายซึ่งดูเหมือนเป็นเรื่องส่วนตัว ก็จำเป็นต้องใช้การอธิบายทางสังคมวิทยา (sociological explanation)

ขยายตัว และก่อตัวเป็นชนชั้นแรงงานภาคอุตสาหกรรมในเมือง ชนชั้นแรงงานดังกล่าวนี้ได้ถูกขนานนามว่า ‘ชนชั้นกรรมาชีพ’ (the proletariat)

ในทฤษฎีของมาร์กซ์ ทุนนิยมโดยตัวของมันเองเป็นระบบ ‘ชนชั้น’ (class system) โดยที่ความสัมพันธ์ทางชนชั้นมีลักษณะของความขัดแย้ง แม้ว่าเจ้าของทุน/นายทุนและคนงานต่างพึ่งพาอาศัยกัน กล่าวคือนายทุนต้องการแรงงาน และคนงานก็ต้องการค่าจ้าง แต่การพึ่งพิงกันนี้มีลักษณะของความไม่เท่าเทียมกัน ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นมีลักษณะของการขูดรีด (exploitative) เนื่องจากว่าแทบจะไม่มีหรือไม่มีสิทธิควบคุมเหนือแรงงานของตนเอง และนายจ้าง/นายทุนสามารถสร้างกำไรได้ด้วยการฉกฉวยผลผลิตที่เกิดจากแรงงานของคนงานไปเป็นของตนเอง มาร์กซ์เชื่อว่าความขัดแย้งทางชนชั้น (class conflict) ที่มีต่อทรัพยากรทางเศรษฐกิจ จะรุนแรงมากขึ้นกว่าเดิมในอนาคต

■ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม: การมองประวัติศาสตร์แบบวัตถุนิยม

(Social change: the materialist conception of history)

มุมมองของมาร์กซ์วางอยู่บนรากฐานของสิ่งที่มาร์กซ์เรียกว่า ‘แนวคิดประวัติศาสตร์แบบวัตถุนิยม’ (the materialist conception of history) ตามทฤษฎีนี้ ที่มาหลักของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่ใช่ความคิดหรือค่านิยมที่มนุษย์ยึดถือร่วมกัน ทว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากอิทธิพลทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นต่างๆ เป็นแรงผลักดันให้เกิดพัฒนาการทางประวัติศาสตร์หรือเป็น ‘พลังขับเคลื่อนของประวัติศาสตร์’ (the motor of history) ตามที่มาร์กซ์ได้เขียนเอาไว้ในตอนต้นของ *The Communist Manifesto* ว่า ‘ประวัติศาสตร์ตั้งแต่อดีตทั้งหมดจนถึงสังคมในปัจจุบันเป็นประวัติศาสตร์ของการต่อสู้ทางชนชั้น’ (‘The history of all hitherto existing society is the history of class struggles.’)⁴ แม้ว่ามาร์กซ์ได้พุ่งความสนใจไปที่ทุนนิยมและสังคมสมัยใหม่ แต่มาร์กซ์ก็ได้พิจารณาตรวจสอบด้วยว่าสังคมต่างๆ ได้มีพัฒนาการอย่างไรตลอดระยะเวลาในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ในทฤษฎีของมาร์กซ์ ระบบสังคมได้เปลี่ยนผ่านจากวิธีการผลิต (mode of production) แบบหนึ่งไปสู่อีกแบบหนึ่ง บางครั้งเปลี่ยนผ่านอย่างค่อยเป็นค่อยไป และบางครั้งก็เปลี่ยนผ่านด้วยการปฏิวัติอันเป็นผลมาจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจของสังคมเหล่านั้น มาร์กซ์ได้เสนอโครงร่างของขั้นตอนต่างๆ ทางประวัติศาสตร์ (historical stages) โดยเริ่มต้นจากสังคมคอมมิวนิสต์แบบดั้งเดิม (primitive communist societies) ซึ่งเป็นสังคมเร่ร่อนล่าสัตว์และเก็บของป่าหาเลี้ยงชีพ สู่ระบบครอบครองแรงงานทาสแบบโบราณและระบบฟิวดัล (feudal) ที่วางอยู่บนพื้นฐานของการแบ่งงานระหว่างเจ้าที่ดินและไพร่ที่ดิน (serfs) การปรากฏตัวของพ่อค้าและช่างฝีมือถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของชนชั้นพ่อค้าพาณิชย์หรือนายทุนที่เข้ามาแทนที่ขุนนางเจ้าที่ดิน ด้วยมุมมองที่มีต่อประวัติศาสตร์เช่นนี้ มาร์กซ์เชื่อว่าในเมื่อบรรดานายทุนได้ผนึกกำลังกันโค่นล้มระบอบสังคมแบบฟิวดัลลงได้ ในทำนองเดียวกันพวกนายทุนก็จะถูกแทนที่และระบอบสังคมแบบใหม่ ซึ่งหมายถึงระบบคอมมิวนิสต์ จะถูกสถาปนาขึ้นมาในที่สุดเช่นกัน

มาร์กซ์เชื่อว่าการปฏิวัติของผู้ใช้แรงงานเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้ก็เพื่อโค่นล้มระบบทุนนิยม และนำไปสู่สังคมแบบใหม่ที่ไม่มีชนชั้น ไม่มีการแบ่งแยกระหว่างคนรวยกับคนจนดังที่เคยเกิดขึ้น

⁴ K. Marx and F. Engels, *The Communist Manifesto* (London : Electric Book Co., 2001 [1848]).

ทั่วทั้งสังคม มาร์กซ์ไม่ได้ต้องการที่จะบอกว่าความไม่เท่าเทียมกันในทุกๆ เรื่องระหว่างปัจเจกบุคคลด้วยกันเองจะปลานาการไป ทว่าสังคมน่าจะไม่มี การแบ่งแยกระหว่างชนชั้นของคนเพียงแต่หยิบมือที่ผูกขาดอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง กับมวลชนส่วนใหญ่ที่แทบจะไม่ได้รับผลประโยชน์อะไรเลยจากความมั่งคั่งที่พวกตนเป็นคนสร้างขึ้น มา ระบบเศรษฐกิจจะอยู่ในรูปของระบบกรรมสิทธิ์ของชุมชน และสังคมที่มีความเป็นมนุษย์มากกว่าที่เราพบเห็นอยู่ในปัจจุบันจะได้รับการสถาปนาขึ้นมา มาร์กซ์เชื่อว่า ในสังคมแห่งอนาคตนั้น การผลิตจะก้าวหน้าและมีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าการผลิตภายใต้ระบบทุนนิยม

งานเขียนของมาร์กซ์มีผลกระทบอย่างกว้างขวางต่อโลกในศตวรรษที่ 20 ก่อนหน้าสองทศวรรษที่ผ่านมา ประชากรกว่าหนึ่งในสามของโลกมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเช่นสหภาพโซเวียตและบรรดาประเทศในยุโรปตะวันออกซึ่งรัฐบาลของประเทศเหล่านี้(อวด)อ้างว่าได้รับแรงบันดาลใจมาจากความคิดของมาร์กซ์

แมกซ์ เว็บบอร์ [Max Weber, 1864 – 1920]

แมกซ์ เว็บบอร์ก็ไม่ได้ต่างจากมาร์กซ์ที่ไม่สามารถจัดอย่างง่าย ๆ ให้เป็นแค่นักสังคมวิทยา เว็บบอร์ให้ความสนใจและเข้าไปเกี่ยวข้องกับหลายสาขาวิชา เว็บบอร์เกิดในเยอรมนี โดยใช้เวลาส่วนใหญ่ในประเทศนี้ทำงานวิชาการและทุ่มเทเวลาส่วนตัวให้กับการแสวงหาความรู้ งานเขียนของเว็บบอร์ครอบคลุมสาขาวิชาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐศาสตร์ กฎหมาย ปรัชญา ประวัติศาสตร์เปรียบเทียบ รวมตลอดถึงสังคมวิทยา งานเขียนส่วนใหญ่ของเขาเกี่ยวข้องกับพัฒนาการของทุนนิยมสมัยใหม่และวิถีทางที่ทำให้สังคมสมัยใหม่แตกต่างไปจากรูปแบบต่างๆ ของการจัดองค์กรทางสังคมในยุคก่อนหน้านั้น จากการศึกษาเชิงประจักษ์จำนวนหนึ่ง ทำให้เว็บบอร์ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานของสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ รวมตลอดถึงข้อถกเถียงหลักๆ ทางด้านสังคมวิทยาที่ยังคงเป็นหัวใจของการศึกษาของนักสังคมวิทยาในปัจจุบัน

สิ่งที่เว็บบอร์ไม่ได้แตกต่างไปจากนักสังคมวิทยาคนอื่นๆ ในยุคของเขาก็คือ การพยายามทำความเข้าใจลักษณะและสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แม้ว่าเว็บบอร์ได้รับอิทธิพลจากความคิดของมาร์กซ์ แต่ตัวเขาเองก็วิพากษ์วิจารณ์มุมมองหลักๆ ของมาร์กซ์อย่างรุนแรงด้วยเช่นกัน เว็บบอร์ปฏิเสธการมองประวัติศาสตร์แบบวัตถุนิยม (the materialist conception of history) และให้ความสำคัญกับความขัดแย้งทางชนชั้น (class conflict) น้อยกว่าที่มาร์กซ์มอง ในทรรศนะของเว็บบอร์ แม้ว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจมีความสำคัญ แต่ความคิดและค่านิยมก็มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วยเช่นกัน งานเขียนของเว็บบอร์ที่ได้รับการยกย่องและถูกนำมาถกเถียงกันมากที่สุดก็คือ *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*⁵ ในงานเขียนชิ้นนี้ เว็บบอร์เสนอว่าค่านิยมทางศาสนา โดยเฉพาะค่านิยมของลัทธิโปรเตสแตนต์ (Protestantism) มีความสำคัญอย่างมากในการทำให้เกิดหลักปฏิบัติแบบทุนนิยม เว็บบอร์แตกต่างจากนักสังคมวิทยาคนอื่นๆ ก่อนหน้าเขาตรงที่เว็บบอร์เชื่อว่า สังคมวิทยาควรให้ความสำคัญกับ ‘การกระทำทางสังคม’ (social action) ไม่ใช่โครงสร้าง (structures) เว็บบอร์ให้เหตุผลว่า แรงจูงใจและความคิดของมนุษย์เป็นพลัง

⁵ M. Weber, *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* (London : Allen and Unwin, 1976).

ที่อยู่เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ ความคิด ค่านิยม และความเชื่อที่มีพลังที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ในทฤษฎีของเว็บเบอร์ ปัจเจกบุคคลทั้งหลายมีความสามารถที่จะกระทำ การอย่างเสรีและกำหนดรูปร่างหน้าตาของอนาคตได้ เว็บเบอร์มีความเชื่อที่แตกต่างจากเดอริคเค็มและ มาร์กซ์โดยมองว่าโครงสร้างไม่ได้ดำรงอยู่ภายนอก (external) หรือไม่ได้เป็นอิสระจากปัจเจกบุคคล ทว่าโครงสร้างในสังคมถูกสร้างขึ้นมาจากความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างการกระทำต่างๆ ดังนั้นจึง เป็นงานของสังคมวิทยาที่จะต้องทำความเข้าใจบรรดาความหมายที่อยู่เบื้องหลังการกระทำเหล่านั้น งานเขียนบางเล่มที่มีอิทธิพลมากที่สุดของเว็บเบอร์สะท้อนให้เห็นความเกี่ยวข้องดังกล่าวนี้ที่มีกับการ กระทำทางสังคมในการวิเคราะห์ลักษณะโดดเด่นเฉพาะของสังคม ‘ตะวันตก’ เมื่อเปรียบเทียบกับ อารยธรรมหลักอื่นๆ เว็บเบอร์ศึกษาศาสนาต่างๆในจีน อินเดียและตะวันออกไกล และการศึกษาวิจัย ในเรื่องดังกล่าวเหล่านี้มีคุณูปการอย่างยิ่งต่อสังคมวิทยาศาสนา (sociology of religion) จากการ เปรียบเทียบระบบศาสนาหลักๆในจีนและอินเดียกับศาสนาในตะวันตก ทำให้เว็บเบอร์ได้ข้อสรุปว่า แก่นคิดบางอย่างของความเชื่อในศาสนาคริสต์ มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการเกิดขึ้นของระบบทุนนิยม เว็บ เบอร์ชี้ให้เห็นเหตุผลว่า ทำไมที่แบบทุนนิยมของสังคมตะวันตกคงไม่ปรากฏให้เห็นเพียงแค่มีการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นแบบที่มาร์กซ์เชื่อเท่านั้น ในทฤษฎีของเว็บเบอร์ ความคิดและค่านิยมทาง วัฒนธรรมมีส่วนอย่างมากในการทำให้เกิดสังคมทุนนิยมรวมถึงแบบแผนพฤติกรรมของคนในสังคม แบบนี้

องค์ประกอบสำคัญอันหนึ่งในมุมมองทางด้านสังคมวิทยาของเว็บเบอร์ก็คือความคิดเรื่อง ‘รูปแบบในอุดมคติ’ (the ideal type) รูปแบบต่างๆในอุดมคติได้ถูกสร้างขึ้นมาให้เป็นมโนทัศน์และ ตัวแบบในการวิเคราะห์ที่สามารถนำมาใช้ในการทำความเข้าใจโลก ในโลกที่เป็นจริง รูปแบบอุดมคติ เหล่านั้นแทบจะไม่ปรากฏให้เห็นเลย นอกจากลักษณะบางอย่างของมันเท่านั้น อย่างไรก็ตาม มโนทัศน์ ที่ถูกสร้างขึ้นมาให้เป็นตัวแบบดังกล่าวนี้นับได้ว่ามีประโยชน์อย่างมาก เนื่องจากสถานการณ์ต่างๆใน โลกแห่งความเป็นจริงสามารถทำความเข้าใจได้ด้วยการเปรียบเทียบกับรูปแบบในอุดมคติเหล่านี้ อันใด อันหนึ่ง ในแง่นี้ รูปแบบในอุดมคติจึงทำหน้าที่เป็นจุดอ้างอิงที่เป็นมาตรฐาน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ จะต้องชี้ให้เห็นว่า เว็บเบอร์ไม่ได้ต้องการให้รูปแบบ ‘อุดมคติ’ ที่เขาส่งสร้างขึ้นมานี้กลายเป็นมโนทัศน์ที่ มีความสมบูรณ์แบบหรือเป็นเป้าหมายที่พึงปรารถนาแต่อย่างใด จริงๆแล้วเว็บเบอร์ต้องการให้มัน เป็นแค่รูปแบบ ‘บริสุทธิ์’ (pure) ของปรากฏการณ์บางอย่างเท่านั้น อีกทั้งเว็บเบอร์ได้ใช้รูปแบบอุดม คติดังกล่าวในงานเขียนของเขาที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบของการจัดองค์กรขนาดใหญ่ (bureaucracy) และ ตลาด (market)

■ การใช้หลักเหตุผล (Rationalisation) ⁶

ในทฤษฎีของเว็บเบอร์ การปรากฏตัวของสังคมสมัยใหม่ (modern society) เกิดขึ้นพร้อมๆกับการ เปลี่ยนแปลงที่สำคัญในด้านรูปแบบของการกระทำทางสังคม เว็บเบอร์เชื่อว่าผู้คนกำลังหันหลังให้กับ ความเชื่อแบบดั้งเดิมที่วางรากฐานอยู่บนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ประเพณีและความเคยชินที่สืบต่อเนือง มายาวนาน และกำลังมุ่งหน้าเข้าหาวิธีการที่วางรากฐานอยู่บนเหตุผลที่เน้นประสิทธิภาพและผลลัพธ์ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ในสังคมอุตสาหกรรมนั้นแทบจะไม่มีที่ว่างให้กับอารมณ์ความรู้สึกและการทำ

⁶ Rationalisation เป็นมโนทัศน์ (concept) ที่เว็บเบอร์ใช้ในความหมายของกระบวนการที่รูปแบบของการคาดคำนวณที่ เน้นอนและการจัดองค์กรที่ใช้กฎเกณฑ์และกรรมวิธีที่เป็นนามธรรมซึ่งเริ่มเข้ามามีบทบาทครอบงำโลกทางสังคม

สิ่งต่างๆ เพียงเพราะว่าเป็นสิ่งที่ทำสืบกันมาแล้วหลายชั่วอายุคน เว็บบอร์อธิบายว่า พัฒนาการของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสมัยใหม่ และการจัดองค์กรสมัยใหม่ (bureaucracy) ⁷ ล้วนเป็นเรื่องของ ‘การใช้เหตุผล’ (rationalisation) ซึ่งหมายถึงการจัดองค์กรของชีวิตทางสังคมและเศรษฐกิจตามหลักการเรื่องประสิทธิภาพและบนพื้นฐานของความรู้ทางเทคนิค ถ้าหากในสังคมแบบดั้งเดิมนั้น ศาสนาและจารีตประเพณีที่สืบเนื่องยาวนานเป็นตัวกำหนดทัศนคติและค่านิยมของคนแล้วละก็ สังคมสมัยใหม่ก็ถูกกำหนดโดยการใช้หลักเหตุผล (rationalisation) มากขึ้นในปริมณฑลต่างๆ ของการใช้ชีวิตตั้งแต่เรื่องการเมืองไปจนถึงเรื่องศาสนาและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

ในทศวรรษของเว็บเบอร์ การปฏิวัติอุตสาหกรรม (the Industrial Revolution) และการเกิดขึ้นของทุนนิยม (capitalism) เป็นเครื่องยืนยันให้เห็นถึงแนวโน้มที่ขยายวงกว้างไปสู่การใช้หลักเหตุผล (rationalisation) ทุนนิยมไม่ได้ถูกรอบงำด้วยความขัดแย้งทางชนชั้นตามที่มาร์กซ์เชื่อ แต่อยู่บนพื้นฐานของวิทยาศาสตร์ (science) และการจัดองค์กรสมัยใหม่ (bureaucracy) สำหรับองค์กรขนาดใหญ่ทั้งหลาย เว็บบอร์มองเห็นว่าความเป็นวิทยาศาสตร์แบบสังคมตะวันตกเป็นเป็นคุณลักษณะที่โดดเด่นโดยเฉพาะ การจัดองค์กรสมัยใหม่ (bureaucratisation) ซึ่งเป็นวิถีทางเพียงอย่างเดียวเท่านั้นในการจัดองค์กรที่มีคนจำนวนมากได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ขยายตัวไปพร้อมกับการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง เว็บบอร์ใช้คำว่า ‘การสูญสิ้นศรัทธา’ (disenchantment) เพื่ออธิบายวิถีทางที่วิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ (scientific thinking) ในโลกสมัยใหม่ได้ทำลายล้างพลังของความรู้สึกรักที่มีมาตั้งแต่อดีตให้สิ้นซาก

อย่างไรก็ดี เว็บบอร์ก็ไม่ได้มองผลลัพธ์ของกระบวนการใช้หลักเหตุผล (rationalisation) ในแง่ดีไปเสียทั้งหมด เว็บบอร์หวาดวิตกว่าสังคมสมัยใหม่อาจจะกลายเป็นระบบที่บิดสลายจิตวิญญาณของมนุษย์ด้วยการพยายามเข้ามาจัดระบบระเบียบควบคุมทุกๆ ปริมณฑลของชีวิตทางสังคม เว็บบอร์หวาดวิตกเป็นอย่างมากโดยเฉพาะต่อผลกระทบของกระบวนการใช้หลักเหตุผล (bureaucracy) ที่มีศักยภาพในการกดทับและสลายความเป็นมนุษย์ รวมถึงนัยที่มีต่อชะตากรรมของ ‘ประชาธิปไตย’ (democracy) วาระของยุคแห่งแสงสว่าง (Age of Enlightenment) ในศตวรรษที่ 18 อันได้แก่ ความก้าวหน้า ความมั่งคั่งและความสุขสำราญที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ด้วยการปฏิเสธจารีตประเพณีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งถูกแทนที่โดยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้นได้สร้างหายนะภัยให้กับตัวมันเอง

แนวคิดทางทฤษฎีสมัยใหม่ (Modern theoretical approaches)

นักสังคมวิทยายุคแรกเริ่มมีความต้องการร่วมกันในการทำความเข้าใจสังคมต่างๆ ที่กำลังเปลี่ยนแปลง ซึ่งพวกเขากำลังเผชิญอยู่ นักคิดเหล่านี้ต้องการทำในสิ่งที่มากกว่าการนำเสนอภาพและการตีความเหตุการณ์สำคัญๆ ในยุคสมัยของตน อย่างไรก็ตาม สิ่งที่มีความสำคัญมากกว่าก็คือ นักคิดเหล่านี้มองหาทางที่จะพัฒนาวิธีการในการศึกษาโลกทางสังคมที่สามารถอธิบายการทำหน้าที่ของสังคมโดยทั่วไปและโดยเฉพาะลักษณะของการเปลี่ยนแปลง กระนั้น สิ่งที่เราได้เห็นก็คือ นักคิดอย่างเดอริคเคม

⁷ Bureaucracy หมายถึงการจัดองค์กรโดยเน้นลำดับชั้น (hierarchy) ที่อยู่ในรูปของปิรามิดแห่งสิทธิอำนาจ (pyramid of authority) คำว่า ‘bureaucracy’ ถูกนำมาใช้จนเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายโดยแมกซ์ เว็บบอร์ (Max Weber) ในทศวรรษของเว็บเบอร์ ‘bureaucracy’ เป็นรูปแบบของการองค์กรของมนุษย์ที่มีขนาดใหญ่และเน้นประสิทธิภาพสูงสุด เว็บบอร์เชื่อว่าเมื่อองค์กรต่างๆ ขยายตัวในแง่ของขนาด องค์กรเหล่านั้นย่อมหนีไม่พ้นที่จะมีแนวโน้มของการมีระบบการจัดองค์กรแบบสมัยใหม่ (bureaucratised) มากขึ้น

มาร์กซ์ และเว็บเบอร์ได้ใช้แนวศึกษา (approaches) ที่แตกต่างกันอย่างมากในการศึกษาโลกทางสังคม ตัวอย่างเช่น ในขณะที่เดอริคเคมและมาร์กซ์ให้ความสำคัญกับความเข้มแข็งของพลังที่อยู่ภายนอกตัวปัจเจกบุคคล แต่เว็บเบอร์กลับเริ่มต้นงานศึกษาที่ความสามารถของปัจเจกบุคคลที่จะกระทำการอย่างสร้างสรรค์ต่อโลกภายนอก ขณะที่มาร์กซ์ชี้ให้เห็นความสำคัญที่เหนือกว่าของของปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ แต่เว็บเบอร์กลับมองปัจจัยอื่นๆที่กว้างไกลกว่าว่ามีความสำคัญ ความแตกต่างในเรื่องของแนวศึกษาดังกล่าวได้ปรากฏให้เห็นตลอดมาในประวัติศาสตร์ของสังคมวิทยา แม้ว่าเมื่อนักสังคมวิทยาเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของประเด็นในการวิเคราะห์ แต่ก็มีอยู่บ่อยครั้งทีเดียวที่พวกเขาทำการวิเคราะห์ด้วยมุมมองทางทฤษฎีที่แตกต่างกัน

แนวศึกษาทางทฤษฎี 3 แนวที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ ไม่ว่าจะเป็นแนวหน้าที่นิยม (functionalism) แนวความขัดแย้ง (the conflict approach) และแนวปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (symbolic interactionism) มีความเกี่ยวข้องกับเดอริคเคม มาร์กซ์ และเว็บเบอร์ตามลำดับ การศึกษาประเด็นปัญหาต่างๆทางสังคมวิทยา เราจะพบกับข้อถกเถียงและความคิดที่มาจากและสะท้อนให้เห็นแนวศึกษาทางทฤษฎีทั้งสามแนวนี้

▪ แนวหน้าที่นิยม (functionalism)

แนวหน้าที่นิยมมองว่าสังคมเป็นระบบที่มีความซับซ้อนซึ่งส่วนประกอบต่างๆทำงานสอดประสานกันเพื่อทำให้เกิดเสถียรภาพและสมานฉันท์ ตามความเชื่อของแนวนี้ วิชาสังคมวิทยาควรจะต้องศึกษาความสัมพันธ์ที่ส่วนประกอบต่างๆของสังคมมีระหว่างกันและที่มีต่อสังคมทั้งหมด ตัวอย่างเช่น เราสามารถวิเคราะห์ความเชื่อทางศาสนาและจารีตประเพณีของสังคมหนึ่งๆโดยชี้ให้เห็นว่าสิ่งต่างๆเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กับสถาบันอื่นๆที่มีอยู่ในสังคมอย่างไร เนื่องจากส่วนประกอบที่แตกต่างกันออกไปของสังคมหนึ่งๆนั้นจะพัฒนาความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิดขึ้นมา

การศึกษาการทำหน้าที่ (function) ของปฏิบัติการทางสังคม (social practice) หรือสถาบัน (institution) ก็คือการวิเคราะห์ว่าปฏิบัติการหรือสถาบันมีส่วนช่วยทำให้เกิดความต่อเนื่องของสังคม นักคิดแนวหน้าที่นิยมอย่างเช่นก๊อดดและเดอริคเคม มักจะทำการเปรียบเทียบกับสิ่งมีชีวิต (organic analogy) เพื่อชี้ให้เห็นความคล้ายกันระหว่างการทำงานของสังคมกับของระบบของคาพยพของสิ่งมีชีวิต (living organism) นักคิดแนวหน้าที่นิยมเชื่อว่าส่วนประกอบต่างๆของสังคมทำงานสอดประสานกันเพื่อผลประโยชน์ทั้งหมดของสังคม ไม่ต่างไปจากที่ส่วนประกอบต่างๆของร่างกายมนุษย์ทำ ในการศึกษาอวัยวะของร่างกายอย่างเช่นหัวใจ เราจำเป็นต้องชี้ให้เห็นว่ามันสัมพันธ์กับอวัยวะส่วนอื่นๆอย่างไร จากการที่หัวใจทำหน้าที่สูบฉีดเลือดไปยังอวัยวะส่วนอื่นๆของร่างกาย หัวใจมีบทบาทสำคัญในการทำให้ชีวิตของระบบของคาพยพดำเนินสืบเนื่องต่อไปได้ ทำนองเดียวกัน การวิเคราะห์การทำหน้าที่ของส่วนประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งของสังคมก็คือการชี้ให้เห็นว่าส่วนประกอบนั้นมีบทบาทอย่างไรในการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องและความเข้มแข็งของสังคม

แนวหน้าที่นิยมย้ำเน้นความสำคัญของ 'ความเห็นพ้องต้องกันทางด้านศีลธรรม' (moral consensus) ในการช่วยรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย (order) และเสถียรภาพ (stability) ในสังคม ความเห็นพ้องต้องกันทางด้านศีลธรรมดำรงอยู่ได้เมื่อผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมหนึ่งๆมีค่านิยมร่วมกัน นักคิดแนวหน้าที่นิยมมองความเป็นระเบียบเรียบร้อยและคุณภาพว่าเป็นสภาวะปกติ (normal state) ของสังคม หมายความว่า

ดุลยภาพทางสังคม (social equilibrium) วางอยู่บนพื้นฐานของการดำรงอยู่ของความเห็นพ้องต้องกันทางด้านศีลธรรมระหว่างสมาชิกของสังคมนั้นๆ ตัวอย่างเช่น เดอร์ไคม์เชื่อว่าศาสนาเป็นตัวต่อกย้ำให้เห็นถึงความผูกพันที่ผู้คนมีต่อค่านิยมหลักทางสังคม ดังนั้นศาสนาจึงมีส่วนสำคัญในการธำรงไว้ซึ่งความเหนียวแน่นของสังคม

ก่อนหน้าทศวรรษ 1960 แนวคิดแบบหน้าที่นิยมถือได้ว่าเป็นจารีตทางทฤษฎีที่โดดเด่นในสังคมวิทยา โดยเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกา ทาลคอต พาร์สัน [Talcott Parsons, 1902-1979] และโรเบิร์ต เค. เมอร์ตัน [Robert K. Merton, 1910-2003] ซึ่งทั้งสองคนได้รับอิทธิพลจากความคิดของเดอร์ไคม์ ถือได้ว่าเป็นนักคิดแนวหน้าที่นิยมที่โดดเด่นมากที่สุด ทรรศนะของเมอร์ตันที่มีต่อแนวคิดหน้าที่นิยมมีอิทธิพลอย่างมากเป็นพิเศษ เมอร์ตันได้แยกแยะความแตกต่างระหว่างหน้าที่ที่เห็นชัด (manifest functions) และหน้าที่ที่แฝงเร้น (latent functions) ‘หน้าที่ที่เห็นชัด’ (manifest functions) ได้แก่หน้าที่ที่ผู้ที่มีส่วนร่วมในรูปแบบเฉพาะแบบใดแบบหนึ่งของกิจกรรมทางสังคมรับรู้หรือตั้งใจที่จะทำ ส่วน ‘หน้าที่ที่แฝงเร้น’ (latent functions) เป็นผลของกิจกรรมซึ่งผู้ที่มีส่วนร่วมได้ตระหนักรู้ เพื่อให้เห็นภาพการแยกแยะหน้าที่ดังกล่าว เมอร์ตันได้ใช้ตัวอย่างของพิธีกรรมเต้นรำขอฝน (rain dance) ที่กระทำโดยชาวเผ่าโฮปี (Hopi) ในมลรัฐแอริโซนา (Arizona) และมลรัฐนิวเม็กซิโก (New Mexico) ชาวเผ่าโฮปีเชื่อว่าพิธีกรรมนี้จะทำให้เกิดฝนเพื่อใช้ในการเพาะปลูก [หน้าที่ที่เห็นชัด (manifest function)] นี่คือเหตุผลที่ว่าทำไมพวกเขาจึงมีการจัดระเบียบและเข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้ แต่เมอร์ตันก็ตั้งข้อสังเกตว่า พิธีกรรมเต้นรำขอฝนนี้ถ้าหากใช้ทฤษฎีศาสนา (theory of religion) ของเดอร์ไคม์อธิบายแล้ว ก็ถือว่ามีผลต่อการสร้างความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่นให้กับสังคมของชาวเผ่าโฮปี [หน้าที่ที่แฝงเร้น (latent functions)] การอธิบายทางสังคมวิทยาส่วนใหญ่ในทรรศนะของเมอร์ตันนั้นก็คือการค้นหาว่าอะไรคือหน้าที่ที่แฝงเร้นของกิจกรรมและสถาบันทางสังคมนั่นเอง

เมอร์ตันยังได้แยกแยะความแตกต่างระหว่างการทำหน้าที่กับ ‘การไม่ทำตามหน้าที่’ (dysfunctions) การมองหาว่าอะไรคือแง่มุมของพฤติกรรมทางสังคมที่แสดงให้ถึงการไม่ทำตามหน้าที่ก็คือการพุ่งความสนใจไปที่ลักษณะของชีวิตทางสังคมที่ทำลายความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสิ่งต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในขณะนั้น ตัวอย่างเช่น เป็นการเข้าใจผิดที่มองว่าศาสนาจะต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการทำหน้าที่เสมอ หมายความว่าศาสนาทำหน้าที่เพื่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นของสังคมแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น เมื่อคนสองกลุ่มนับถือศาสนาที่แตกต่างกันหรือแม้แต่การมองศาสนาเดียวกันจากจุดยืนที่แตกต่างกัน ผลที่ตามมาก็คือความขัดแย้งทางสังคมที่รุนแรงอันนำไปสู่การแตกหักทางสังคม ด้วยเหตุนี้บ่อยครั้งที่เดียวที่สงครามจึงเป็นเรื่องของการต่อสู้กันระหว่างชุมชนทางศาสนา ดังที่เราสามารถเห็นได้จากการต่อสู้กันระหว่างโปรเตสแตนต์และคาทอลิกในประวัติศาสตร์ของยุโรป

เมื่อไม่กี่ปีมานี้ ความนิยมที่มีต่อแนวคิดหน้าที่นิยมเริ่มตกต่ำลงอย่างเห็นได้ชัดอันเนื่องมาจากข้อจำกัดของแนวคิดนี้ นักคิดแนวหน้าที่นิยม [โดยมีทาลคอต พาร์สันอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย] ซึ่งอาจจะยกเว้นกรณีของเมอร์ตัน ให้ความสำคัญอย่างมากจนเกินไปกับปัจจัยที่นำไปสู่ความเป็นปึกแผ่นของสังคมโดยลดทอนหรือมองข้ามปัจจัยที่ทำให้เกิดการแบ่งแยกและความขัดแย้ง การเน้นไปที่เสถียรภาพและความเป็นระเบียบเรียบร้อยทำให้เห็นว่าการแบ่งแยกหรือความไม่เสมอภาคในสังคมที่

วางอยู่บนพื้นฐานของชนชั้น เชื้อชาติและเพศสถานะ (gender) ได้ถูกทำให้แทบจะหมดความหมายไป นอกจากนี้นักคิดในแนวนี้ยังให้ความสำคัญน้อยมากกับบทบาทของการกระทำทางสังคมที่มีลักษณะสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นในสังคม ผู้ที่ออกมาวิพากษ์วิจารณ์หลายคนทีเดียวได้ชี้ให้เห็นว่าการวิเคราะห์แนวหน้าที่นิยมเป็นการกำหนดลักษณะทางสังคมให้กับสังคมซึ่งจริงๆแล้วไม่มีลักษณะดังกล่าวอยู่เลย หลายต่อหลายครั้งที่นักคิดแนวหน้าที่นิยมนำเสนอความคิดราวกับว่าสังคมมี ‘ความต้องการ’ และ ‘เป้าหมาย’ แม้ว่ามโนทัศน์เหล่านี้จะมีความหมายก็ต่อเมื่อนำไปใช้กับมนุษย์ในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคลเท่านั้น

▪ แนวความขัดแย้ง (conflict perspectives)

เช่นเดียวกับนักคิดแนวหน้าที่นิยม นักสังคมวิทยาที่ใช้ ‘ทฤษฎีความขัดแย้ง’ (conflict theories) เน้นความสำคัญของโครงสร้างต่างๆภายในสังคม นักคิดเหล่านี้ยังได้สร้างตัวแบบที่มีลักษณะครอบคลุมมากขึ้นเพื่อใช้อธิบายว่าสังคมทำงานอย่างไร อย่างไรก็ตาม นักทฤษฎีความขัดแย้งไม่เห็นด้วยกับการให้ความสำคัญกับเรื่องความเห็นพ้องต้องกัน (consensus) ของแนวคิดหน้าที่นิยม แต่ให้ความสำคัญกับการแบ่งแยกที่เกิดขึ้นในสังคมแทน โดยพุ่งความสนใจไปที่ประเด็นเรื่องอำนาจ ความไม่เท่าเทียมกันและการต่อสู้ แนวคิดแนวความขัดแย้งมีแนวโน้มที่จะมองสังคมว่าประกอบด้วยกลุ่มต่างๆที่ต่างก็แสวงหาผลประโยชน์ของตนเองโดยเฉพาะ การดำรงอยู่ของผลประโยชน์ที่แยกออกจากกันอย่างชัดเจนเช่นนี้หมายความว่าศักยภาพที่นำไปสู่ความขัดแย้งมักปรากฏให้เห็นอยู่ตลอดเวลา และบางกลุ่มจะได้รับผลประโยชน์มากกว่ากลุ่มอื่นๆ นักทฤษฎีความขัดแย้งศึกษาความตึงเครียดที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มที่ครอบงำและกลุ่มที่เสียเปรียบภายในสังคม และหาทางที่จะทำความเข้าใจว่าความสัมพันธ์ในแง่ของการควบคุมได้ถูกผลิตและผลิตซ้ำขึ้นมาได้อย่างไร

แนวศึกษาที่มีอิทธิพลอย่างมากในทฤษฎีความขัดแย้งก็คือ มาร์กซิสต์ (Marxism) ซึ่งถูกตั้งชื่อตามนามของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) โดยที่งานเขียนของเขาให้ความสำคัญอย่างมากกับความขัดแย้งทางชนชั้น (class conflict) ความคิดของมาร์กซ์ได้ถูกตีความแตกต่างกันไปมากมาย และในปัจจุบันสำนักคิดต่างๆที่ใช้แนวมาร์กซิสต์ก็มีจุดยืนทางทฤษฎีที่ต่างกัน แต่โดยภาพรวมของสำนักคิดต่างๆเหล่านี้ แนวคิดมาร์กซิสต์แตกต่างไปจากจารีตอื่นๆส่วนใหญ่ในสังคมวิทยาในแง่ที่ว่านักคิดแนวมาร์กซิสต์ประสานการวิเคราะห์ทางสังคมวิทยากับการปฏิบัติการเมืองเข้าด้วยกัน มาร์กซิสต์ถูกมองว่าทำให้เกิดโครงการในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองแบบรุนแรง

อย่างไรก็ดี ไม่ใช่ว่าทฤษฎีความขัดแย้งทั้งหมดจะใช้แค่เพียงแนวศึกษาแบบมาร์กซิสต์ นักทฤษฎีความขัดแย้งบางคนได้รับอิทธิพลจากความคิดของเว็บบอร์อีกด้วย ตัวอย่างที่เห็นชัดก็คือนักสังคมวิทยาชาวเยอรมันชื่อราล์ฟ ดาห์เรนดอร์ฟ [Ralf Dahrendorf, 1929 -] ในงานเขียนคลาสสิกชื่อ *Class and Class Conflict in Industrial Society* (1959) ดาห์เรนดอร์ฟชี้ให้เห็นว่านักคิดแนวหน้าที่นิยมมักจะมองด้านใดด้านหนึ่งของสังคมเพียงด้านเดียว ซึ่งก็คือแง่มุมของชีวิตทางสังคมที่มีความสมานฉันท์และความเห็นพ้องต้องกันเท่านั้น แต่สิ่งที่มีความสำคัญพอๆกันหรืออาจจะมากกว่าด้วยซ้ำก็คือชีวิตทางสังคมที่มีการแบ่งแยกและความขัดแย้ง ดาห์เรนดอร์ฟกล่าวว่า ความขัดแย้งมาจากผลประโยชน์ที่แตกต่างกันของปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนเป็นหลัก มาร์กซิสต์มองความแตกต่างกันในเรื่องผลประโยชน์ในแง่ของชนชั้นโดยเฉพาะ แต่ดาห์เรนดอร์ฟ กลับเชื่อมโยงเรื่องผลประโยชน์ที่แตกต่างกันเข้ากับเรื่องของสิทธิอำนาจ (authority) และอำนาจ (power) ในทุกๆสังคมจะมี

การแบ่งแยกกันระหว่างคนที่มีความสามารถและคนที่ส่วนใหญ่ได้ถูกกีดกันจากการมีความสามารถ ซึ่งหมายถึงระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองนั่นเอง

■ แนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)

งานเขียนของนักปรัชญาชาวอเมริกันชื่อ จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด [George Herbert Mead, 1863-1931] มีอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดทางสังคมวิทยา โดยเฉพาะผ่านมุมมองอันหนึ่งของเขาที่เรียกว่า ‘ปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์’ (Symbolic Interactionism) [ต่อไปนี้จะเรียกย่อๆว่า SI] SI เกิดจากการให้ความสนใจกับภาษา (language) และความหมาย (meaning) มีดให้เหตุผลว่าภาษาช่วยทำให้เรากลายเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีสำนึกในความเป็นตัวตนของตนเองในแง่ที่เราสามารถตระหนักรู้ในความเป็นปัจเจกบุคคลของเรา และสามารถมองตัวเราเองจากภายนอกเหมือนกับที่คนอื่นมองตัวเรา องค์ประกอบสำคัญในกระบวนการนี้ก็คือ ‘สัญลักษณ์’ (symbol) สัญลักษณ์คือสิ่งที่มีความหมายแทนสิ่งอื่น ตัวอย่างเช่นคำต่างๆ (words) ที่เราใช้เพื่อหมายถึงวัตถุบางอย่างนั้นจริงๆแล้วก็คือสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของสิ่งที่เราพูดถึง คำอย่างเช่น ‘ช้อน’ ก็คือสัญลักษณ์ที่เราใช้เพื่ออธิบายถึงเครื่องมือที่เราใช้สำหรับตักน้ำแกง การแสดงท่าทางที่ไม่ใช้คำพูดหรือรูปแบบต่างๆของการติดต่อสื่อสารก็ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ด้วยเช่นกัน การโบกไม้โบกมือให้กับใครบางคนหรือการแสดงท่าทางที่หยาบคายด้วยการชูนิ้วกลาง ล้วนมีคุณค่าทางสัญลักษณ์ทั้งสิ้น มีดให้เหตุผลว่า มนุษย์ใช้สัญลักษณ์ที่ตนเองเข้าใจร่วมกันในการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เนื่องจากว่ามนุษย์มีชีวิตอยู่ในจักรวาลอันอุดมด้วยสัญลักษณ์ ปฏิสัมพันธ์แทบทั้งหมดระหว่างมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคลจึงเป็นเรื่องของการแลกเปลี่ยนสัญลักษณ์ (an exchange of symbols)

SI ทำให้เราพุ่งความสนใจไปที่รายละเอียดของปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และรายละเอียดดังกล่าวถูกนำไปใช้ในการทำความเข้าใจสิ่งที่คนอื่นพูดหรือทำได้อย่างไร นักสังคมวิทยาที่ได้รับอิทธิพลจาก SI มักจะให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์แบบเห็นหน้าเห็นกัน (face-to-face interaction) ในบริบทของการใช้ชีวิตประจำวัน นักสังคมวิทยากลุ่มนี้จะเน้นบทบาทของปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวในการสร้างสังคมและสถาบันต่างๆขึ้นมา แม็กซ์ เว็บบอร์มีอิทธิพลอย่างมากแม้จะไม่ใช้โดยตรงต่อแนวศึกษาทางทฤษฎีนี้ เนื่องจากแม้ว่า เว็บบอร์จะยอมรับการดำรงอยู่ของโครงสร้างทางสังคม อย่างเช่นชนชั้น พรรคการเมือง กลุ่มสถานภาพ เป็นต้น แต่เขาก็เชื่อว่าโครงสร้างเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นมาโดยผ่าน ‘การกระทำทางสังคม’ (social actions) ของปัจเจกบุคคลทั้งหลาย

ขณะที่มุมมองของนักคิดแนว SI ช่วยทำให้เรามองเห็นภาพชัดเจนของลักษณะของการกระทำของเราในการดำเนินชีวิตทางสังคมในแต่ละวัน แต่ก็ยังถูกวิพากษ์วิจารณ์อยู่ดีว่าละเลยประเด็นเรื่องของอำนาจและโครงสร้างที่ยิ่งใหญ่กว่ามากในสังคม และโดยเฉพาะประเด็นที่ว่าทั้งอำนาจและโครงสร้างเป็นตัวจำกัดการกระทำของปัจเจกบุคคลได้อย่างไร

ตัวอย่างคลาสสิกอันหนึ่งที่แนว SI หยิบยกขึ้นมาพิจารณาเกี่ยวกับประเด็นเรื่องของอำนาจและโครงสร้างในสังคมของเราก็คืองานเขียนของอาร์ลี ฮอชชิลด์ (Arlie Hochschild) เรื่อง *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling* (1983) ฮอชชิลด์ซึ่งเป็นศาสตราจารย์ด้านสังคมวิทยาแห่ง University of California ได้สังเกตการอบรมและได้ทำการ

สัมภาษณ์ที่ศูนย์ฝึกพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินของสายการบินเดลต้า (Delta Airlines's Stewardess Training Centre) ที่แอตแลนต้า (Atlanta) ในประเทศสหรัฐอเมริกา เธอได้เฝ้าจับตาดูพนักงานต้อนรับของสายการบินที่กำลังถูกฝึกให้จัดการกับอารมณ์ความรู้สึก รวมถึงการเรียนรู้ทักษะอื่นๆ ฮอชโซลต์ยกคำสอนของครูฝึกคนหนึ่งซึ่งเป็นนักบินมาให้ดูว่า: ‘เอาละพวกคุณผู้หญิง ผมต้องการให้คุณออกไปยืนตรงนั้นแล้วยิ้มออกมาให้ผมดู...รอยยิ้มของคุณคือต้นทุนอันยิ่งใหญ่ที่สุดของตัวเอง ผมต้องการให้คุณออกไปยืนตรงนั้นแล้วก็ใช้มันให้เป็นประโยชน์ จงยิ้มให้ผมดู ขอให้ยิ้มออกมาจริงๆ เอาละ จัดการกับรอยยิ้มของคุณได้แล้ว’

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ ฮอชโซลต์ได้พบว่าระบบเศรษฐกิจของตะวันตกได้วางรากฐานอยู่บนการให้บริการมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นรูปแบบของการทำงานที่ใช้อารมณ์ความรู้สึกที่เราจำเป็นต้องถูกทำให้เข้าใจมัน การศึกษาการฝึก ‘การให้บริการลูกค้า’ ของพนักงานต้อนรับของสายการบินอาจจะทำให้รู้สึกว่ามีลักษณะเหมือนกับคนที่ทำงานด้านบริการอื่นๆที่เราเคยเห็นมาก่อน ซึ่งอาจจะเป็นในร้านค้า ภัตตาคารหรือสถานเริงรมย์ ฮอชโซลต์เรียกการฝึกแบบนี้ในเป็นการฝึก ‘แรงงานที่ใช้อารมณ์ความรู้สึก’ (emotional labour) ซึ่งหมายถึงแรงงานที่ต้องการให้ตนเองจัดการกับความรู้สึกของตนเพื่อที่จะทำให้ร่างกายและหน้าตาเผยความรู้สึกให้สาธารณะได้มองเห็น (และเป็นที่ยอมรับ) ในทฤษฎีของฮอชโซลต์ บริษัทต่างๆที่คุณเข้าไปทำงานจะเข้ามาจัดการ ไม่ใช่แค่กับการเคลื่อนไหวทางกายภาพของคุณเท่านั้น แต่ยังเข้ามาจัดการกับอารมณ์ความรู้สึกของคุณอีกด้วย บริษัทเหล่านี้เป็นเจ้าของรอยยิ้มของคุณตลอดเวลาที่คุณทำงานให้

งานวิจัยของฮอชโซลต์เปิดหน้าต่างให้มองเห็นแง่มุมอันหนึ่งของชีวิตที่ผู้คนส่วนใหญ่คิดว่าพวกเขาเข้าใจ แต่จำเป็นต้องถูกเข้าใจในระดับที่ลึกซึ้งไปกว่านั้น ฮอชโซลต์ได้พบว่าคนงานบริการอย่างเช่นแรงงานที่ใช้ร่างกายนี้ มักจะมีความรู้สึกว่ามีช่องว่างกับแง่มุมที่เป็นลักษณะเฉพาะของตัวเอง พวกเขาเองที่พวกเขาต้องสลัดมันทิ้งไปเมื่อเข้ามาทำงาน ตัวอย่างเช่น แขนของคนงานที่ใช้ร่างกายอาจจะเริ่มรู้สึกราวกับเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องจักร และเป็นแค่ชิ้นส่วนอันหนึ่งของคนที่ทำหน้าที่เคลื่อนไหวแขนเท่านั้น ทำนองเดียวกัน แรงงานด้านบริการมักจะเล่าให้ฮอชโซลต์ฟังว่า รอยยิ้มของพวกเขาอยู่บนใบหน้าของเขา แต่ไม่ได้เป็นของเขา กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ คนงานเหล่านี้รู้สึกว่าตนเองมีช่องว่างจากอารมณ์ความรู้สึกของตน ประเด็นนี้น่าสนใจเมื่อเราหันมาพิจารณาข้อเท็จจริงที่ว่าอารมณ์ความรู้สึกเคยถูกทำให้เชื่อว่าเป็นเรื่องส่วนบุคคลที่ฝังลึกอยู่ในตัวของเราเอง

หนังสือของฮอชโซลต์มีอิทธิพลอย่างมากในการนำเอาแนวคิด SI ไปใช้ และนักวิชาการจำนวนไม่น้อยได้ใช้ความคิดของเธอเป็นพื้นฐานในการศึกษานับตั้งแต่แต่งงานเขียนเรื่อง *The Managerial Heart* ตีพิมพ์ออกมาเป็นครั้งแรก แม้ว่าฮอชโซลต์ได้ทำการวิจัยในประเทศที่มี ‘ระบบเศรษฐกิจภาคบริการ’ (service economies) ที่พัฒนามากที่สุดในโลกอย่างสหรัฐอเมริกา แต่ผลวิจัยของฮอชโซลต์สามารถนำไปใช้ได้กับสังคมอื่นๆจำนวนมากในยุคปัจจุบัน งานด้านบริการกำลังขยายตัวอย่างรวดเร็วในประเทศต่างๆทั่วโลกอันทำให้ผู้คนจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับ ‘แรงงานที่ใช้อารมณ์ความรู้สึก’ (emotional labour) ในสถานประกอบการ ในบางวัฒนธรรมอย่างเช่นพวก Inuit ในกรีนแลนด์ ซึ่งไม่มีจารีตของการยิ้มในที่สาธารณะแบบเดียวกับในยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ การฝึกให้แสดงรอยยิ้มจึงเป็นพันธกิจที่ยากเย็นแสนเข็ญ ในประเทศเหล่านี้ พนักงานแผนก

บริการบางครั้งจำเป็นต้องไปเข้าร่วม ‘การฝึกอบรมวิธีเยี่ยม’ แบบที่ไม่แตกต่างไปจากการฝึกพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินของสายการบินเคลต้าเท่าไรนัก

ระดับของการวิเคราะห์: สังคมวิทยาจุลภาคและสังคมวิทยามหภาค

(Levels of analysis: microsociology and macrosociology)

ความแตกต่างที่สำคัญประการหนึ่งระหว่างมุมมองทางทฤษฎี (theoretical perspectives) ที่แตกต่างกัน เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับระดับของการวิเคราะห์ของแต่ละมุมมองทางทฤษฎี การศึกษาพฤติกรรมในชีวิตประจำวันในสถานการณ์ของการมีปฏิสัมพันธ์แบบเห็นหน้าเห็นตากัน (face-to-face interaction) มักจะถูกเรียกว่า ‘สังคมวิทยาจุลภาค’ (microsociology)⁸ ส่วน ‘สังคมวิทยามหภาค’ (macrosociology)⁹ เป็นการวิเคราะห์ระบบสังคมขนาดใหญ่อย่างเช่นระบบการเมืองหรือการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังรวมถึงการวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงระยะยาว อย่างเช่นพัฒนาการของการเป็นสังคมอุตสาหกรรม หากมองอย่างผิวเผิน ดูเหมือนว่าการวิเคราะห์ระดับจุลภาค (micro-analysis) และการวิเคราะห์ระดับมหภาค (macro-analysis) มีความแตกต่างกัน แต่จริงๆ แล้วการวิเคราะห์ทั้งสองระดับมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด¹⁰

การวิเคราะห์ระดับมหภาคมีความสำคัญถ้าหากว่าเราต้องการที่จะทำความเข้าใจภูมิหลังในเชิงสถาบัน (institutional background) ของชีวิตประจำวัน วิธีทางที่ผู้คนใช้ในการดำเนินชีวิตทุกวันๆ ได้รับผลกระทบอย่างมากจากโครงสร้างทางสถาบันที่กว้างขวาง ดังเห็นได้ชัดในกรณีของกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นทุกวันๆ อย่างเช่นในสังคมยุคกลางเมื่อเปรียบเทียบกับชีวิตในสภาวะแวดล้อมของเมืองที่กลายเป็นสังคมอุตสาหกรรมไปแล้ว ในสังคมสมัยใหม่ เราจะมีความสัมพันธ์กับคนแปลกหน้าอยู่ตลอดเวลา ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้อาจจะเป็นไปโดยอ้อมและไม่เป็นส่วนตัว (impersonal) อย่างไรก็ดี ทุกวันนี้ไม่ว่าเราจะมีสัมพันธ์กันในสังคมที่มีความซับซ้อนมากที่สุด โดยทางอ้อมหรือโดยผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์มากมายเพียงไรก็ตาม การปรากฏตัวของคนอื่นยังคงมีความสำคัญอย่างมาก เราอาจจะเลือกที่จะส่งจดหมายแนะนำตัวเพื่อต้องการมีเพื่อน แต่เราก็สามารถเลือกที่จะขึ้นเครื่องบินเดินทางเป็นพันๆ ไมล์เพื่อใช้เวลาช่วงวันหยุดกับเพื่อน

การศึกษาในระดับจุลภาคมีความจำเป็นเช่นกันในการช่วยทำให้แบบแผนเชิงสถาบันในระดับที่กว้างกว่ามีความชัดเจนมากขึ้น การมีปฏิสัมพันธ์แบบเห็นหน้าเห็นตากันเป็นพื้นฐานที่สำคัญของรูปแบบของการจัดองค์กรทางสังคมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะรูปแบบขององค์กรทางสังคมนั้นจะมีขนาดใหญ่มากมายเพียงใดก็ตาม ถ้าเรากำลังศึกษาบริษัทธุรกิจแห่งหนึ่ง เราสามารถเข้าใจกับกิจกรรมของบริษัทนั้นได้เพียงแค่ว่าสังเกตพฤติกรรมที่มีลักษณะของความสัมพันธ์แบบเห็นหน้าเห็นตากัน ตัวอย่างเช่น เราสามารถวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของบรรดาผู้บริหารได้จากห้องประชุมคณะกรรมการ

⁸ Microsociology หมายถึงการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ในบริบทของการมีปฏิสัมพันธ์แบบเห็นหน้าเห็นตากันหรือแบบใกล้ชิดกัน

⁹ Macrosociology หมายถึงการศึกษากลุ่ม องค์กรและระบบสังคมขนาดใหญ่

¹⁰ K. Knorr-Cetena and A.V. Cicourel, *Advances in Social Theory and Methodology: Towards an Interpretation of Micro-and Macro-Sociology* (London : Routledge & Kegan Paul, 1981); A. Giddens, *The Constitution of Society* (Cambridge : Polity, 1984).

บริหาร รวมถึงปฏิสัมพันธ์ของพนักงานที่ทำงานอยู่ในแผนกต่างๆ หรือของคนงานที่กำลังทำงานอยู่ในฝ่ายผลิต เราไม่สามารถมองเห็นภาพของบริษัททั้งหมดได้ด้วยวิธีนี้เนื่องจากว่าธุรกิจบางอย่างกระทำโดยอาศัยพัสดุสิ่งพิมพ์ จดหมาย โทรศัพทและเครื่องคอมพิวเตอร์ อย่างไรก็ตาม เรา ก็สามารถทำความเข้าใจการทำงานขององค์กรได้ด้วยการศึกษาในระดับจุลภาค

การศึกษาทางสังคมวิทยาหลายประเด็นที่เดียวช่วยทำให้เราเห็นว่าปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในบริบทระดับจุลภาคมีผลกระทบต่อกระบวนการทางสังคมที่ใหญ่กว่า และระบบในระดับมหภาคก็มีอิทธิพลอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตทางสังคมประจำวัน¹¹

สังคมวิทยาสามารถช่วยในการดำเนินชีวิตของเราได้อย่างไร?

สังคมวิทยามีนัยเชิงปฏิบัติต่อชีวิตของพวกเขาหลายอย่าง ดังเช่นที่ซี. ไรท์ มิลล์ (C. Wright Mills) เน้นย้ำความสำคัญเมื่อนำเสนอแนวคิดเรื่องจินตนาการทางสังคมวิทยา (sociological imagination) ประการแรก สังคมวิทยาช่วยให้เรามองโลกทางสังคมจากมุมมองอื่นๆ นอกเหนือจากมุมมองของเราเอง บ่อยครั้งที่เดียวที่ถ้าหากเรามีความเข้าใจที่ถูกต้องว่าคนอื่นเขาใช้ชีวิตกันอย่างไรแล้ว เราก็จะเข้าใจปัญหาของคนเหล่านั้นได้ดีขึ้นตามไปด้วย นโยบายเชิงปฏิบัติที่ไม่ได้วางอยู่บนฐานของการตระหนักรู้ถึงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนที่จะได้รับผลกระทบจากนโยบายนั้นๆ ย่อมมีโอกาสน้อยมากที่จะประสบความสำเร็จ เมื่อเป็นเช่นนี้ นักทางด้านสังคมที่เป็นคนผิวขาวที่ปฏิบัติงานอยู่ในชุมชนของคนละตินอเมริกันที่ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของนครลอนดอน จะไม่ได้รับความไว้วางใจหรือการยอมรับจากสมาชิกของชุมชนนั้น ถ้าหากเขาไม่ตระหนักถึงความแตกต่างในแง่ของประสบการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกของกลุ่มต่างๆ ในประเทศอังกฤษ

ประการที่สอง งานวิจัยทางด้านสังคมวิทยามีส่วนช่วยในการประเมินผลของการนำนโยบายไปปฏิบัติ โครงการหรือการดำเนินการปฏิรูปอาจล้มเหลว ไม่บรรลุเป้าหมายตามที่ผู้วางแผนต้องการ หรืออาจจะก่อให้เกิดผลในทางลบที่ไม่ได้ตั้งใจให้เป็นไปตามนั้น ตัวอย่างเช่น ตลอดช่วงเวลาหลายปีหลังสงครามโลกครั้งที่สอง อาคารที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่จำนวนมากได้ถูกสร้างขึ้นในย่านศูนย์กลางของนครต่างๆ ในหลายประเทศ อาคารเหล่านี้ถูกวางแผนก่อสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นการยกระดับมาตรฐานในการดำเนินชีวิตให้กับกลุ่มคนที่มีรายได้ต่ำที่อาศัยอยู่ตามบริเวณชุมชนแออัด

¹¹ เราสามารถสรุปสาระสำคัญของแนวคิดทางทฤษฎีสมัยใหม่ทั้งสามแนวได้ดังนี้ (1) **แนวปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์** (Symbolic interactionism/SIJ) ให้ความสำคัญอย่างมากกับการแลกเปลี่ยนสัญลักษณ์ (symbols) ระหว่างปัจเจกบุคคลทั้งหลายในการมีปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม สิ่งที่แตกต่างกันจากทฤษฎีอื่นๆ ก็คือ แนว SI เน้นเรื่องของการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างปัจเจกบุคคลในหน่วยขนาดเล็ก ไม่ใช่สังคมโดยรวมทั้งหมด (2) **แนวหน้าที่นิยม** (Functionalism) มองไปที่สังคมโดยรวมทั้งหมด โดยเน้นความสำคัญของกิจกรรมทางสังคมที่มีต่อสังคม เมอร์ตัน (Merton) ซึ่งมองเกี่ยวกับหน้าที่นิยมของเขสมิทธิพลอย่างมาก เน้นย้ำว่าหน้าที่ที่เห็นชัด (manifest functions) ซึ่งเกิดขึ้นอย่างตั้งใจของคนที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมนั้น มีความสำคัญน้อยกว่าหน้าที่ที่แฝงเร้น (latent functions) ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจของการกระทำทางสังคม เมอร์ตันเชื่อว่าองค์ประกอบสำคัญอันหนึ่งของการอธิบายทางสังคมวิทยา ก็คือการค้นหาหน้าที่ที่แฝงเร้นของการกระทำและสถาบันทางสังคมให้ได้ (3) **นักทฤษฎีสังคมในปัจจุบัน** หลายคนยังคงได้รับอิทธิพลจากความคิดของมาร์กซ์ และได้สร้าง **ทฤษฎีที่อธิบายความขัดแย้ง** (conflict theories) ขึ้นมา การศึกษาความไม่เท่าเทียมกันโดยข้ามโน้ตชนชั้น (class) เป็นหัวใจของทฤษฎีของมาร์กซ์

วิธีการอันหนึ่งในการคิดเกี่ยวกับแนวศึกษาทางทฤษฎีก็คือการคิดในรูปของระดับการวิเคราะห์ (level of analysis) **สังคมวิทยาจุลภาค** (microsociology) เป็นการศึกษาพฤติกรรมในชีวิตประจำวันในสถานการณ์ของการมีปฏิสัมพันธ์แบบเห็นหน้าเห็นตากัน (face-to-face interaction) ส่วน **สังคมวิทยามหภาค** (macrosociology) เป็นการศึกษาวิเคราะห์ระบบสังคมขนาดใหญ่ (large-scale social systems) การวิเคราะห์ทั้งสองระดับนี้มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด

รวมถึงการสร้างศูนย์การค้าและหน่วยงานบริการทางสังคมอีกจำนวนมากภายในย่านที่อยู่อาศัยแห่งใหม่ นี้ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชี้ให้เห็นว่า คนจำนวนไม่น้อยที่เดียวที่อพยพโยกย้ายจากถิ่นพำนักเดิมเข้ามาอยู่ในอาคารขนาดใหญ่เหล่านี้ เริ่มรู้สึกโดดเดี่ยวอ้างว้างและไม่มีความสุข ตีกรามสูงใหญ่ รวมถึงศูนย์การค้าที่ผุดผ่องขึ้นมาในย่านที่อยู่อาศัยของคนที่มีฐานะไม่ดีเหล่านี้บ่อยครั้งทีเดียวที่กลายเป็นสภาพทรุดโทรมลง และกลายเป็นแหล่งของอาชญากรรมรุนแรงทั้งหลายทั้งปวง

ประการที่สามซึ่งมีความสำคัญอย่างมากก็คือ สังคมวิทยาช่วยทำให้เราคิดและหาทางออกด้วยตนเอง กล่าวคือช่วยยกระดับการทำความเข้าใจประเด็นปัญหาต่างๆได้ด้วยตนเอง (self-enlightenment) ยิ่งเรามีความรู้ว่าทำไมเราถึงต้องกระทำเช่นนั้น รวมถึงมีความรู้เกี่ยวกับการหาพื้นที่ทั้งหมดของสังคมของเรามากขึ้นเท่าไร เราก็จะยังสามารถกำหนดความเป็นไปในอนาคตของเราได้มากขึ้นเท่านั้น เราไม่ควรมองว่าสังคมวิทยารับใช้เฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย – หมายถึงกลุ่มคนที่มีอำนาจ – เท่านั้น คนที่มีอำนาจในการกำหนด/ดำเนินนโยบายไม่ควรจะถูกมองว่าเป็นผู้ที่ใส่ใจกับผลประโยชน์ของคนที่ย่อยอำนาจหรือคนที่ไร้อภิสิทธิ์เสมอไป บ่อยครั้งทีเดียวที่กลุ่มคนที่มองหาหนทางแก้ไขปัญหาด้วยตนเองสามารถได้รับประโยชน์จากงานวิจัยทางสังคมวิทยาด้วยการใช้สารสนเทศที่มาจากแหล่งต่างๆเพื่อรับมือกับนโยบายของรัฐบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือสามารถริเริ่มกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับพวกเขาด้วยตนเอง กลุ่มคนที่ไม่มีมือเท้ารอรับความช่วยเหลือจากผู้มีอำนาจ (self-help groups) อย่างเช่น กลุ่มนิรนามด้านเครื่องตีผสมแอลกอฮอล์ และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movements) ที่เคลื่อนไหวเรื่องสิ่งแวดล้อม เป็นตัวอย่างของกลุ่มทางสังคม (social groups) ที่แสวงหาหนทางที่จะกำหนดนโยบายปฏิรูปสังคมด้วยตนเองโดยตรงและมักจะเป็นกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ

ประการสุดท้าย ควรจะต้องกล่าวถึงด้วยว่านักสังคมวิทยาหลายคนทีเดียวที่เอาตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับประเด็นที่เป็นเรื่องปฏิบัติในฐานะเป็นอาชีพอย่างหนึ่ง คนที่ได้รับการฝึกฝนทางด้านสังคมวิทยาจะเข้าไปทำงานในฐานะที่ปรึกษาด้านอุตสาหกรรม เป็นพนักงานผังเมือง นักทำงานด้านสังคม และผู้จัดการฝ่ายบุคคล รวมตลอดถึงงานประเภทอื่นๆอีกมากมาย การทำความเข้าใจสังคมสามารถช่วยในการทำงานด้านกฎหมาย หนังสือพิมพ์ ธุรกิจและการแพทย์

บ่อยครั้งทีเดียวที่การศึกษาสังคมวิทยากับการมีสำนักทางสังคมมักเกิดขึ้นควบคู่กัน นักสังคมวิทยาเองควรจะต้องให้การสนับสนุนอย่างแข็งขันรวมถึงกระตุ้นให้เกิดโครงการต่างๆที่นำไปสู่การปฏิรูปหรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือไม่? บางคนให้เหตุผลว่าสังคมวิทยาสามารถที่จะคงไว้ซึ่งความเป็นอิสระทางวิชาการได้ถ้าหากนักสังคมวิทยาที่มีความพยายามที่จะไม่เอนเอียงไปทางฝ่ายใดในการโต้เถียงกันทางศีลธรรมและการเมือง อย่างไรก็ตาม นักวิชาการบางคนก็พยายามแยกตัวออกมาจากประเด็นที่ถกเถียงกันในขณะนั้น จะต้องวางตัวเป็นกลางในการประเมินปัญหาทางด้านสังคมวิทยามากกว่าคนอื่นจริงๆหรือไม่? คงไม่มีคนที่ได้รับการศึกษาทางด้านสังคมวิทยาอย่างลึกซึ้งคนใดที่ไม่ตระหนักในเรื่องของความไม่เท่าเทียมกันที่มีอยู่ในโลกใบนี้? คงจะเป็นเรื่องแปลกมากทีเดียวถ้าหากนักสังคมวิทยาไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในประเด็นปัญหาทางการเมือง และคงไม่สมเหตุสมผลเท่าไรนักถ้าหากจะห้ามมิให้นักสังคมวิทยาถอนตัวจากการใช้ความรู้ความสามารถของตนในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาเหล่านั้น

สังคมวิทยาคงไม่ใช่วิชาที่เป็นแค่เรื่องของนามธรรม ทว่าสังคมวิทยามีนัยยะเชิงปฏิบัติสำหรับชีวิตของผู้คน การเรียนรู้ที่จะเป็นนักสังคมวิทยาไม่ควรจะเป็นแค่ความพยายามที่มีขอบเขตไร้อิศทาง วิธีการที่ดีที่สุดที่จะหลีกเลี่ยงไม่ให้เป็นเช่นนั้นก็คือการทำความเข้าใจประเด็นปัญหาด้วยจินตนาการ และเชื่อมโยงความคิดและข้อเสนอทางสังคมวิทยาสถานการณ์ในชีวิตของตนเอง

วิธีคิดทางทฤษฎีในสังคมวิทยา (Theoretical thinking in sociology)

ในการศึกษาวิชาสังคมวิทยา เราจะพบว่ามีความหลากหลายทางทฤษฎี (theoretical approaches) อยู่มากมาย ซึ่งหมายถึงแนวการเข้าถึงประเด็นปัญหาทางสังคมวิทยาที่มีลักษณะกว้างขวางครอบคลุมอย่างไรก็ดี เราคงต้องชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างแนวศึกษาทางทฤษฎี (theoretical approaches) และทฤษฎี (theories) ทฤษฎีมีขอบเขตในการให้ความสำคัญ/จุดเน้นที่แคบกว่า และเป็นความพยายามที่จะอธิบาย สภาพการณ์ทางสังคมที่มีลักษณะเฉพาะหรือรูปแบบต่างๆ ของเหตุการณ์ ส่วนใหญ่แล้วทฤษฎีมักจะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการวิจัย และชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่การวิจัยให้ความสนใจ ตัวอย่างเช่น ทฤษฎีเรื่องการฆ่าตัวตาย (theory of suicide) ของเดอริคเคม [ดูเชิงอรรถที่ 3]

การประเมินมุมมองทางทฤษฎีในสังคมวิทยาแม้จะเป็นพันธกิจที่ทำหายแต่ก็มีปัญหาอย่างมาก วิชาทางทฤษฎีโดยคำจำกัดความแล้วมีลักษณะที่เป็นนามธรรมมากกว่าข้อโต้แย้งเกี่ยวกับลักษณะที่เป็นเชิงประจักษ์ ข้อเท็จจริงที่ว่าไม่ได้มีเพียงจุดยืนทางทฤษฎีเพียงอันเดียวที่ครอบงำสังคมวิทยาทั้งหมดนั้นอาจจะเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นถึงความอ่อนแอในศาสตร์สาขานี้ แต่ก็อาจจะไม่เป็นเช่นนั้นก็ได้ ในทางตรงกันข้าม ความหลากหลายและขัดแย้งกันระหว่างแนวคิดและทฤษฎีก็เป็นการบ่งชี้ให้เห็นถึงความคึกคักมีชีวิตชีวาของแวดวงสังคมวิทยาด้วยเช่นกัน ในการศึกษามนุษย์ของสังคมวิทยา ความหลากหลายทางด้านทฤษฎีช่วยทำให้ศาสตร์สาขานี้หลุดพ้นจากการหลงติดยึดมั่นในหลักการอันใดอันหนึ่งเพียงอย่างเดียว พฤติกรรมของมนุษย์มีความซับซ้อนและหลากหลายมิติ อีกทั้งไม่น่าเป็นไปได้ที่จะมีทฤษฎีเพียงอันเดียวที่สามารถทำความเข้าใจทุกๆ มิติเหล่านั้นได้ ความหลากหลายของวิธีคิดทางทฤษฎีทำให้สังคมวิทยานอกจากจะมีแหล่งความคิดจำนวนมากที่สามารถนำไปใช้ในการศึกษาวิจัยแล้ว ยังกระตุ้นให้เกิดความสามารถในการจินตนาการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความก้าวหน้าในการทำงานของคนในแวดวงศาสตร์สาขานี้

ทฤษฎีที่มีอยู่จำนวนมากมาได้ถูกพัฒนาขึ้นมาในปริบทอันหลากหลายในการวิจัยของนักสังคมวิทยา บางทฤษฎีมีความชัดเจนและบ่อยครั้งที่อยู่ในรูปแบบทางคณิตศาสตร์ แม้ว่าลักษณะเช่นนี้ของทฤษฎีจะปรากฏให้เห็นในสังคมศาสตร์สาขาอื่นๆ [โดยเฉพาะเศรษฐศาสตร์] มากกว่าในสังคมวิทยา

ทฤษฎีบางรูปแบบพยายามอธิบายให้ได้มากกว่าทฤษฎีอื่นๆ และความคิดก็แตกต่างกันไปตามประเด็นที่ว่าทฤษฎีที่สามารถอธิบายได้ครอบคลุมนั้น มีประโยชน์ต่อนักสังคมวิทยามากน้อยเพียงใด ตัวอย่างเช่นนักสังคมวิทยาชาวอเมริกันชื่อโรเบิร์ต เค. เมอร์ตัน (Robert K. Merton) ได้ให้

เหตุผลว่านักสังคมวิทยาควรจะต้องพุ่งความสนใจไปยังสิ่งที่เขาเรียกว่า ‘ทฤษฎีระดับกลาง’ (theories of the middle range/middle-range theories)¹² มากกว่าที่จะพยายามสร้างทฤษฎีขนาดใหญ่

ทฤษฎีระดับกลางมีลักษณะที่เฉพาะเจาะจงพอที่จะสามารถนำไปทดสอบด้วยการวิจัยเชิงประจักษ์ได้โดยตรง และมีลักษณะทั่วไปพอที่จะครอบคลุมปรากฏการณ์ต่างๆได้ในระดับหนึ่ง ตัวอย่างก็คือ ทฤษฎีว่าด้วยความไม่พึงพอใจเชิงเปรียบเทียบ (theory of relative deprivation) ทฤษฎีระดับกลางมีลักษณะที่เฉพาะเจาะจงพอที่จะสามารถนำไปทดสอบด้วยการวิจัยเชิงประจักษ์ได้โดยตรง และมีลักษณะทั่วไปพอที่จะครอบคลุมปรากฏการณ์ต่างๆได้ในระดับหนึ่ง ตัวอย่างก็คือ ทฤษฎีว่าด้วยความไม่พึงพอใจเชิงเปรียบเทียบ (theory of relative deprivation) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า คนเราจะประเมินตัวเองอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับว่าเขาเอาตัวเองไปเปรียบเทียบกับใคร ดังนั้น ความรู้สึกไม่พอใจจึงไม่ได้มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับระดับของความยากจนทางวัตถุที่ปัจเจกบุคคลมีอยู่ ครอบครัวที่อาศัยอยู่ในบ้านหลังเล็กๆในเขตยากจนซึ่งทุกคนมีสภาพไม่แตกต่างกันมากนัก จะมีความรู้สึกไม่พอใจน้อยกว่าครอบครัวที่อาศัยอยู่ในบ้านที่มีสภาพไม่แตกต่างกันกรณีแรก แต่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่บ้านเรือนส่วนใหญ่โดยรอบมีขนาดใหญ่กว่าและมีความสมบูรณ์พูนสุขมากกว่า

จริงๆแล้ว ยิ่งทฤษฎีมีลักษณะครอบคลุมมาก ปัญหาในการทดสอบเชิงประจักษ์ก็จะมีมากเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ก็ยังไม่มีเหตุผลที่ชัดเจนยืนยันว่าทำไมวิธีคิดเชิงทฤษฎีในสังคมวิทยาควรจำกัดอยู่ที่ ‘ระดับกลาง’ เท่านั้น เพื่อที่จะดูกันว่าทำไมถึงเป็นเช่นนั้น เราลองมาดูตัวอย่างของทฤษฎีที่แม็กซ์ เว็บบอร์ (Max Weber) นำเสนอจากการศึกษาของเขาเรื่อง *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* (จริยธรรมของโปรเตสแตนท์และจิตวิญญาณของทุนนิยม)¹³

■ แม็กซ์ เว็บบอร์: จริยธรรมของโปรเตสแตนท์

Max Weber: the Protestant ethic

ปัญหาพื้นฐานที่เว็บเบอร์ต้องการหาคำตอบให้ได้ในงานเขียนชื่อ *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* ก็คือ ทำไมทุนนิยมจึงได้พัฒนาขึ้นมาในตะวันตก ไม่ใช่ในแถบอื่นๆ ช่วงเวลาประมาณ 13 ศตวรรษหลังการล่มสลายของจักรวรรดิโรมันโบราณ อารยธรรมอื่นๆมีความโดดเด่นในโลกประวัติศาสตร์มากกว่าตะวันตก อันที่จริงยุโรปเป็นดินแดนที่แทบไม่มีความสำคัญแต่อย่างใดบนพื้นพิภพนี้ ขณะที่จีน อินเดีย และจักรวรรดิ Ottoman ในตะวันออกไกลกลับเป็นมหาอำนาจหลัก โดยเฉพาะจีนนั้นมีความก้าวหน้าไกลกว่าตะวันตกในแง่ของระดับพัฒนาการทาง

¹² Robert K. Merton, *Social Theory and Social Structure*, rev.edn (Glencoe : Free Press, 1957) และอ่านข้อคิดเห็นเพิ่มเติมได้ใน Ruth A. Wallace and Alison Wolf, 'Robert K. Merton: Middle-Range Theory', in *Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition*. Englewood Cliffs : Prentice Hall, 1995), pp. 54 – 74 และ George Ritzer, *Sociological Theory*, 6th ed. (Boston : McGraw-Hill, 2003), pp. 241 – 247.

¹³ Max Weber, *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* (London : Allen and Unwin, 1976) และอ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน Anthony Giddens, *Sociology*. 6th ed. (Cambridge : Polity Press, 2006), Chapter 14 [Religion in Modern Society, pp. 539-41].

เทคโนโลยีและเศรษฐกิจ อะไรได้เกิดขึ้นมา แล้วนำพาความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจมาสู่ยุโรปนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา?

เพื่อตอบคำถามนี้ เว็บเบอร์ให้เหตุผลว่าเราจะต้องชี้ให้เห็นว่าอะไรเป็นตัวแบ่งแยกอุตสาหกรรมสมัยใหม่ออกจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจรูปแบบอื่นๆก่อนหน้านั้น เราได้มองเห็นความปรารถนาที่จะสะสมความมั่งคั่งในอารยธรรมต่างๆจำนวนมาก และคงอธิบายได้ไม่ยากกว่าผู้คนที่ให้คุณค่ากับความมั่งคั่งว่าเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความสะดวกสบาย ความมั่งคั่งปลอดภัย อำนาจและความปิติเบิกบาน ผู้คนต้องการหลุดพ้นจากความอดอยากขาดแคลน และจากการสะสมความมั่งคั่งนี้เองที่ทำให้ผู้คนได้รับความสะดวกสบาย

เว็บเบอร์ให้เหตุผลว่า ถ้าเรามองไปที่พัฒนาการทางเศรษฐกิจของตะวันตก เราจะพบบางสิ่งบางอย่างที่แตกต่างกันอย่างมากที่สุด นั่นคือทัศนคติที่มีต่อการสะสมความมั่งคั่งที่ไม่ปรากฏให้เห็นที่อื่นในประวัติศาสตร์ ทัศนคติดังกล่าวนี้คือสิ่งที่เว็บเบอร์เรียกว่า ‘จิตวิญญาณของทุนนิยม’ (spirit of capitalism) ซึ่งหมายถึงชุดของความเชื่อและคุณค่าที่พ่อค้าและนักอุตสาหกรรมทุนนิยมรุ่นแรกยึดมั่นถือมั่นกันอยู่ คนเหล่านี้มีแรงขับเคลื่อนที่ทรงพลังในการสะสมความมั่งคั่งส่วนตัว อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ไม่เหมือนกับคนที่มีฐานะมั่งคั่งในที่อื่นๆก็คือ พวกเขาไม่ได้มุ่งหมายที่จะใช้ความร่ำรวยที่แสวงหามาได้ในการใช้ชีวิตอย่างหรูหราฟุ่มเฟือย จริงๆแล้ววิถีชีวิตของพวกเขากลับดำเนินไปอย่างพอเพียงและมีศีลธรรม พวกเขาใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายและสงบเงียบ โดยปฏิเสธการแสดงออกอย่างโจ่งแจ้งซึ่งความมั่งมีศรีสุขของตนเอง เว็บเบอร์พยายามชี้ให้เห็นว่า ลักษณะรวมทั้งหลายที่ไม่เคยมีมาก่อนหน้านี้หน้ามีความสำคัญต่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจของตะวันตกในช่วงแรกเริ่ม สิ่งที่แตกต่างกันจากผู้คนที่มั่งคั่งร่ำรวยในยุคก่อนหน้านี้อันนี้และในวัฒนธรรมอื่นๆก็คือ คนกลุ่มนี้ไม่ได้ใช้ความมั่งคั่งที่ตนแสวงหามาได้ในทางที่เปล่าประโยชน์ ตรงกันข้ามพวกเขากลับนำไปลงทุนซ้ำเพื่อขยายธุรกิจของตนให้ยิ่งใหญ่กว้างไกลต่อไปอีก

แก่นแกนของทฤษฎีของเว็บเบอร์ก็คือว่าทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณของทุนนิยมมาจากศาสนา โดยทั่วไปนั้น ศาสนาคริสต์มีบทบาทส่วนหนึ่งในการทำให้เกิดทัศนคติแบบนี้ แต่พลังขับเคลื่อนที่สำคัญมาจากผลกระทบของลัทธิโปรเตสแตนต์ (Protestantism) และโดยเฉพาะสาขาหนึ่งของโปรเตสแตนต์คือ ลัทธิพิวริแทนนิสม์ (Puritanism) พวกทุนนิยมรุ่นแรกๆส่วนใหญ่เป็นพิวริแทนส์ (Puritans) และหลายคนในกลุ่มนี้มีมุมมองแบบคาลวิน (Calvinist)

เว็บเบอร์ให้เหตุผลว่า หลักการบางอย่างของลัทธิคาลวินเป็นที่ยึดถือโดยตรงของจิตวิญญาณของทุนนิยม หลักการอันแรกก็คือมโนภาพที่ว่ามนุษย์เป็นเครื่องมือของพระเจ้าบนโลกที่พระเจ้าทรงมอบหมายให้ประกอบอาชีพที่ต้องใช้ความอดทนมุ่งมั่นซึ่งถือว่าการรับใช้พระเจ้า หลักการอันที่สองของลัทธิคาลวินก็คือความเชื่อในเรื่องการกำหนดล่วงหน้า ตามความเชื่ออันนี้มีมนุษย์บางคนเท่านั้นที่ได้ถูกกำหนดให้เป็น ‘ผู้ที่พระเจ้าทรงเลือก’ เพื่อมีชีวิตคืนกลับสู่สวรรค์หลังการตาย ตามหลักการแรกเริ่มของลัทธิคาลวิน มนุษย์ไม่สามารถกระทำการใดๆบนพื้นฐานเพื่อพลิกผันฐานะของตนเองให้กลายเป็นผู้ที่พระเจ้าทรงเลือก เพราะทั้งหมดล้วนถูกกำหนดล่วงหน้าไว้แล้วโดยพระเจ้า อย่างไรก็ตาม ความเชื่อนี้ก็ได้ก่อให้เกิดความหวาดวิตกขึ้นในเหล่าสาวกว่าอาจจะมีการตัดแปลงความเชื่อเพื่อให้มีการกำหนดสถานะบางอย่างของการเป็นผู้ที่ถูกเลือกสรรขึ้นมาก็ได้

ความสำเร็จในการประกอบอาชีพที่ต้องการทักษะความอดทนมุ่งมั่น ที่ปรากฏให้เห็นในรูปของความรุ่งเรืองทางวัตถุ ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งชี้ว่า คนๆ นั้นเป็นผู้ที่พระเจ้าทรงเลือกเอาไว้ก่อนแล้วอย่างแท้จริง แรงขับเคลื่อนที่มีพลังอย่างมากที่นำไปสู่ความสำเร็จทางเศรษฐกิจได้ถูกสร้างขึ้นมากในกลุ่มคนที่ได้รับอิทธิพลจากมโนภาพเหล่านี้ กระนั้นมโนภาพอันนี้ก็เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการต้องการของผู้ที่เชื่อถือในการดำเนินชีวิตอย่างสมถะและมีธรรมาภิบาล พวกเขาพิริวแทนส์เชื่อว่าความหรรษาฟุ่มเฟือยเป็นสิ่งชั่วร้าย ดังนั้นแรงขับไปสู่การสะสมความมั่งคั่งจึงดำเนินควบคู่ไปกับการใช้ชีวิตอย่างเคร่งครัดและเรียบง่าย

ผู้ประกอบการรุ่นแรกๆ คงไม่ค่อยได้ตระหนักว่าพวกเขา กำลังมีส่วนช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงขึ้นในสังคม พวกเขาถูกขับเคลื่อนด้วยพลังความเชื่อทางศาสนา ชีวิตที่สมถะเรียบง่าย และการอยู่อย่างพอเพียงของพวกเขาพิริวแทนส์ ต่อมาได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของอารยธรรมสมัยใหม่¹⁴

ทฤษฎีของเว็บเบอร์ถูกวิพากษ์วิจารณ์จากหลายแง่มุม ตัวอย่างเช่น นักวิชาการบางคนโต้แย้งว่า สิ่งที่เว็บเบอร์เรียกว่า ‘จิตวิญญาณของทุนนิยม’ นั้น จริงๆ แล้วก็ปรากฏให้เห็นในบรรดาเมืองพาณิชย์หลายแห่งของอิตาลีในศตวรรษที่ 12 เป็นเวลานานก่อนที่ลัทธิคาลวิน (Calvinism) จะเป็นที่รู้จักกันเสียอีก บางคนก็อ้างว่ามโนทัศน์เรื่อง ‘การประกอบอาชีพที่ต้องใช้ความอดทนมุ่งมั่น’ ซึ่งเว็บเบอร์นำไปผูกโยงกับหลักการของนิกายโปรเตสแตนต์ ก็มีอยู่ก่อนแล้วในความเชื่อของพวกคาทอลิก อย่างไรก็ตาม ข้อสรุปของงานเขียนเล่มนี้ของเว็บเบอร์ก็ยังคงได้รับการยอมรับจากคนจำนวนมากอยู่ และข้อเสนอของเว็บเบอร์ยังคงมีน้ำหนักไม่ต่างไปจากในตอนแรกที่ถูกนำเสนอขึ้นมา ถ้าข้อเสนอของเว็บเบอร์มีเหตุผลแล้วละก็ พัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่น่าจะได้รับอิทธิพลอย่างมากจากสิ่งที่ในตอนแรกดูเหมือนว่าจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องแต่อย่างใด นั่นคือชุดของความเชื่อทางศาสนา

ทฤษฎีของเว็บเบอร์สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของวิธีคิดทางทฤษฎีของสังคมวิทยาหลายประการ ได้แก่

ประการแรก ทฤษฎีของเว็บเบอร์ ชี้ให้เห็นการตีความที่แตกต่างไปจากการใช้สามัญสำนึกโดยทั่วไป กล่าวคือ ทฤษฎีนี้สร้างมุมมองใหม่เกี่ยวกับประเด็นที่กำลังเป็นที่สนใจกันในขณะนั้น นักคิดส่วนใหญ่ก่อนหน้าเว็บเบอร์ พูดถึงน้อยมากเกี่ยวกับความเป็นไปได้ที่มโนภาพทางศาสนาจะสามารถมีบทบาทสำคัญต่อการก่อตัวของทุนนิยม

ประการที่สอง ทฤษฎีนี้เป็นการทำความเข้าใจประเด็นปัญหาที่ยังถกเถียงกันอยู่ นั่นคือ ทำไมปัจเจกบุคคลต้องการมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายทั้งๆ ที่มีความพยายามอย่างมากที่จะสะสมความมั่งคั่ง

ประการที่สาม ทฤษฎีนี้สามารถให้ความชัดเจนเกี่ยวกับสภาวะการณ์ต่างๆ ได้มากกว่าทฤษฎีอื่นๆ ที่ถูกสร้างขึ้นมาก่อนหน้านั้น เว็บเบอร์เน้นให้เห็นว่าตัวเขาเองกำลังพยายามที่จะทำความเข้าใจเฉพาะช่วงแรกๆ ของการก่อตัวของทุนนิยมสมัยใหม่เท่านั้น อย่างไรก็ตาม ก็ดูเหมือนว่ามีเหตุผลที่จะเชื่อ

¹⁴ *Ibid.*, pp. 181-2.

ต่อไปได้ว่าค่านิยมที่สอดคล้องกับหลักการของลัทธิพิวริแทนนิสม์อาจจะมีส่วนเกี่ยวข้องในสถานการณ์อื่นๆของพัฒนาการของทุนนิยมที่ประสบความสำเร็จได้

ประการสุดท้าย ทฤษฎีที่ดีคงไม่ใช่เป็นแค่ทฤษฎีที่ดูแล้วสมเหตุสมผลเท่านั้น แต่ต้องเป็นทฤษฎีที่มีประโยชน์ในแง่ของการนำไปสู่การสร้างโมทัศน์ใหม่ๆและกระตุ้นให้มีการทำงานวิจัยกันต่อไปด้วย ทฤษฎีของเว็บเบอร์ประสบความสำเร็จอย่างสูงในแง่หนึ่ง เนื่องจากเป็นการเปิดประเด็นให้กับการวิจัยและการวิเคราะห์ทางทฤษฎีหลังจากนั้น

วิวาทะเกี่ยวกับงานเขียนเรื่อง *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน รวมถึงข้อถกเถียงเกี่ยวกับแง่มุมอื่นๆในงานเขียนของเว็บเบอร์ มีโมทัศน์ที่ถูกสร้างขึ้นมาโดยนักคิดคลาสสิก รวมทั้งที่ถูกพัฒนาขึ้นมาโดยนักคิดในยุคหลังจากนั้นเรื่อยมา ยังคงกระตุ้นให้เกิดการโต้แย้งขึ้นอยู่ขณะนี้

ปัญหาพื้นฐานทางทฤษฎีหลายประการที่ยังหาข้อยุติไม่ได้และยังคงถกเถียงกันอยู่นั้น เป็นประเด็นที่เราควรให้ความสนใจ เพราะบางประเด็นเป็นเรื่องของการปะทะกันระหว่างมุมมองต่างๆ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ว่าเราควรจะมีมอง/ตีความกิจกรรมของมนุษย์และสถาบันทางสังคมกันอย่างไร ในที่นี้เราจะพูดถึงประเด็นปัญหาดังกล่าว 4 ประการ คือ

(1) ปัญหาประการแรกเกี่ยวข้องกับ ‘การกระทำของมนุษย์’ (human action) และ ‘โครงสร้างสังคม’ (social structure) ประเด็นก็คือ: มนุษย์เราเป็นผู้กระทำที่มีความคิดสร้างสรรค์สามารถควบคุมชีวิตของพวกเขาเองได้อย่างจริงจัง หรือว่าสิ่งที่พวกเขาทำทั้งหมดเป็นผลของพลังทางสังคมที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของเรา? ประเด็นนี้ได้เคยทำให้เกิดการแตกแยกและยังคงทำให้เกิดการแตกแยกในหมู่นักสังคมวิทยาในขณะนี้¹⁵ ตัวอย่างเช่น เว็บเบอร์และนักสังคมวิทยาแนวปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)¹⁶ ให้ความสำคัญอย่างมากกับความกระตือรือร้นและความคิดสร้างสรรค์ซึ่งเป็นองค์ประกอบของพฤติกรรมของมนุษย์ แนวคิดอื่นๆอย่างเช่นของเดอริคเคม เน้นความสำคัญของลักษณะของอิทธิพลทางสังคมที่เป็นตัวตีกรอบจำกัดการกระทำของพวกเขา

(2) ปัญหาประการที่สองเกี่ยวข้องกับเรื่องของความเห็นพ้องต้องกัน/ฉันทามติ (consensus) และความขัดแย้ง (conflict) ในสังคม จุดยืนของบางแนวคิดในสังคมวิทยาโดยเฉพาะแนวหน้าที่นิยม (Functionalism) ให้ความสำคัญกับระเบียบ (order) และสมานฉันท์ (harmony)

¹⁵ ปีแยร์ บูร์ดิเอดู (Pierre Bourdieu) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสมองว่าทฤษฎีทางสังคมที่ดีจะต้องสามารถทำหาคู่ตรงกันข้ามของสิ่งที่เรียกว่าโครงสร้าง (structure) และการกระทำของปัจเจกบุคคล (individual action) เนื่องจากเราไม่สามารถทำความเข้าใจข้อหนึ่งของคู่ตรงกันข้ามนี้โดยไม่พูดถึงอีกข้อหนึ่งได้ Bourdieu ยืนยันว่าสังคมศาสตร์จะก้าวหน้าต่อไปได้ก็ด้วยการหาข้อยุติให้กับคู่ตรงกันข้าม/ทวิลักษณ์นิยมนี้ (dualism) ให้ได้ โดยการชี้ให้เห็นแนวคิดของเขาเรื่องทุนวัฒนธรรม (cultural capital) habitus และ field สามารถอธิบายความซับซ้อนของการกระทำทางสังคม (social action) และทำให้ทฤษฎีทางสังคมเคลื่อนตัวในทิศทางที่ก้าวหน้าได้ ดูรายละเอียดใน Pierre Bourdieu, *Outline of a Theory of Practice* (New York : Cambridge University Press, 1977).

¹⁶ Ian Craib, *Modern Social Theory: From Parsons to Habermas* (New York : Harvester Wheatsheaf, 1992), chapter 5; Ruth A. Wallace and Alison Wolf, ‘Structuration Theory: Anthony Giddens’, in *Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition*. Englewood Cliffs : Prentice Hall, 1995), pp. 218 – 228.

ภายในสังคมมนุษย์ นักสังคมวิทยาที่ใช้แนวคิดนี้จะมองความต่อเนื่องและความเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นลักษณะที่เห็นได้ชัดที่สุดของสังคมต่างๆ แม้ว่าสังคมเหล่านั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากตลอดเวลาที่ผ่านมาก็ตาม ในทางตรงกันข้าม นักสังคมวิทยาอีกกลุ่มหนึ่งกลับตอกย้ำเรื่องความขัดแย้งทางสังคม (social conflict) ที่เกิดขึ้นในสังคม นักทฤษฎีเหล่านี้มองสังคมทั่วไปว่าเต็มไปด้วยการแบ่งแยก ความตึงเครียดและการต่อสู้ สำหรับพวกเขา นั้น เป็นการสร้างภาพหลอนหากจะอ้างว่าผู้คนมีแนวโน้มที่จะอยู่ร่วมกันฉันมิตรตลอดเวลาส่วนใหญ่ แม้ว่าเมื่อไม่ปรากฏให้เห็นการเผชิญหน้ากันอย่างเปิดเผย ก็ยังคงมีการแตกแยกอยู่ลึกๆ ในเรื่องผลประโยชน์ซึ่งเมื่อถึงจุดหนึ่งก็อาจจะปะทุออกมาเป็นความขัดแย้งอย่างรุนแรงได้

(3) ปัญหาประการที่สามของทฤษฎีที่มักไม่ค่อยมีการพูดถึงกันในสังคมวิทยากระแสหลัก แต่ก็ไม่สามารถมองข้ามไปได้ นั่นคือปัญหาที่ว่าเราจะนำเอาการทำความเข้าใจเรื่อง ‘เพศสถานะ’ (gender) ¹⁷ เข้ามาไว้ในการวิเคราะห์ทางสังคมวิทยาได้หรือไม่ และอย่างไร นักทฤษฎีหลายๆ เกือบทั้งหมดที่มีบทบาทในการพัฒนาทฤษฎีทางสังคมวิทยาขึ้นมาในอดีตเป็นผู้ชาย และในงานเขียนของคนเหล่านี้ก็มักไม่ค่อยได้ให้ความสนใจกับข้อเท็จจริงที่ว่าสถานะทางเพศของมนุษย์เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นมา ¹⁸ ในงานเขียนของนักสังคมวิทยาเหล่านี้ มนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคลมี ‘ความเป็นกลาง’ ทางเพศสถานะ ในแง่ที่เป็น ‘ตัวแสดง/ผู้กระทำการ’ (actors) ที่เป็นนามธรรม มากกว่าที่จะมีความแตกต่างกันในเรื่องของการเป็นผู้หญิงและผู้ชาย ในเมื่อเราแทบจะไม่สามารถเชื่อมโยงประเด็นเรื่องเพศสถานะเข้ากับวิธีคิดทางทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานของสังคมวิทยา จึงทำให้ประเด็นเรื่องเพศสถานะกลายเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนและยากลำบากมากที่สุดในการทำความเข้าใจในบรรดาปัญหาที่ประการที่กำลังพูดถึงอยู่

ประเด็นสำคัญอันหนึ่งของปัญหาที่เกี่ยวกับเพศสถานะก็คือ เราจะสามารถทำให้เรื่อง ‘เพศสถานะ’ กลายเป็นทฤษฎีขนาดใหญ่/สากลในกระบวนการคิดทางสังคมวิทยาได้หรือไม่? หรือถ้าไม่เช่นนั้น เราจำเป็นต้องวิเคราะห์ประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องเพศสถานะโดยให้ความสำคัญกับอิทธิพลที่มีลักษณะเฉพาะที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมของทั้งผู้หญิงและผู้ชายในบริบทที่แตกต่างกันใช่หรือไม่? มีลักษณะที่ใช้เป็นตัวแบ่งแยกความแตกต่างระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายในแง่ของอัตลักษณ์และพฤติกรรมทางสังคมที่ปรากฏอยู่ในทุกๆ วัฒนธรรมหรือไม่? หรือว่าเราจะอธิบายความแตกต่างทางเพศสถานะในแง่ของความแตกต่างอื่นๆ ที่เป็นตัวแบ่งแยกผู้คนในสังคมออกจากกัน [เช่น ความแตกต่างทางชนชั้น?]

¹⁷ นักวิชาการไทยบางคนแปลความหมายของคำว่า ‘gender’ เป็นภาษาไทยว่า ‘เพศภาวะ’ ดู สุชาดา ทวีสิทธิ์ (บก.), *เพศสถานะ: การท้าทายร่าง การค้นหาดัตตน* (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2547) กฤติยา อาชวนิจกุล และวรรณา ทองลิมา (บก.), “ผู้หญิง” ใน *วาทกรรมลัทธิทางเพศ* (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2548) และ กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (บก.), *ทั้งรักทั้งไคร้ ทั้งใช้ความรุนแรงต่อผู้หญิง* (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2548) ขณะที่นักวิชาการไทยบางคนใช้คำว่า ‘เพศสถานะ’ ดู อมรา พงศาพิชญ์ (บก.), *เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548).

¹⁸ R.A. Sydie, *Natural Women, Cultured Men: A Feminist Perspective on Sociological Theory* (New York : Menthuen, 1987).

(4) ปัญหาประการที่สี่มีความเกี่ยวข้องกับลักษณะทั่วไปของพฤติกรรมของมนุษย์หรือของสังคมโดยรวมทั้งหมดน้อยมาก ทว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับลักษณะของ ‘พัฒนาการทางสังคมสมัยใหม่’ (modern social development) ประเด็นที่ถกเถียงกันก็คือ อิทธิพลที่มีผลกระทบโดยตรงต่อการก่อตัวและลักษณะของสังคมสมัยใหม่ และประเด็นดังกล่าวนี้มาจากความแตกต่างระหว่างแนวคิดที่ไม่ใช่มาร์กซิสต์ (non-Marxist) กับแนวคิดมาร์กซิสต์ (Marxist) ปัญหาจึงเกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญๆต่อไปนี้: ลักษณะของโลกสมัยใหม่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางเศรษฐกิจซึ่งมาร์กซ์ให้ความสำคัญมากที่สุด โดยเฉพาะกลไกของกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ใช่หรือไม่? มีปัจจัยอื่นๆ [เช่น ปัจจัยทางสังคม การเมืองหรือวัฒนธรรม] ที่มีอิทธิพลต่อการก่อรูปของพัฒนาการทางสังคมในยุคสมัยใหม่หรือไม่? ประเด็นเหล่านี้เป็นปัญหาพื้นฐานของทฤษฎีสังคมวิทยาที่เราจะต้องพิจารณารายละเอียดของทฤษฎีต่างๆที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อศึกษาและทำความเข้าใจปัญหาดังกล่าว

■ โครงสร้างและการกระทำ (Structure and Action)

ประเด็นสำคัญอันหนึ่งที่เดอร์ไคม์และนักสังคมวิทยาอีกหลายคนหลังจากยุคของเขาให้ความสำคัญก็คือ สังคมได้วางกรอบจำกัดทางสังคม (social constraint) กับการกระทำทั้งหลายทั้งปวงของเราในฐานะสมาชิกของสังคม

เดอร์ไคม์ให้เหตุผลว่า สังคมมีความสำคัญเหนือกว่าปัจเจกบุคคล สังคมเป็นมากกว่าผลรวมของการกระทำของปัจเจกบุคคล โดยที่สังคมมี ‘ความมั่นคงถาวร’ หรือมี ‘เอกภาพ’ ในลักษณะเดียวกันกับโครงสร้างต่างๆในสภาพแวดล้อมทางวัตถุ เราลองเปรียบเทียบกับกรณีที่คนอื่นๆหนึ่งยืนอยู่ในห้องที่มีประตูหลายบาน โครงสร้างของห้องนั้นเป็นตัวจำกัดขอบเขตในการกระทำกิจกรรมของคณุนั้น ตำแหน่งของผนังและประตูของห้องเป็นตัวกำหนดเส้นทางเข้าและออก ในทรรศนะของเดอร์ไคม์ โครงสร้างสังคม (social structure) เป็นตัวกำหนดการกระทำกิจกรรมของพวกเราในลักษณะไม่แตกต่างกันแต่อย่างใด โดยวางกรอบจำกัดว่าเราจะต้องทำอะไรได้บ้างในฐานะปัจเจกบุคคล โครงสร้างสังคมจึงอยู่ ‘ภายนอก’ ตัวเราในลักษณะเดียวกับผนังห้อง¹⁹ มุมมองในประเด็นนี้ปรากฏในข้อความที่มีการพูดถึงกันมากของเดอร์ไคม์ดังนี้:

เมื่อข้าพเจ้ากระทำหน้าที่เป็นพี่ชาย สามีหรือพลเมือง และมีพันธะผูกพันต่อหน้าที่ข้าพเจ้าต้องกระทำเหล่านั้น ข้าพเจ้าได้ทำตามข้อบังคับซึ่งได้กำหนดเอาไว้ในกฎหมายและจารีตประเพณี และสิ่งเหล่านี้อยู่ภายนอกตัวข้าพเจ้าและการกระทำของข้าพเจ้า... ทำนองเดียวกันผู้ที่นับถือศาสนาก็ได้รับรู้ว่ามีชีวิตปฏิบัติที่ถูกกำหนดเอาไว้ก่อนแล้วตั้งแต่เขาลืมตาจู่โลก ถ้ามันดำรงอยู่ก่อนที่เขาจะมีความศรัทธา แสดงว่ามันก็ดำรงอยู่ข้างนอกตัวเขา ระบบของสัญญาณที่ข้าพเจ้าใช้ในการแสดงความคิดของข้าพเจ้า ระบบเงินตราที่ข้าพเจ้าใช้ในการชำระหนี้สิน ระบบเครดิตที่ข้าพเจ้าใช้ในธุรกิจการค้า ระเบียบปฏิบัติที่ข้าพเจ้าต้องทำตามในการประกอบอาชีพของข้าพเจ้า เป็นต้น ทั้งหมดนี้ทำหน้าที่อย่างเป็นอิสระจากสิ่งที่ข้าพเจ้ากระทำในการใช้ประโยชน์จากมัน²⁰

¹⁹ Emile Durkheim, *The Rules of Sociological Method* (London : Macmillan, 1982), pp.50-51.

²⁰ *Ibid.*

แม้ว่าพรรณนะของเดอริคเคอมีผู้เห็นด้วยหลายคน แต่ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักด้วยเช่นกัน ประเด็นที่ถูวิพากษ์วิจารณ์ก็คือ ถ้าหากมันไม่ใช่องค์รวมของการกระทำของปัจเจกบุคคลแล้วละก็ สิ่งที่เราเรียกว่า ‘สังคม’ (society) คืออะไรกันแน่? ถ้าหากเราจะศึกษากลุ่ม (group) เราคงไม่ได้มองกลุ่มในฐานะองค์ภาวะ (entity) ที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง แต่เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลในหลายลักษณะ ‘สังคม’ ก็คือการที่ปัจเจกบุคคลทั้งหลายมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างมีแบบแผนที่แน่นอน ในพรรณนะของผู้ที่ออกมาวิพากษ์วิจารณ์ [ซึ่งได้แก่นักสังคมวิทยาส่วนใหญ่ที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)] นั้น มนุษย์เรามีเหตุผลให้กับสิ่งที่เรากระทำ และเรามีชีวิตอยู่ในโลกทางสังคมที่ห้อมล้อมด้วยความหมายทางวัฒนธรรมปรากฏการณ์ทางสังคมในสายตาของนักทฤษฎีเหล่านี้คงไม่ใช่เป็นเหมือน ‘สิ่งของ’ แต่ขึ้นอยู่กับความหมายเชิงสัญลักษณ์ (symbolic meanings) ที่เราให้กับสิ่งที่เรากระทำลงไป เราไม่ได้เป็นผู้ที่ถูกสร้าง/กำหนดโดยสังคม แต่เราต่างหากที่เป็นผู้สร้าง/กำหนด

เชื่อกันว่าข้อถกเถียงข้างต้นจะยังคงไม่สามารถหาข้อยุติที่สมบูรณ์ได้ ทั้งนี้เพราะข้อถกเถียงนี้ได้เกิดขึ้นมานับตั้งแต่ที่นักคิดสมัยใหม่ได้เริ่มพยายามอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์แล้ว ยิ่งกว่านั้นประเด็นนี้ได้กลายเป็นวิวาทะที่ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในสังคมวิทยาเท่านั้น แต่เกิดขึ้นในแวดวงวิชาการทุกสาขาในสังคมศาสตร์

อย่างไรก็ดี มุมมองทั้งสองได้ถูกอธิบายให้เห็นถึงความแตกต่างกันอย่างมากจนเกินไป แม้ว่ามุมมองที่สองยังมีจุดอ่อนอยู่ แต่เราก็สามารถมองเห็นความเชื่อมโยงกันได้ไม่ยาก พรรณนะของเดอริคเคอบางแง่มุมก็สมเหตุสมผล สถาบันทางสังคมดำรงอยู่ก่อนหน้าการปรากฏตัวของปัจเจกบุคคล และเห็นได้ชัดว่าเป็นตัวสร้างกรอบจำกัดให้กับเรา ตัวอย่างเช่น เราไม่ได้เป็นผู้สร้างระบบเงินตราขึ้นมาโดยที่ระบบนี้มีอยู่ก่อนแล้วในประเทศ และถ้าหากเราต้องการใช้สินค้าและบริการที่ต้องอาศัยเงินซื้อ เราก็ไม่มีทางเลือกว่าเราจะใช้มันหรือไม่ใช้มันได้ ระบบเงินตราก็ไม่ได้แตกต่างไปจากสถาบันอื่นๆทั้งหมดที่ดำรงอยู่ก่อนหน้าอย่างเป็นอิสระจากสมาชิกที่เป็นปัจเจกบุคคลในสังคม และเป็นตัวตีกรอบการดำเนินกิจกรรมต่างๆของปัจเจกบุคคล

ในทางตรงกันข้าม ก็เห็นได้ชัดเช่นกันว่ามีข้อผิดพลาดในการมองว่าสังคมอยู่ ‘ภายนอก’ ในลักษณะเดียวกับโลกทางกายภาพ เนื่องจากโลกทางกายภาพจะยังคงมีอยู่ต่อไปไม่ว่ามนุษย์จะมีชีวิตหรือไม่ก็ตาม ขณะที่ลักษณะเช่นนี้ใช้ไม่ได้กับโลกทางสังคม ในเมื่อสังคมอยู่ภายนอกปัจเจกบุคคลแต่ละคน โดยคำจำกัดความแล้ว สังคมจึงไม่สามารถอยู่ภายนอกปัจเจกบุคคลทั้งหมดที่รวมกันเป็นองค์รวม

ยิ่งกว่านั้น แม้ว่าสิ่งที่เดอริคเคอ เรียกว่า ‘social facts’²¹ นั้นอาจจะสร้างข้อจำกัดให้กับสิ่งที่เราทำ แต่มันก็ไม่ได้เป็นตัวกำหนดว่าเราจะต้องทำอะไร เราสามารถเลือกที่จะใช้ชีวิตโดยไม่ต้องใช้เงิน

²¹ Durkheim เชื่อว่า ลักษณะเด่นของสังคมวิทยาก็คือการศึกษาเกี่ยวกับ social facts ซึ่งหมายถึง โครงสร้างทางสังคมรวมทั้งปทัสถานทางวัฒนธรรมและค่านิยมที่อยู่ภายนอกแต่เป็นตัวกำหนดการกระทำของคน ตัวอย่างเช่น นักศึกษาไทยถูกตีกรอบจำกัดโดยโครงสร้างทางสังคมอันได้แก่ระบบการบริหารของมหาวิทยาลัยรวมถึงปทัสถานและค่านิยมของสังคมไทย ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากต่อการศึกษาในมหาวิทยาลัย ในทำนองเดียวกัน social facts มีอิทธิพลต่อทุกๆปริมณฑลของชีวิตทางสังคม

ได้ ถ้าหากเรายืนยันที่จะทำเช่นนั้นจริงๆ แม้ว่ามันอาจจะเป็นเรื่องยากลำบากมากที่จะจัดการกับปัญหาต่างๆในดำเนินชีวิตในแต่ละวัน ในฐานะที่เป็นมนุษย์ เราจะต้องตัดสินใจเลือก และเราคงไม่ตอบสนองต่อเหตุการณ์ต่างๆที่อยู่รอบตัวเราอย่างเรื่อยเปื่อย วิธีการที่จะอุดช่องว่างระหว่างแนวคิดที่เน้น ‘โครงสร้าง’ (structure) และ แนวคิดที่เน้น ‘การกระทำ’ (action) ก็คือ การยอมรับว่าเราในฐานะที่เป็นมนุษย์สามารถสร้างและสร้างซ้ำโครงสร้างทางสังคมอย่างรู้สำนึกได้ตลอดเวลาในขณะที่เราดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวันของเรา ตัวอย่างเช่น ข้อเท็จจริงที่ว่า ตัวข้าพเจ้าก็ใช้ระบบเงินตรานั้น อาจจะมีผลน้อยมากทั้งๆที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของระบบ แต่ถ้าหากทุกคน หรือแม้แต่คนส่วนใหญ่ ณ เวลานั้น ตัดสินใจไม่ใช้เงินพร้อมๆกัน ระบบเงินตรา ก็จะพังพินาศทันที

แอนโทนี กิดเด็นส์ (Anthony Giddens) ได้นำเสนอโมโนทัศน์ที่มีประโยชน์สำหรับการวิเคราะห์กระบวนการในการสร้างและสร้างซ้ำโครงสร้างทางสังคม (making and remaking of social structure) โดย กิดเด็นส์เรียกชื่อโมโนทัศน์นี้ว่า Structuration²² และได้มีการนำเสนอจนเป็นที่ยอมรับกันในแวดวงสังคมวิทยาและสาขาอื่นๆ ในสังคมศาสตร์เมื่อไม่นานมานี้ ‘โครงสร้าง’ (structure) และ ‘การกระทำ’ (action) มีความเกี่ยวข้องกัน อย่างแยกไม่ออก สังคม ชุมชนหรือกลุ่มต่างๆจะมีโครงสร้างปรากฏให้เห็นได้ก็ต่อเมื่อผู้คนมีการกระทำหรือ มีพฤติกรรมในลักษณะที่สม่ำเสมอและสามารถคาดการณ์ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ‘การกระทำ’ จะเกิดขึ้นได้ก็เฉพาะต่อเมื่อพวกเขาแต่ละคนในฐานะปัจเจกบุคคลมีความรู้ที่ถูกกำหนดโครงสร้างโดยสังคมจำนวนหนึ่ง วิธีการที่ดีที่สุดที่จะอธิบายเรื่องนี้ก็คือการอธิบายด้วยตัวอย่างของภาษา ภาษาจะปรากฏตัวให้เห็นได้ก็ต่อเมื่อมันถูกกำหนดโครงสร้างขึ้นมาโดยสังคม กล่าวคือมีคุณสมบัติของการใช้ภาษาซึ่งคนที่พูดภาษานั้นๆทุกคนสังเกตเห็นได้ ตัวอย่างเช่น สิ่งที่คนใดคนหนึ่งพูดขึ้นมาในแต่ละบริบทจะไม่มี ความหมายหรือรับรู้ได้เลยถ้าไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์ (grammatical rules) อย่างไรก็ตามก็ดูลักษณะเชิง

Durkheim ให้นิยามโมโนทัศน์เรื่อง social facts ที่เขาส่งเสริมขึ้นมาว่าหมายถึง วิธีทางในการกระทำทุกอย่าง ไม่ว่าจะจงใจหรือไม่ก็ตาม ที่สามารถสร้างกรอบจำกัดจากภายนอกให้กับปัจเจกบุคคล กล่าวอีกนัยหนึ่ง social facts [ซึ่งอาจเรียกกันได้ว่า social forces] ก็คือ อิทธิพลที่สังคมหรือสถาบันทางสังคมมีต่อปัจเจกบุคคล [<http://durkheim.itgo.com/glossary.html>]. อย่างไรก็ตามในสังคมไทย ได้มีความพยายามของผู้ที่สนใจศึกษาแนวคิดของ Durkheim และได้ถอดความหมายของคำว่า social facts ว่าหมายถึง ‘ความเป็นจริงทางสังคม’ โดยให้เหตุผลว่า “ ‘ความเป็นจริงทางสังคม’ ของ Durkheim ตรงกับคำว่า ‘Faits Sociaux’ ในภาษาฝรั่งเศส ซึ่ง ‘Fait’ จะมีความหมายต่างจาก ‘Fact’ ในภาษาอังกฤษที่แปลความมา โดยที่ ‘Fait’ นั้นจะหมายถึง สิ่งซึ่งดำรงอยู่ หรือปรากฏอยู่ Durkheim กล่าวว่า “ความเป็นจริงทางสังคม” อันได้แก่ ปรากฏการณ์ หรือแรงบังคับต่างๆนั้น จะต้องถูกศึกษาในฐานะของ “สิ่งของ” อ่านรายละเอียดได้ใน วรณช วุฒิอุตตม, ‘การเปรียบเทียบแนวคิดและการวิเคราะห์ของเดอริคไคม์และเวเบอร์’, *วารสารธรรมศาสตร์* ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 (มิ.ย.2535), น. 23 – 44 และโดยเฉพาะเชิงอรรถที่ 3.

²² อ่านรายละเอียดได้ใน Anthony Giddens, *Central Problems in Social Theory: Action, structure and contradiction in social analysis* (London & Basingstoke : The Macmillan Press, 1979), chapter 2; *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration* (Berkeley & Los Angeles : University of California Press, 1984); Anthony Giddens and Christopher Pierson, *Conversations with Anthony Giddens* (Stanford, CA : Stanford University Press, 1998); David Held and J.H. Thompson (eds.), *Social theory of modern societies: Anthony Giddens and his critics*. Cambridge : Cambridge University Press, 1989), chapter 3; George Ritzer, *Sociological Theory*, 6th ed. (Boston : McGraw-Hill, 2003), pp. 508 -538 and especially pp. 509 – 513; Ruth A. Wallace and Alison Wolf, ‘Structuration Theory: Anthony Giddens’, in *Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition*. Englewood Cliffs : Prentice Hall, 1995), pp. 365 – 373; Ian Craib, *Modern Social Theory: From Parsons to Habermas* (New York : harvester Wheat sheaf, 1992), chapter 7; เชษฐา พงษ์หัตถ์, อ้างแล้ว, บทที่ 6 [Anthony Giddens และ Structuration Theory] และ ‘Structuration Theory ของ Anthony Giddens และการหาทางออกให้กับปัญหาทวิลักษณ์นิยมในสังคมวิทยา’, *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร* ปีที่ 24 ฉบับที่ 2 (2547), น. 68 – 106.

โครงสร้างของภาษาจะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อปัจเจกบุคคลในฐานะผู้ใช้ภาษาปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เหล่านั้น ภาษาจึงอยู่ภายใต้กระบวนการที่เรียกว่า ‘structuration’²³

เออร์วิง ก็อฟแมน (Erving Goffman)²⁴ และนักทฤษฎีอีกจำนวนหนึ่งให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) อธิบายเอาไว้อย่างชัดเจนว่า มนุษย์ทุกคนในฐานะผู้กระทำกรามีความสามารถในการสะสมความรู้ (knowledgeable) เราเป็นอย่างที่เราเป็นในฐานะมนุษย์ก็เพราะเรากระทำตามชุดของชนบประเพณีที่ซับซ้อนชุดหนึ่ง ตัวอย่างเช่น คนต่างถิ่นจะต้องคอยสังเกตสิ่งที่ผู้คนซึ่งสัญจรไปมาตามท้องถนนในท้องถิ่นนั้นปฏิบัติกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เรานำเอาความสามารถในการสะสมความรู้มาใช้กับการกระทำของเรา เราเป็นผู้สร้างพลังและเนื้อหาให้กับกฎเกณฑ์และชนบประเพณีที่เราสร้างขึ้นมา กิดเด็นส์เรียกสิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการ Structuration ว่า ‘ทวิภาวะของโครงสร้าง’ (the duality of structure)²⁵ หมายความว่า การกระทำทางสังคมทั้งหมดเป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่ของโครงสร้าง แต่ในขณะเดียวกัน โครงสร้างก็เป็นตัวกำหนดการกระทำด้วย ทั้งนี้เพราะ ‘โครงสร้าง’ ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของมนุษย์ที่กระทำอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

■ ความเห็นพ้องต้องกัน/ฉันทามติ (consensus) และความขัดแย้ง (conflict)

ประเด็นปัญหาอันที่สองนี้คงต้องเริ่มต้นจากเดอริ์เคิร์กที่พยายามชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างมุมมองเรื่องความเห็นพ้องต้องกัน (consensus) และความขัดแย้ง (conflict) เดอริ์เคิร์กมองสังคมว่าเป็นชุดขององค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน อันที่จริงสำหรับนักคิดแนวหน้าที่นิยมนี้ สังคมถูกมองว่าเป็นองค์กรวมที่มีเอกภาพอันประกอบด้วยโครงสร้างต่างๆที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิด การมองเช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของเดอริ์เคิร์กที่ให้ความสำคัญกับลักษณะของ ‘social facts’ หรือ ‘โครงสร้างทางสังคม’ อย่างไรก็ตาม การเปรียบเทียบในที่นี้คงไม่ใช่ผนัง/กำแพงของอาคารเป็นตัวเปรียบเทียบ แต่ใช้สรีระภาพ (physiology) ของร่างกายแทน

ร่างกายของมนุษย์ประกอบด้วยอวัยวะอันเป็นส่วนประกอบต่างๆที่ทำหน้าที่เฉพาะของมัน [เช่น สมอง หัวใจ ปอด ตับ เป็นต้น] อวัยวะอันเป็นส่วนประกอบเหล่านี้แต่ละอันจะทำหน้าที่ของมันเพื่อให้ระบบชีวิตขององค์กาย (organism) ดำเนินต่อไปได้ อวัยวะต่างๆเหล่านี้ทำหน้าที่ที่จำเป็นอย่างสอดคล้องสัมพันธ์กัน ถ้าหากไม่ทำหน้าที่แบบนี้แล้ว ระบบชีวิตขององค์กาย/ร่างกายมนุษย์

²³ นักวิชาการไทยได้อรรถาธิบายของ Structuration theory เป็นภาษาไทยว่า ‘ทฤษฎีการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม’ ดู เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, ‘agency and social structure/มนุษย์และโครงสร้างทางสังคม’ ใน สิริพรรณ นกสวน และเอก ตั้งทรัพย์วัฒนา (บก.) *คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2546), น. 6 – 11.

²⁴ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Erving Goffman, *Presentation of Self in Everyday Life* (Garden City, NY : Anchor, 1959); *Encounters: Two Studies in the Sociology of Interaction* (Indianapolis : Boobs-Merrill, 1951); George Ritzer, *Sociological Theory*, 6th ed. (Boston : McGraw-Hill, 2003), chapter 10 และ เชษฐา พวงหัตถ์, อ้างแล้ว, น. 55 – 60.

²⁵ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน Anthony Giddens, *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration* (Berkeley & Los Angeles : University of California Press, 1984), pp. 25 – 28, 297 – 304 และ เชษฐา พวงหัตถ์, อ้างแล้ว, น. 98 – 100. Giddens ให้ความหมายของมโนทัศน์ ‘duality of structure’ ว่า ‘โครงสร้างในฐานะที่เป็นทั้งสื่อกลาง (medium) และผลลัพธ์ (outcome) ของการกระทำที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอและอย่างต่อเนื่องจนสามารถจัดระบบได้ คุณลักษณะเชิงโครงสร้างของระบบสังคมไม่ได้ดำรงอยู่ภายนอกการกระทำของเรา แต่เกิดขึ้นจากการกระทำและการกระทำซ้ำของเราอย่างต่อเนื่อง’ [Anthony Giddens, *The Constitution of Society*, 1984), p. 374]

ก็จะตกอยู่ในภาวะอันตราย ในทฤษฎีของเดอริโคมี สังคมก็ไม่ได้มีลักษณะแตกต่างไปจากการเปรียบเทียบนี้ การที่สังคมจะดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องตลอดไปได้นั้น สถาบันต่างๆที่ทำหน้าที่เฉพาะของมัน [เช่น ระบบการเมือง ระบบศาสนา ระบบครอบครัวและระบบการศึกษา] จะต้องทำหน้าที่อย่างสอดคล้องประสานสัมพันธ์กัน การดำรงอยู่สืบต่อไปของสังคมจึงขึ้นอยู่กับความร่วมมือกัน ซึ่งเกิดขึ้นมาจากความเห็นพ้องต้องกันหรือการตกลงกันโดยทั่วไประหว่างสมาชิกของสังคมเกี่ยวกับค่านิยมพื้นฐาน

ส่วนนักสังคมวิทยาที่ให้ความสนใจกับความขัดแย้ง (conflict) ²⁶ จะมีทฤษฎีที่แตกต่างออกไป ฐานคติของนักทฤษฎีแนวนี้สามารถมองเห็นได้ชัดว่าวางอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดของมาร์กซ์เรื่องความขัดแย้งทางชนชั้น (class conflict) ²⁷

ในทฤษฎีของมาร์กซ์ สังคมถูกแบ่งแยกออกเป็นชนชั้นต่างๆที่มีทรัพยากรไม่เท่าเทียมกัน เมื่อความไม่เท่าเทียมกันอย่างเห็นได้ชัดปรากฏให้เห็น การแตกแยกในเรื่องผลประโยชน์จึงปรากฏขึ้นตามมาและ ‘ถูกดึงเข้าไปอยู่ในระบบสังคม’ เมื่อถึงจุดหนึ่ง ความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์เหล่านี้ก็จะปะทุแล้วระเบิดขึ้นจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่านักสังคมวิทยาทั้งหมดที่ได้รับอิทธิพลจากมุมมองนี้จะต้องพุ่งความสนใจไปที่เรื่องของชนชั้น (classes) อย่างเดียวอย่างที่มาร์กซ์ต้องการ การแตกแยกในเรื่องอื่นๆก็มีความสำคัญในการทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้ ไม่ว่าจะเป็น การแบ่งแยกระหว่างกลุ่มเชื้อชาติ หรือการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายทางการเมือง อย่างไรก็ตามความขัดแย้งจะมาจากการให้ความสำคัญกับประเด็นใดๆ ก็แล้วแต่ ความขัดแย้งก็ยังคงปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในสังคม แม้แต่ในระบบสังคมที่มีเสถียรภาพที่สุดก็ยังปรากฏให้เห็นดุลยภาพที่ไม่ราบรื่นระหว่างกลุ่มต่างๆที่เป็นปฏิปักษ์กัน

ปัญหาทางทฤษฎีอันที่สองนี้ก็ไม่ต่างไปจากปัญหาทางทฤษฎีเรื่องโครงสร้างและการกระทำ ซึ่งดูเหมือนว่าวิวัฒนาการทางทฤษฎีในประเด็นนี้คงจะไม่มีทางหาคำตอบที่ลงตัวได้ มิหนำซ้ำความแตกต่างระหว่างจุดยืนด้านความเห็นพ้องต้องกันและจุดยืนด้านความขัดแย้งกลับยิ่งขยายกว้างมากขึ้นกว่าเดิม จุดยืนทั้งสองด้านนี้ดูเหมือนจะไปด้วยกันไม่ได้ ทุกสังคมน่าจะมีความเห็นสอดคล้องกันบางอย่างในเรื่องของค่านิยม และแน่นอนว่าทุกสังคมก็มีความขัดแย้งอยู่ภายในด้วย

ยิ่งไปกว่านั้น ตามหลักทั่วไปของการวิเคราะห์ทางสังคมวิทยานั้น เราจะต้องพิจารณาถึงความเกี่ยวโยงกันระหว่างความเห็นพ้องต้องกันและความขัดแย้งที่มีอยู่ในระบบสังคม ค่านิยมที่กลุ่มต่างๆยึดถือและเป้าหมายที่สมาชิกของกลุ่มต้องการบรรลุนั้นบ่อยครั้งที่สับสนให้เห็นการดำรงอยู่ของทั้งผลประโยชน์ร่วมกันและขัดแย้งกัน ตัวอย่างเช่น แม้ว่าในงานเขียนของมาร์กซ์ จะวาดภาพให้เห็นความขัดแย้งทางชนชั้น แต่ชนชั้นที่แตกต่างกันก็มีทั้งผลประโยชน์ร่วมกัน และมีการต่อสู้กันใน

²⁶ Ruth A. Wallace and Alison Wolf, ‘Conflict Theory’, in *Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition*. Englewood Cliffs : Prentice Hall, 1995), pp. 75 – 180.

²⁷ George Ritzer, *Sociological Theory*, 6th ed. (Boston : McGraw-Hill, 2003), pp. 508 -538 and especially pp. 40 - 70; Ruth A. Wallace and Alison Wolf, ‘Marxist and Neo-Marxist Sociology’, in *Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition*. Englewood Cliffs : Prentice Hall, 1995), pp. 90 – 109 และ เศรษฐา พวงหัตถ์, อ้างแล้ว, บทที่ 3.

เรื่องของผลประโยชน์ด้วย นายทุนจำเป็นต้องพึ่งพลังแรงงานของกรรมกรให้ทำงานในสถานประกอบการของตน เช่นเดียวกับกรรมกรที่ต้องอาศัยค่าจ้างแรงงานจากนายทุน ความขัดแย้งอย่างเปิดเผยอาจจะยังไม่ปรากฏให้เห็นในสภาวะการดังกล่าว บางครั้งสิ่งที่ทั้งสองฝ่ายมีร่วมกันอาจจะบดบังความขัดแย้งให้หายไปได้ ทว่าในสถานการณ์อื่นๆ สิ่งที่เกิดขึ้นอาจเป็นตรงกันข้ามได้

มโนทัศน์ที่มีประโยชน์ในแง่ของการช่วยให้เราสามารถวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้ง และความเห็นพ้องต้องกันได้ก็คือ ‘อุดมการณ์’ (ideology) ซึ่งหมายถึงค่านิยมและความเชื่อที่ช่วยสร้างหลักประกันความมั่นคงให้กับสถานะ/ตำแหน่งของกลุ่มที่มีอำนาจมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มที่มีอำนาจน้อยกว่า อำนาจ (power) อุดมการณ์ และความขัดแย้งมีความเกี่ยวข้องกันอย่างมาก ความขัดแย้งในหลายๆ เรื่องเกี่ยวข้องกับเรื่องของอำนาจ เนื่องจากอำนาจนำไปสู่การได้มาซึ่งผลตอบแทนอื่นๆ คนที่มีอำนาจมากที่สุดอาจจะอาศัยอิทธิพลของอุดมการณ์เป็นหลักเพื่อธำรงไว้ซึ่งการครอบงำ แต่หลายต่อหลายครั้งที่พวกเขาก็สามารถใช้กำลัง (force) ได้ถ้าจำเป็น ตัวอย่างเช่น การปกครองโดยชนชั้นขุนนางในยุคศักดินาอาศัยการสร้างมโนภาพขึ้นมาว่าคนกลุ่มน้อยที่เป็นชนชั้นนำนี้ ‘จู่ดีมาเพื่อปกครอง’ กระนั้นบ่อยครั้งที่เดียวที่อภิสิทธิ์ชนกลุ่มนี้หันไปใช้ความรุนแรงจัดการกับคนที่กล้าลุกฮือขึ้นมาเป็นปฏิปักษ์ต่ออำนาจของพวกเขา

■ เพศสถานะ (gender)

ประเด็นเรื่องเพศสถานะมักไม่ค่อยปรากฏให้เห็นเป็นหัวข้อหลักของนักทฤษฎีคนสำคัญๆ ที่วางรากฐานกรอบความคิดให้กับสังคมวิทยาสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม ข้อความเพียงไม่กี่ตอนที่นักทฤษฎีเหล่านี้พาดพิงถึงปัญหาเรื่องเพศสถานะช่วยทำให้เราเห็นว่าอย่างน้อยที่สุดสามารถมองเห็นว่าเรื่องเพศสถานะเป็นปัญหาพื้นฐานทางทฤษฎีด้วยเช่นกัน แม้ว่าในงานเขียนของนักทฤษฎีเหล่านี้แทบจะไม่ได้ช่วยให้เราหาข้อยุติให้กับข้อถกเถียงเรื่องเพศสถานะได้เลย เราสามารถอธิบายปัญหานี้ได้โดยการเปรียบเทียบประเด็นที่ปรากฏในงานเขียนไม่กี่ชิ้นของเดอริคเคมกับที่ปรากฏในงานเขียนส่วนใหญ่ของมาร์กซ์

เดอริคเคมให้ข้อสังเกตประการหนึ่งในข้อถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องการฆ่าตัวตาย (suicide) [ดูเชิงอรรถที่ 3] ว่า ผู้ชาย ‘เกือบทั้งหมดล้วนเป็นผลผลิตของสังคม’ ขณะที่ผู้หญิง ‘เป็นผลผลิตของธรรมชาติ’ จากข้อสังเกตนี้ เดอริคเคม ได้นำมาขยายความเกี่ยวกับผู้ชายต่อไปว่า ‘รสนิยม แรงแบบตาใจและอารมณ์ของผู้ชายมาจากรากเหง้าอันเดียวกัน ขณะที่สิ่งที่กล่าวถึงข้างต้นของชีวิตของเขาส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากองค์ประกอบของหล่อน ดังนั้นความต้องการของเขาจึงแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากของหล่อน...’²⁸ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้หญิงและผู้ชายมีอัตลักษณ์ รสนิยมและแนวโน้มเอียงที่แตกต่างกัน เนื่องจากผู้หญิงได้รับการกล่อมเกลามากกว่า และอยู่ ‘ใกล้ชิดกับธรรมชาติ’ มากกว่าผู้ชาย

ในปัจจุบันคงไม่มีใครยอมรับรสนิยมดังกล่าวข้างต้นกันอีกแล้ว อัตลักษณ์ของผู้หญิงถูกกำหนดโดยการอบรมขัดเกลามากพอๆ กับของผู้ชาย อย่างไรก็ตาม ข้ออ้างของ เดอริคเคมอาจถูกมองได้ว่าสะท้อนให้เห็นถึงการก่อตัวและลักษณะของเพศสถานะได้ กล่าวคือ ความแตกต่างของ

²⁸ Emile Durkheim, *Suicide: A Study in Sociology* (London : Routledge and Kegan Paul, 1952), p. 385.

เพศสถานะวางรากฐานอยู่บนลักษณะเฉพาะทางชีววิทยาที่โดดเด่นและเป็นตัวแบ่งแยกระหว่างผู้ชายและผู้หญิง มุมมองดังกล่าวไม่จำเป็นต้องหมายถึงความเชื่อที่ว่าความแตกต่างทางเพศสถานะส่วนใหญ่เป็นลักษณะที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด ทว่าน่าจะหมายถึงว่าสถานะ/ตำแหน่งทางสังคมรวมทั้งอัตลักษณ์ของผู้หญิงส่วนใหญ่แล้วน่าจะถูกสร้างขึ้นภายหลังจากการที่พวกหล่อนต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับ การให้กำเนิด (reproduction) และการเลี้ยงทารกมากกว่า²⁹ ถ้าหากมุมมองนี้ถูกต้อง ความแตกต่างของเพศสถานะจะแฝงฝังหยั่งรากลึกอยู่ในทุกๆ สังคม อำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชายสะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงว่า ผู้หญิงเป็นคนคลอดลูกและเป็นคนแรกที่ต้องเลี้ยงดูลูกของ หล่อน ขณะที่ผู้ชายเป็นฝ่ายที่มีบทบาทแข่งขันในปริมนชล ‘สาธารณะ’ (public) ของการเมือง การทำงานและสงคราม

พรรณนะของมาร์กซ์แตกต่างไปจากมุมมองที่พูดถึงข้างต้น สำหรับมาร์กซ์นั้น อำนาจและสถานะที่วางอยู่บนฐานของความแตกต่างทางเพศสถานะระหว่างผู้หญิงและผู้ชายส่วนใหญ่สะท้อนให้เห็นถึงการแบ่งแยกในด้านอื่นๆ ซึ่งในสายตาของมาร์กซ์ก็คือการแบ่งแยกทางชนชั้น ตามความเห็นของมาร์กซ์รูปแบบแรกเริ่มที่สุดของสังคมมนุษย์ยังไม่ปรากฏให้เห็นทั้งเรื่องเพศสถานะและเรื่องการแบ่งแยกทางชนชั้น อำนาจของผู้ชายและของผู้หญิงเริ่มปรากฏให้เห็นก็เฉพาะต่อเมื่อมีการแบ่งแยกทางชนชั้นเกิดขึ้น ผู้หญิงได้กลายเป็น ‘ทรัพย์สินส่วนตัว’ ภายใต้กรรมสิทธิ์ของผู้ชายโดยผ่านทางสถาบันการแต่งงาน ผู้หญิงจะถูกปลดปล่อยให้หลุดพ้นจากสถานการณ์ที่ตนเองถูกพันธนาการได้ก็ต่อเมื่อการแบ่งแยกทางชนชั้นถูกทำลายลง

ทุกวันนี้คงแทบจะนับตัวคนที่ยังยอมรับการวิเคราะห์แบบนี้ได้อยู่ได้ แต่เราก็สามารถทำให้ประเด็นนี้กลายเป็นเรื่องที่น่าสนใจด้วยการทำให้มันกลายเป็นข้อสรุปทั่วไปได้ ชนชั้นไม่ใช่เป็นแค่เพียงปัจจัยอันเดียวที่ทำให้เกิดการแบ่งแยกทางสังคมซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมของผู้ชายและผู้หญิง ปัจจัยอื่นๆ ที่เข้ามามีอิทธิพลด้วยได้แก่ ชาติพันธุ์และภูมิหลังทางวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น อาจจะมีการโต้แย้งขึ้นมาได้ว่า ผู้หญิงในชนกลุ่มน้อย [เช่น คนผิวดำในสหรัฐอเมริกา] มีสิ่งที่เป็นลักษณะร่วมกันกับผู้ชายที่อยู่ในชนกลุ่มน้อยกลุ่มเดียวกัน มากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับผู้หญิงด้วยกันแต่เป็นคนกลุ่มใหญ่ในสังคม [เช่น ผู้หญิงผิวขาว] หรือไม่เช่นนั้นผู้หญิงในวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่ง [เช่น กลุ่มชนที่ยังคงเร่ร่อนและเก็บของป่าหาเลี้ยงชีพ] จะมีลักษณะร่วมกันกับผู้ชายในวัฒนธรรมเดียวกันมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับผู้หญิงที่อยู่ในสังคมอุตสาหกรรม

การปรากฏตัวของขบวนการผู้หญิงในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา ได้กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างถึงรากถึงโคนขึ้นในสังคมวิทยาและสาขาวิชาอื่นๆ แนวคิดเฟมินิสม์ (Feminism) ได้พุ่งเป้าโจมตีไปที่อคติของเพศชายที่มีอยู่ในทฤษฎีและวิธีวิทยาทางสังคมวิทยา และในทุกๆ เรื่องที่อยู่ในขอบข่ายของสังคมวิทยา ไม่เพียงแต่การครอบงำของเพศชายในสังคมวิทยาเท่านั้นที่ถูกท้าทาย แต่ยังได้มีการเรียกร้องให้มีการรื้อสร้างวิชานี้ ทั้งในแง่ของการตั้งคำถามที่เป็นแก่นแกนของตัววิชา และการนำเสนอประเด็นถกเถียงที่อยู่ในตัววิชานี้ด้วย

²⁹ ดูรายละเอียดได้ใน Nancy Chodorow, *The Reproduction of Mothering* (Berkeley : University of California Press, 1978) และ *Psychoanalytic Theory and Feminism* (Cambridge : Polity, 1988).

มุมมองแนวเฟมินิสม์ในสังคมวิทยาให้ความสำคัญกับเรื่องเพศสถานะในฐานะเป็นหัวใจของการวิเคราะห์โลกทางสังคม แม้ว่าความหลากหลายของมุมมองแนวเฟมินิสม์ทำให้เกิดปัญหาในการพูดถึงลักษณะร่วมของนักคิดแนวนี้ แต่เราก็สามารถกล่าวได้ว่านักคิดแนวเฟมินิสม์ส่วนใหญ่เห็นสอดคล้องกันว่า ความรู้ (knowledge) มีความเกี่ยวข้องอย่างแยกไม่ออกกับปัญหาเรื่อง เพศสรีระ (sex) และเพศสถานะ (gender) เนื่องจากผู้ชายและผู้หญิงมีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน และมองโลกจากมุมมองที่แตกต่างกัน ทั้งสองฝ่ายนี้จึงสร้างความรู้/ความเข้าใจที่มีต่อโลกไม่เหมือนกัน บ่อยครั้งที่นักคิดแนวเฟมินิสม์กล่าวหาว่าทฤษฎีสังคมวิทยาแบบเก่า (traditional) ปฏิเสธหรือละเลยลักษณะของความรู้ที่ถูกกำหนดให้มีเพศสถานะ (the 'gendered' nature of knowledge) และสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับโลกทางสังคมขึ้นมาในลักษณะที่ผู้ชายเป็นฝ่ายครอบงำ นักคิดแนวนี้เชื่อว่า ผู้ชายจึงเป็นฝ่ายยึดกุมตำแหน่งแห่งอำนาจ (power) และสิทธิอำนาจ (authority) ในสังคมมาตั้งแต่ดั้งเดิม และยังได้ดำเนินการทุกอย่างเพื่อธำรงไว้ซึ่งบทบาทที่มีอภิสิทธิ์ ภายใต้สภาวะการณ์เช่นนี้ ความรู้ที่ถูกกำหนดตามเพศสถานะจึงกลายเป็นพลังสำคัญในการสืบทอดกฎเกณฑ์และสถาบันทางสังคมและสร้างความชอบธรรมให้การครอบงำของเพศชาย³⁰

นักเขียนแนวเฟมินิสม์บางคนประกาศว่า เป็นข้อผิดพลาดอย่างแรงที่มองว่าผู้ชายหรือผู้หญิงเป็นกลุ่มคนที่มีผลประโยชน์หรือลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง นักเขียนในกลุ่มนี้ อย่างเช่น จูดีธ บัทเลอร์ (Judith Butler)³¹ ได้รับอิทธิพลจากวิธีคิดแบบหลังสมัยใหม่ (postmodern) [ซึ่งจะพูดถึงประเด็นนี้ต่อไป] ในทฤษฎีของบัทเลอร์ เพศสถานะไม่ได้เป็นการแบ่งประเภทที่แน่นอนตายตัว แต่มีลักษณะที่เลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งปรากฏให้เห็นในสิ่งที่ผู้คนกระทำมากกว่าที่จะปรากฏในสิ่งที่พวกเขาเป็น

ซูซาน ฟาลูดี (Susan Faludi) ได้ทำการศึกษาประเด็นเดียวกันนี้ ในงานเขียนเกี่ยวกับเรื่องความเป็นเพศชาย (masculinity)³² ฟาลูดีได้แสดงให้เห็นว่า มโนภาพที่ว่าผู้ชายครอบงำในทุกๆ ปริมาณนั้นเป็นมายาคติ (myth) ตรงกันข้าม ได้เกิดวิกฤตขึ้นกับความเป็นเพศชายในขณะนี้ในโลกที่ผู้ชายทักท้อเองว่าตนเป็นเจ้าของและเป็นผู้จัดการทุกอย่าง ผู้ชายบางกลุ่มยังคงมีความเชื่อมั่นและรู้สึกว่าเป็นฝ่ายควบคุมอยู่ แต่ผู้ชายหลายคนกลับพบว่าตนเองได้ถูกทำให้กลายเป็นคนชายขอบและสูญเสียความน่าเชื่อถือไปแล้ว ความสำเร็จที่อย่างน้อยที่สุดผู้หญิงบางคนได้รับเป็นส่วนหนึ่งของเหตุผลเกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่ที่สำคัญ ก็คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับลักษณะของการทำงาน ผลกระทบของเทคโนโลยีสารสนเทศ (information technology) ได้ทำให้ผู้ชายหลายคนที่ไม่รู้ทักษะกลายเป็นคนที่สังคมไม่ต้องการไปแล้ว³³

³⁰ ดูข้อถกเถียงเกี่ยวกับแนว Feminism ได้ใน Anthony Giddens, *Sociology*. 6th ed. (Cambridge : Polity Press, 2006), Chapter 12 (Sexuality and Gender, pp. 469-76).

³¹ Judith Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (London : Routledge, 1999)

³² Susan Faludi, *Stiffed: The Betrayal of the Modern Man* (London : Chatto and Windus, 1999).

³³ อ่านข้อถกเถียงเกี่ยวกับ 'วิกฤตของความเป็นเพศชาย' (crisis of masculinity) ซึ่งมองอย่างเชื่อมโยงกับเรื่องการศึกษา (education) ได้ใน Anthony Giddens, *Sociology*. 6th ed. (Cambridge : Polity Press, 2006), pp. 712-13.

ประเด็นต่างๆที่เกี่ยวข้องในปัญหาอันที่สามนี้ถือว่ามีความสำคัญอย่างมาก และนำไปสู่การที่นักเขียนแนวเพิ่มมินิสม์ทำลายสังคมวิทยาโดยตรง คงไม่มีใครปฏิเสธว่าการวิเคราะห์ของสังคมวิทยาส่วนใหญ่ในอดีตถ้าไม่มองข้ามผู้หญิง ก็แทบจะไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์และพฤติกรรมของผู้หญิง แม้ว่าจะมีงานวิจัยใหม่ๆทางสังคมวิทยาเกี่ยวกับผู้หญิงในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา แต่ก็ยังมีอีกหลายปริวิตกของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงที่ยังมีการศึกษากันน้อยมาก อย่างไรก็ตาม ‘การนำเอาการศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิงเข้ามาในสังคมวิทยา’ คงไม่ใช่เป็นแค่การปรับตัวให้เข้ากับปัญหาเรื่องเพศสถานะ เนื่องจากเพศสถานะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์และพฤติกรรมของผู้หญิงและผู้ชาย ในปัจจุบันคำถามที่ยังคงเปิดกว้างให้มีการหาคำตอบอยู่ก็คือ ความแตกต่างของเพศสถานะสามารถที่จะทำความเข้าใจได้ด้วยวิธีการใช้มโนทัศน์อื่นๆทางสังคมวิทยา [เช่น ชนชั้น ชาติพันธุ์ ภูมิภาคหลังทางวัฒนธรรม เป็นต้น] ได้มากน้อยเพียงใด? หรือในทางตรงกันข้าม การแบ่งแยกทางสังคมในด้านอื่นๆจำเป็นต้องอธิบายในรูปของเพศสถานะได้มากน้อยเพียงใด? แน่แน่นอนว่าพันธกิจหลักในการอธิบายของสังคมวิทยาในอนาคตคงจะอยู่ที่การจัดการกับปัญหาทางทฤษฎีดังกล่าวนี้ได้เป็นอย่างดีนั่นเอง

■ การก่อรูปของโลกสมัยใหม่ (the shaping of the modern world)

มุมมองแบบมาร์กซิสต์ (Marxist perspective)

งานเขียนของมาร์กซ์ถือได้ว่าเป็นการทำทลายที่มีพลังต่อการวิเคราะห์ทางสังคมวิทยาซึ่งไม่ควรมองข้ามจากยุคสมัยของมาร์กซ์จนถึงปัจจุบัน วิวาทะทั้งหลายทางสังคมวิทยาพุ่งเป้าไปที่ความคิดของมาร์กซ์เกี่ยวกับพัฒนาการของสังคมสมัยใหม่ ดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นๆว่า มาร์กซ์มองสังคมสมัยใหม่ว่ามีลักษณะเป็นทุนนิยม (*capitalistic*) พลังสำคัญที่อยู่เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคสมัยใหม่ก็คือแรงขับเคลื่อนไปสู่การแปรสภาพทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญการผลิตแบบทุนนิยม ทุนนิยมเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีพลวัตมากกว่าระบบเศรษฐกิจแบบอื่นๆก่อนหน้านี้ บรรดานายทุนแข่งขันกันเองเพื่อขายสินค้าของตนให้กับผู้บริโภค และเพื่อความอยู่รอดในตลาดที่มีการแข่งขัน บริษัทต่างๆจะต้องผลิตสินค้าด้วยต้นทุนที่ถูกที่สุดแต่มีประสิทธิภาพมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิตอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะการเพิ่มประสิทธิภาพของเทคโนโลยีที่ใช้ในกระบวนการผลิตสินค้าแต่ละชนิดเป็นวิถีทางอันเดียวเท่านั้นที่จะสร้างหลักประกันให้กับบริษัทในการเอาชนะคู่แข่งได้ นอกจากนี้ในระบบเศรษฐกิจแบบนี้จำเป็นต้องมีแรงจูงใจที่ทรงพลังให้แสวงหาตลาดใหม่ๆเพื่อขายสินค้า แสวงหาแหล่งวัตถุดิบราคาถูก และใช้ประโยชน์จากพลังแรงงานที่ถูกกดค่าจ้างให้ต่ำเท่าที่จะทำได้ ดังนั้น ทุนนิยมในทรรศนะของมาร์กซ์จึงเป็นระบบที่ขยายตัวออกไปครอบคลุมทั้งโลกอย่างไม่หยุดยั้ง นี่คือนิยามที่มาร์กซ์อธิบายว่าอธิบายการขยายตัวของอุตสาหกรรมตะวันตกออกไปในระดับโลก

การศึกษาของมาร์กซ์เกี่ยวกับอิทธิพลของทุนนิยมก็มีผู้ให้การสนับสนุนจำนวนไม่น้อย และนักทฤษฎีหลายคนได้นำเอาแนวคิดของมาร์กซ์มาปรับขยาย ในอีกด้านหนึ่งนั้น ข้อวิพากษ์วิจารณ์จำนวนมากได้ชี้ให้เห็นความผิดพลาดในทรรศนะของมาร์กซ์พร้อมทั้งนำเสนอทางเลือกในการวิเคราะห์หรืออิทธิพลที่มีต่อการก่อรูปของโลกสมัยใหม่

จริงๆแล้วทุกคนยอมรับว่าทุนนิยมมีส่วนสำคัญในการสร้างโลกที่เราอาศัยอยู่ทุกวันนี้ แต่ก็มีนักสังคมวิทยาอีกจำนวนหนึ่งที่ได้โต้แย้งว่า มาร์กซ์ได้พูดถึงผลกระทบของปัจจัยทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียวที่มีต่อการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากเกินความเป็นจริง และทุนนิยมมีความสำคัญต่อพัฒนาการของสังคมสมัยใหม่น้อยกว่าที่มาร์กซ์กล่าวอ้างเอาไว้ นักคิดเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังได้ตั้งข้อสงสัยต่อความเชื่อของมาร์กซ์ที่ว่าในที่สุดแล้วระบบสังคมนิยมจะเข้ามาแทนที่ทุนนิยม และก็ดูเหมือนว่าข้อสงสัยที่พวกเขาตั้งเอาไว้นี้ก็ไม่ได้เกิดขึ้นก่อนหน้าเหตุการณ์เมื่อปี 1989 และหลังจากนั้นในยุโรปตะวันออก

มุมมองของเว็บบอร์ (Weber's view)

นักสังคมวิทยาคนหนึ่งที่ได้ออกมาวิพากษ์วิจารณ์ข้อเสนอของมาร์กซ์อย่างแหลมคมก็คือ แมกซ์ เว็บบอร์ (Max Weber) จริงๆแล้ว งานเขียนของเว็บบอร์ถูกมองว่าเป็นเรื่องของการต่อสู้ระยะยาวกับ 'ผีของมาร์กซ์' (the ghost of Marx) ซึ่งหมายถึงมรดกทางความคิดที่มาร์กซ์มอบให้ไว้ จุดยืนที่เป็นทางเลือกซึ่งเว็บบอร์ต้องการชี้ให้เห็น ยังคงมีความสำคัญอยู่ในทุกวันนี้ ตามความคิดของเว็บบอร์ ปัจจัยที่ไม่ใช่เศรษฐกิจ (non-economic factor) มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทางสังคมสมัยใหม่จริงๆแล้วข้อถกเถียงอันนี้เป็นประเด็นหลักอันหนึ่งในงานเขียนชื่อ *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*³⁴ ค่านิยมทางศาสนา โดยเฉพาะค่านิยมของลัทธิ Puritanism เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างทัศนคติแบบทุนนิยมขึ้นมา ทัศนคติแบบนี้ไม่ได้เกิดขึ้นมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างที่มาร์กซ์พยายามอธิบาย

ความเข้าใจของเว็บบอร์เกี่ยวกับลักษณะของสังคมสมัยใหม่และเหตุผลสำหรับการขยายตัวของวิถีชีวิตแบบตะวันตกออกไปทั่วโลก มีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดจากความเข้าใจของมาร์กซ์ ในทรรศนะของ เว็บบอร์นั้น ทุนนิยมซึ่งเป็นวิถีทางในการจัดระเบียบการประกอบการทางเศรษฐกิจที่มีลักษณะเฉพาะนั้น ก็เป็นแค่ปัจจัยหลักอันหนึ่งในหลายๆปัจจัยที่ทำให้เกิดพัฒนาการทางสังคมขึ้นมาในยุคสมัยใหม่ สิ่งที่อยู่เบื้องหลังกลไกทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และในบางครั้งมีความสำคัญมากกว่าเสียอีกก็คือ ผลกระทบของวิทยาศาสตร์ (science) และระบบราชการ (bureaucracy) วิทยาศาสตร์ทำให้เกิดเทคโนโลยีสมัยใหม่ และเชื่อกันว่าจะยังคงเป็นเช่นนี้ต่อไปสำหรับสังคมแบบสังคมนิยมในอนาคตด้วย ระบบราชการเป็นวิธีการเพียงอย่างเดียวเท่านั้นที่จะสามารถจัดการให้คนจำนวนมากทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ พัฒนาการของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสมัยใหม่และระบบราชการ ในทรรศนะของเว็บบอร์นั้นรวมอยู่ในกระบวนการของการใช้เหตุผล (rationalisation) การใช้เหตุผลสำหรับเว็บบอร์ ก็คือ การจัดระเบียบของชีวิตทางสังคมและเศรษฐกิจตามหลักการเรื่องประสิทธิภาพบนพื้นฐานของความรู้ทางเทคนิค

คำถามก็คือ การตีความสังคมสมัยใหม่ตามทรรศนะของมาร์กซ์หรือของเว็บบอร์อย่างไหนกันแน่ที่ถูกต้อง? นี่ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ทำให้ให้นักวิชาการด้านสังคมวิทยาต้องแบ่งแยกขั้วความคิดกันอีก

³⁴ Max Weber, *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* (London : Allen and Unwin, 1976).

การเปรียบเทียบระหว่างจุดยืนแบบมาร์กซิสต์ (Marxist) และจุดยืนแบบเว็บเบอร์เรียน (Weberian) ปรากฏให้เห็นในหลายๆปริมณฑลของการศึกษาในสังคมวิทยา จุดยืนของทั้งสองแนวไม่ได้มีอิทธิพลวิธีต่อการที่เราจะวิเคราะห์ลักษณะของสังคมอุตสาหกรรมแล้วเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลต่อทัศนคติของเราที่มีต่อสังคมที่ค่อยพัฒนาอีกด้วย นอกเหนือจากนี้ มุมมองทั้งสองยังถูกนำไปเชื่อมโยงกับความแตกต่างของจุดยืนทางการเมือง นักคิดที่อยู่ฝ่ายซ้ายยอมรับมุมมองอันแรก ขณะที่ฝ่ายเสรีนิยมและฝ่ายอนุรักษนิยมยอมรับมุมมองอันหลัง

อย่างไรก็ดี ปัจจัยที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะกับปัญหาอันที่สี่นี้ มีลักษณะที่เป็นเชิงประจักษ์ (empirical) มากกว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาอื่นๆที่พูดถึงก่อนหน้านี้ การศึกษาข้อเท็จจริง/เชิงประจักษ์เกี่ยวกับเส้นทางของวิวัฒนาการของสังคมสมัยใหม่และสังคมค่อยพัฒนา ช่วยให้เราสามารถเข้าถึงแบบแผนของการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมกับแต่ละสังคมได้

ทฤษฎีสังคมวิทยาในปัจจุบัน

ปัญหาทางทฤษฎีที่หยิบยกขึ้นมาพิจารณาข้างต้น โดยเฉพาะปัญหาอันที่สี่เกี่ยวกับการที่สังคมสมัยใหม่ก่อตัวขึ้นได้อย่างไรนั้น ยังคงมีความสำคัญอยู่ในขณะนี้ แต่ทฤษฎีที่ถูกสร้างขึ้นมานี้เมื่อไม่นานมานี้ได้พยายามไปให้ไกลกว่ากรอบคิดทั้งของมาร์กซ์และของเว็บเบอร์ จากการล่มสลายของคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกในปี 1989 ทำให้ความคิดของมาร์กซ์ดูเหมือนว่าจะใช้อธิบายได้น้อยมากกับโลกยุคร่วมสมัยนี้เมื่อเทียบกับก่อนหน้านี้ แม้ว่าการวิพากษ์วิจารณ์หนึ่งยังคงใช้แนวทางแบบมาร์กซิสต์อย่างกว้างๆเพื่อหาข้อยุติให้กับปัญหาทางสังคมวิทยาที่โลกสมัยใหม่กำลังเผชิญหน้าอยู่³⁵

นักสังคมวิทยาคนอื่นๆ รวมถึงบางคนที่เคยเป็นมาร์กซิสต์ ปัจจุบันได้หันหลังให้กับความคิดของมาร์กซ์เรียบร้อยไปแล้ว พวกเขาเชื่อว่า ความพยายามของมาร์กซ์ที่จะสร้างแบบแผนของประวัติศาสตร์ที่เป็นสากลนั้น ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าล้มเหลวอย่างไม่เป็นท่า ในทัศนคติของนักคิดเหล่านี้ซึ่งสังกัดแนวคิดแบบหลังสมัยใหม่ (postmodernism) นั้น นักสังคมวิทยาควรจะต้องรับละทิ้งบรรดาทฤษฎีทั้งมาร์กซ์ และเว็บเบอร์ได้พยายามสร้างขึ้นมานั้น ก็คือบรรดาการตีความทั้งหมดที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั่นเอง

■ ทฤษฎีหลังสมัยใหม่ / Postmodernism

ผู้ที่สนับสนุนความคิดของทฤษฎีหลังสมัยใหม่อ้างว่า นักคิดทางด้านสังคมยุคคลาสสิกได้รับแรงบันดาลใจจากความคิดที่ว่า ประวัติศาสตร์ (history) มีโครงเรื่อง โดยมีจุดเริ่มต้นและมีทิศทางไปสู่ความก้าวหน้า แต่การมองแบบนี้ใช้ไม่ได้แล้วในปัจจุบัน เนื่องจากไม่มีสิ่งที่เรียกว่า ‘คำบอกเล่าที่ยิ่งใหญ่’ (grand narratives/ metanarratives) ซึ่งหมายถึงมโนทัศน์ที่เป็นภาพรวมทั้งหมดของประวัติศาสตร์หรือสังคมอีกต่อไปแล้ว³⁶ นอกจากนี้จะไม่มีสิ่งที่เรียกว่าภาพรวมที่เป็นสากลของความก้าวหน้าแล้ว ยังไม่มีสิ่งที่เรียกว่าประวัติศาสตร์อีกด้วย โลกหลังสมัยใหม่ (postmodern world) ไม่ได้ถูกกำหนดเอาไว้ก่อนล่วงหน้าว่าจะต้องเป็นโลกสังคมนิยมตามที่มาร์กซ์คาดหวังไว้ แต่

³⁵ A. Gamble, *Marxism after Communism: The Interregnum. Controversies in World Politics 1988-1999* (Cambridge : Cambridge university Press, 1999).

³⁶ Jean-François Lyotard, *The Postmodern Condition* (Minneapolis : University of Minneapolis Press, 1985).

เป็นโลกที่ถูกครอบงำด้วยสื่อแบบใหม่ซึ่ง ‘ดึงเราออกมา’ จากอดีตของเรา สังคมหลังสมัยใหม่ (postmodern society) มีลักษณะที่เป็นสังคมนพหุ (pluralistic) และมีความหลากหลาย (diverse) อย่างมาก ภาพยนตร์ วิดีโอ รายการทีวีและเว็บไซต์ต่างๆ จำนวนนับไม่ถ้วนแพร่กระจายภาพลักษณ์ออกไปทั่วทั้งโลก เราได้สัมผัสกับความคิดและค่านิยมจำนวนมากมาย แต่สิ่งเหล่านี้แทบจะไม่มี ความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์หรือเรื่องราวของท้องถิ่นที่เราอาศัยอยู่เลย หรือแทบจะไม่มี ความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์/เรื่องราวส่วนตัวของเราแต่อย่างใด ทุกสิ่งทุกอย่างดูเหมือนจะเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา³⁷

นักทฤษฎีคนสำคัญที่พูดถึงภาวะหลังสมัยใหม่ (postmodernity) ก็คือ ช็อง โบดริลยาร์ (Jean Baudrillard) ซึ่งเชื่อว่าสื่ออิเล็กทรอนิกส์ได้ทำลายความสัมพันธ์ที่เรามีกับอดีต และได้สร้างโลกที่ไร้ระเบียบและกลวงโอบขึ้นมา โบดริลยาร์ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากแนวคิดมาร์กซิสม์ในช่วงแรกๆ อย่างไรก็ตาม โบดริลยาร์ได้ยืนยันว่า การแพร่กระจายของการสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์และสื่อมวลชนได้ล้มล้างทฤษฎีมาร์กซิสม์ที่เชื่อว่าพลังทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดสังคม โบดริลยาร์เชื่อว่าชีวิตทางสังคมได้รับอิทธิพลจากสัญญาณ (signs) และภาพลักษณ์ (images) โบดริลยาร์อาศัยแนวคิดโครงสร้างนิยม (structuralism) โดยเฉพาะความคิดของแฟร์ดีน็อง เดอ โซสซูร์ (Ferdinand de Saussure)³⁸ ที่ว่า ความหมายได้ถูกสร้างขึ้นมาจากความสัมพันธ์ระหว่างคำ (words) มากกว่าความจริงที่อยู่ภายนอก

โบดริลยาร์กล่าวว่า ในยุคที่สื่อครอบงำนั้น ความหมายได้ถูกสร้าง โดยการไหลเวียนของภาพลักษณ์อย่างเช่นที่ปรากฏในรายการต่างๆทางทีวี โลกของเราส่วนใหญ่ได้กลายเป็นโลกที่ถูกสร้างขึ้นมาจากที่เรากำลังตอบสนองต่อภาพลักษณ์ที่สื่อสร้างขึ้นมามากกว่าต่อตัวบุคคลหรือสถานที่จริง เมื่อเจ้าฟ้าหญิงไดแอนนา (Diana) สวรรคตในปี 1977 ได้มีการแสดงความเศร้าโศกเสียใจไว้อาลัยกันอย่างเอิกเกริกทั้งในประเทศอังกฤษและทั่วโลก ผู้คนเหล่านี้ไว้อาลัยให้กับตัวตนจริงๆของบุคคลหรือ? เจ้าหญิงไดแอนนาปรากฏตัวสำหรับคนส่วนใหญ่ก็แต่เฉพาะผ่านทางสื่อเท่านั้น การสวรรคตของไดแอนนาก็ไม่แตกต่างจากเหตุการณ์ในละคร [‘น้ำเน่า’]มากกว่าที่จะเป็นเหตุการณ์จริงที่ผู้คนประสบด้วยตนเอง สิ่งที่โบดริลยาร์กำลังพูดถึงนี้ก็คือ ‘การทำลายชีวิตจริงให้เหลือเพียงแค่สิ่งที่ปรากฏในทีวี’ (the dissolution of life into TV)

■ มิเชล ฟูโก (Michel Foucault)

แม้ว่ามีเชล ฟูโก (Michel Foucault, 1926 – 1984) ได้ปฏิเสธที่จะเรียกตัวเองว่าเป็นพวกหลังสมัยใหม่ (postmodernist) แต่ตัวเขาก็ได้รับอิทธิพลจากความคิดหลังสมัยใหม่อย่างมาก ฟูโกได้พยายามที่จะชี้ให้เห็นภาพของการเปลี่ยนแปลงของการรับรู้/ความเข้าใจซึ่งแยกวิถีคิดในโลกปัจจุบันของเราออกจากยุคต่างๆก่อนหน้าเขา ในงานเขียนเกี่ยวกับเรื่องอาชญากรรม ร่างกาย ความ

³⁷ Stuart Hall et al., ‘New Times’, *Marxism Today* (October 1988).

³⁸ อ่านรายละเอียดเกี่ยวกับความคิดของ Ferdinand de Saussure และพัฒนาการของวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมได้ใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ, *สัญญาณวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษาประวัติศาสตร์* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิภาษา, 2545).

บ้าและเพศ ฟูโกได้วิเคราะห์การปรากฏตัวขึ้นมาของสถาบันสมัยใหม่อย่างเช่น คุก โรงพยาบาลและโรงเรียน ซึ่งล้วนมีบทบาทมากขึ้นในการควบคุมและสอดส่องประชากรในสังคม

ฟูโกต้องการชี้ให้เห็นว่า ยังมี ‘อีกด้านหนึ่ง’ ของความคิดในยุคแห่งแสงสว่าง (Enlightenment) ที่เกี่ยวกับเสรีภาพของปัจเจกบุคคล นั่นก็คือเรื่องเกี่ยวกับวินัย (discipline) และการเฝ้าดู (surveillance) ฟูโกได้นำเสนอความคิดที่สำคัญเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ (power) อุดมการณ์ (ideology) และวาทกรรม (discourse) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับระบบการจัดองค์การสมัยใหม่

การศึกษาเรื่องอำนาจ³⁹ ในแง่ที่ว่าปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนบรรลุเป้าหมายเหนือคนอื่น ๆ ได้อย่างไรนั้น ถือว่ามีความสำคัญอย่างมากในสังคมวิทยา ผู้วางรากฐานสังคมวิทยาคลาสสิกโดยเฉพาะ มาร์กซ์และเว็บบอร์ได้ให้ความสำคัญโดยเฉพาะกับอำนาจ และฟูโกก็สานต่อความคิดที่มีผู้ริเริ่มเอาไว้แล้วนี้ บทบาทของวาทกรรม⁴⁰ เป็นหัวใจของวิธีคิดของฟูโกเกี่ยวกับเรื่องอำนาจและการควบคุมในสังคม ฟูโกใช้คำว่าวาทกรรมในการอ้างถึงวิธีการในการพูดหรือการคิดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะซึ่งถูกสร้างขึ้นมาจากฐานคติร่วมกัน ตัวอย่างเช่น ฟูโกชี้ให้เห็นถึงวิธีการสำคัญที่วาทกรรมว่าด้วยเรื่องความบ้า (madness)⁴¹ เปลี่ยนแปลงไปตั้งแต่จากยุคกลางมาจนถึงปัจจุบัน อย่างเช่น ในยุคกลาง คนที่สติวิปลาสมักจะถูกมองว่าเป็นคนที่ไม่มียันตรายแต่อย่างใด บางคนเชื่อว่าคนเหล่านี้ อาจจะมีคุณสมบัติพิเศษที่เรียกว่า ‘พรสวรรค์’ ในการรับรู้บางเรื่อง อย่างไรก็ตามในสังคมสมัยใหม่ ‘ความบ้า’ ได้ถูกกำหนดขึ้นมาโดยวาทกรรมทางการแพทย์ซึ่งมองว่าความบ้าเป็นโรคชนิดหนึ่งและต้องได้รับการบำบัด วาทกรรมทางการแพทย์นี้ได้รับการสนับสนุนและตอกย้ำโดยเครือข่ายที่ได้รับการพัฒนาและมีอิทธิพลอย่างสูงของพวกผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ โรงพยาบาล สมาคมวิชาชีพและวารสารการแพทย์⁴²

ในทรรศนะของฟูโก อำนาจทำงานผ่านทางวาทกรรมเพื่อสร้างทัศนคติที่มีต่อปรากฏการณ์ อย่างเช่นอาชญากรรม ความบ้า หรือแม้แต่เรื่องเพศ (sexuality) บ่อยครั้งวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นโดยคนที่มีอำนาจหรือสิทธิอำนาจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ถูกต่อต้าน/โต้กลับโดยวาทกรรมคู่แข่งที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้นๆ ด้วยเหตุนี้ วาทกรรมจึงถูกใช้เป็นเครื่องมือแห่งอำนาจในการจำกัดทางเลือกอื่น ๆ ในการคิดหรือการพูด ความรู้ (knowledge) จึงกลายเป็นอำนาจในการควบคุม ประเด็นหลักที่โดดเด่นที่

³⁹ อ่านรายละเอียดได้ใน เชษฐา พวงหัตถ์, *Structure–Agency/โครงสร้าง–ผู้กระทำการ*, รายงานการวิจัยแนวคิดทางสังคมวิทยา (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2548), บทที่ 5.

⁴⁰ อ่านรายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องวาทกรรมและการวิเคราะห์วาทกรรมได้ใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ, *วาทกรรมการพัฒนา. อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกสิทธิ์ และความเป็นอื่น*. พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิภาษา, 2549) โดยเฉพาะบทที่ 1.

⁴¹ Michel Foucault, *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason*, trans. of abridged version of *Folie et déraison* (1961) by R. Howard (London : tavistock, 1965).

⁴² George Ritzer, *Sociological Theory*, 6th ed. (Boston : McGraw-Hill, 2003), pp. 585 – 594 และดูข้อถกเถียงเกี่ยวกับงานของฟูโกได้ใน Anthony Giddens, *Sociology*. 6th ed. (Cambridge : Polity Press, 2006), Chapter 8 (Health, Illness and Disability, p. 260).

ปรากฏอยู่ตลอดในงานเขียนของฟูโกก็คือ วิธีการที่อำนาจและความรู้ (power and knowledge) ได้ถูกนำเข้ามาเชื่อมโยงเข้าด้วยกันกับบรรดาเทคโนโลยีในการควบคุม การบังคับและวินัย⁴³

แนวคิดอันใหม่ของฟูโกที่ทำทลายทฤษฎีสังคมก่อนหน้านั้น มีจุดยืนที่ตรงกันข้ามกับความเห็นร่วมกันทั่วไปในขณะนั้นเกี่ยวกับลักษณะของความรู้แบบวิทยาศาสตร์ (scientific knowledge) แนวศึกษาอันนี้ซึ่งปรากฏอยู่ในงานเขียนช่วงแรกของฟูโกเป็นที่รู้จักกันดีในชื่อของ ‘โบราณคดี’ ทางความรู้ (archaeology of knowledge) หรือวิธีวิทยาทางโบราณคดี (archaeological method)⁴⁴ ฟูโกแตกต่างจากนักสังคมศาสตร์คนอื่น ๆ ซึ่งต้องการทำความเข้าใจสิ่งที่ไม่คุ้นเคยกันมาก่อน (the unfamiliar) ด้วยการเปรียบเทียบกับสิ่งที่คุ้นเคยกันมาก่อนแล้ว (the familiar) ตรงที่ฟูโกเริ่มต้นจากสิ่งที่ตรงกันข้ามคือ ทำความเข้าใจสิ่งที่คุ้นเคย (the familiar) ด้วยการขุดคุ้ยค้นลงไปในอดีต ฟูโกโจมตีสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันอย่างรุนแรง โดยเฉพาะมนทัศน์ความเชื่อและโครงสร้างซึ่งส่วนใหญ่แล้วมองไม่เห็นเนื่องจากเป็นสิ่งที่ไม่คุ้นเคยกันอยู่ทั่วไป ตัวอย่างเช่น ฟูโกได้สำรวจว่า คำอธิบายเรื่อง ‘เพศ’ ได้ถูกสร้างขึ้นมาได้อย่างไรในกระบวนการของพัฒนาการทางสังคม ข้อสังเกตของฟูโกสามารถนำไปใช้กับวิถีคิดในยุคของเราในปัจจุบันเกี่ยวกับกิจกรรมที่เป็นปกติและเบี่ยงเบน สุขภาพ และความบ้า เป็นต้น ฟูโกพยายามที่จะเปิดเผยให้เห็นถึงฐานคติที่อยู่เบื้องหลังความเชื่อและปฏิบัติการของเราในขณะนี้ และต้องการทำให้ ‘มองเห็น’ ปัจจุบัน ด้วยการเข้าถึงมันจากอดีต อย่างไรก็ตาม เราอาจไม่สามารถมีทฤษฎีทั่วไป/สากลเกี่ยวกับสังคม พัฒนาการทางสังคม หรือภาวะสมัยใหม่ (modernity) ได้ แต่เราสามารถทำความเข้าใจ/รับรู้เสี้ยวส่วนย่อยๆ (fragments) ของมันได้⁴⁵

ทฤษฎีของนักสังคมวิทยาร่วมสมัย

นักทฤษฎีสังคมวิทยาหลายคนได้รับอิทธิพลจากความคิดของมิเชล ฟูโก (Michel Foucault) การเฝ้าดู (surveillance) ซึ่งหมายถึงการรวบรวมข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับประชากรเพื่อควบคุมพฤติกรรมนั้น เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมที่สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญมากขึ้น นักทฤษฎีสังคมร่วมสมัยส่วนใหญ่ยอมรับว่า เทคโนโลยีสารสนเทศและระบบการสื่อสารสมัยใหม่ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี กำลังก่อให้เกิดการแปรสภาพทางสังคมขนาดใหญ่สำหรับพวกเราทั้งหมด อย่างไรก็ตาม คนส่วนใหญ่ก็ยังไม่ค่อยเห็นด้วยกับความคิดหลักของนักทฤษฎีแนวหลังสมัยใหม่และฟูโก คนเหล่านี้โต้แย้งว่า ความพยายามของเราที่จะทำความเข้าใจกระบวนการทั่วไปของโลกทางสังคมนั้น ประสบความสำเร็จ เช่นเดียวกับแนวคิดที่ว่าเราสามารถเปลี่ยนแปลงโลกให้ดีขึ้นได้ นักทฤษฎีอย่างเช่นนักสังคมวิทยาชาวสเปนชื่อมานูเอล คาสเทลส์ (Manuel Castells) นักทฤษฎีชาวเยอรมันชื่อเจอร์เก็น ฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas) และอุลริค เบ็ค (Ulrich Beck) รวมทั้งนักสังคมวิทยา

⁴³ Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, trans. of *Surveiller et punir* (1975) by A. M. Sheridan-Smith (Harmondsworth : Penguin, 1979) และอ่านการวิเคราะห์เกี่ยวกับเรื่องนี้เพิ่มเติมได้ใน Lois McNay, ‘From Discipline to Government’, in *Foucault: A Critical Introduction* (Cambridge : Polity Press, 1994), pp. 85 – 132.

⁴⁴ Michel Foucault, *The Archaeology of Knowledge*, trans. of *L’Archéologie du savoir* (1969) by A. M. Sheridan-Smith (London : Tavistock, 1972) และอ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน Lois McNay, *Foucault: A Critical Introduction* (Cambridge : Polity Press, 1994), pp. 48 – 51, 66 – 74.

⁴⁵ Michel Foucault, *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*, anon. trans. of *Les mots et les choses* (1966) (London : Tavistock, 1970) และ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน Lois McNay, *Foucault: A Critical Introduction* (Cambridge : Polity Press, 1994), pp. 52 – 66.

ชาวอังกฤษชื่อแอนโทนี กิดเด็นส์ (Anthony Giddens) ล้วนยืนยันว่า เราจำเป็นต้องสร้างทฤษฎีทั่วไปเกี่ยวกับโลกทางสังคมขึ้นมา รวมถึงทฤษฎีที่ช่วยเราในการเข้าไปเปลี่ยนแปลงโลกให้ดีขึ้น ความฝันของมาร์กซ์ที่จะสร้างทางเลือกสังคมนิยมขึ้นมาแทนที่ทุนนิยมนั้นล้มเหลวไปแล้ว แต่ค่านิยมบางอย่างที่ขับเคลื่อนโครงการสังคมนิยม ไม่ว่าจะเป็ฯชุมชนทางสังคม ความเท่าเทียมกันและการให้สวัสดิการสำหรับคนที่อ่อนแอและคนที่ช่วยตัวเองไม่ได้นั้น ยังคงใช้การได้อยู่

■ ฮาเบอร์มาส: ประชาธิปไตยและพื้นที่สาธารณะ

Jürgen Habermas: democracy and the public sphere ⁴⁶

ฮาเบอร์มาสยอมรับว่า ความคิดส่วนใหญ่ของมาร์กซ์ล้าสมัยแล้ว และจึงได้หันไปหาความคิดของเว็บบอร์โรในฐานะเป็นทางเลือก อย่างไรก็ตาม ฮาเบอร์มาสเชื่อว่าหลักการพื้นฐานบางประการที่ปรากฏในงานเขียนส่วนใหญ่ของมาร์กซ์ยังจำเป็นสำหรับการนำมาใช้ ฮาเบอร์มาสเชื่อว่า ไม่มีทางเลือกอื่นสำหรับทุนนิยม อีกทั้งไม่ควรจะมีด้วย ทั้งนี้เพราะทุนนิยมได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าสามารถทำให้เกิดความมั่งคั่งอย่างมหาศาลได้ อย่างไรก็ตาม ปัญหาพื้นฐานบางอย่างที่มาร์กซ์มองเห็นในเศรษฐกิจแบบทุนนิยมก็ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ในขณะนี้ นั่นก็คือ แนวโน้มของทุนนิยมที่จะนำไปสู่ความตกต่ำหรือวิกฤตทางเศรษฐกิจ เราจำเป็นต้องสถาปนาการควบคุมของเราใหม่เหนือกระบวนการทางเศรษฐกิจหลังจากที่มันไปได้เข้ามาควบคุมเรามากกว่าที่เราควบคุมมัน

วิธีการหลักอันหนึ่งในการที่จะควบคุมได้สำเร็จตามข้อเสนอของฮาเบอร์มาสก็คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่เขาเรียกว่า ‘พื้นที่สาธารณะ’ (public sphere) ให้กลับมาใหม่อีก พื้นที่สาธารณะเป็นกรอบความคิดสำหรับประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ฮาเบอร์มาสให้เหตุผลว่า กระบวนการประชาธิปไตยแบบทางการซึ่งเป็นเรื่องของรัฐสภาและพรรคการเมืองนั้น ไม่สามารถเป็นพื้นฐานให้กับเราได้อย่างเพียงพอในการตัดสินใจร่วมกัน เราสามารถสร้างพื้นที่สาธารณะแบบใหม่ขึ้นมาผ่านการปฏิรูปกระบวนการประชาธิปไตยและการทำหน้าที่อย่างต่อเนื่องขององค์กรชุมชนทั้งหลายและกลุ่มท้องถิ่นอื่นๆ การสื่อสารผ่านสื่อสมัยใหม่มีผลกระทบบางอย่างตามที่โบดริยาร์และนักทฤษฎีคนอื่นๆ ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ อย่างไรก็ตาม สื่อเหล่านี้ยังสามารถมีบทบาทพื้นฐานสำหรับการพัฒนาการของประชาธิปไตย ขณะที่โทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ได้ถูกครอบงำโดยผลประโยชน์ทางการค้า จนไม่สามารถเป็นศูนย์รวมของการโต้เถียงกันแบบประชาธิปไตยได้ กระนั้นโทรทัศน์และวิทยุสาธารณะรวมทั้ง internet ก็ยังเปิดโอกาสมากมายให้กับการสร้างพื้นที่สาธารณะสำหรับการสนทนาและวิพากษ์กันได้

ฮาเบอร์มาสได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์จากนักทฤษฎีแนวเฟมินิสม์ด้วยเหตุผลว่าไม่ได้ให้ความสนใจอย่างจริงจังกับความสัมพันธ์ระหว่างเพศสถานะ (gender) กับประชาธิปไตย (democracy) ผู้ที่ออกมาวิพากษ์วิจารณ์ชี้ว่า ประชาธิปไตยมักถูกทักท้วงกันเองว่าเป็นปริมณฑลของเพศชาย และฮาเบอร์มาสควรจะให้ความสำคัญกับวิถีทางที่ประชาธิปไตยมีแนวโน้มที่จะกีดกันมิให้ผู้หญิงเข้าไปมีส่วน

⁴⁶ Jürgen Habermas, *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society* (Cambridge : Polity, 1989) และอ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน Douglas Kellner, ‘Habermas, Public Sphere, and Democracy: A Critical Intervention’, <http://www.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/kellner.html>. และ Kenneth H. Tucker, Jr., *Anthony Giddens and Modern Social Theory* (London, Thousand Oaks, New Delhi : Sage Publications, 1998), pp. 26 - 27, 171 - 174.

เกี่ยวข้องได้อย่างเต็มที่ ตัวอย่างเช่น รัฐสภาแทบทั้งหมดมีสมาชิกรัฐสภาที่เป็นผู้หญิงเพียงไม่กี่คนเท่านั้น วิวาทะทางการเมืองส่วนมากมีแนวโน้มที่จะลดความสำคัญของประเด็นที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะกับผู้หญิง ในงานเขียนชิ้นสำคัญชื่อ *The Theory of Communicative Action* (1986) ฮาเบอร์มาสไม่ได้พูดอะไรเกี่ยวกับเพศสถานะเลย แนนซี เฟรเซอร์ (Nancy Fraser)⁴⁷ ชี้ว่า ในข้อถกเถียงของฮาเบอร์มาสเกี่ยวกับประชาธิปไตยนั้น เขามองความเป็นพลเมือง (citizenship) ในฐานะที่เป็นกลางทางเพศสถานะ (gender neutral) แต่ความเป็นพลเมืองก็ได้ถูกสร้างขึ้นมาจากลักษณะที่เข้าข้างผู้ชายมากกว่าผู้หญิงไม่ต่างจากปริวิตอื่น ๆ トラบิตที่สถานะของผู้หญิงในครอบครัวยังคงเป็นรองผู้ชายอยู่ ความไม่เท่าเทียมกันของชีวิตครอบครัวจึงมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับปริวิตสาธารณะอย่างประชาธิปไตย

■ อุลริค เบ็ค: สังคมแห่งความเสี่ยง

Ulrich Beck: risk society

นักสังคมวิทยาชาวเยอรมันอีกคนหนึ่งชื่ออุลริค เบ็ค (Ulrich Beck) ก็ได้ปฏิเสธทฤษฎีหลังสมัยใหม่ด้วยเช่นกัน แทนที่จะมีชีวิตอยู่ในโลก ‘ที่ข้ามพ้นสมัยใหม่ไปแล้ว’ เรากลับกำลังก้าวไปสู่ยุคที่เบ็คเรียกว่า ‘ภาวะสมัยใหม่ครั้งที่สอง’ (the second modernity) ยุคที่เรากำลังเคลื่อนตัวไปสู่ที่นี่เกิดจากการที่สถาบันสมัยใหม่ทั้งหลายได้ยกระดับกลายเป็นสถาบันระดับโลก ขณะที่ชีวิตประจำวันกำลังหลุดพ้นเป็นอิสระจากการครอบงำของจารีตชนบประเพณี สังคมอุตสาหกรรมแบบเก่ากำลังสลายหายไปและกำลังถูกแทนที่โดย ‘สังคมแห่งความเสี่ยง’ (risk society)⁴⁸ สิ่งนี้นักทฤษฎีแนวหลังสมัยใหม่มองว่าเป็นภาวะไร้ระเบียบหรือขาดแบบแผนนั้น เบ็คกลับมองว่าเป็นภาวะของความเสี่ยงหรือความไม่แน่นอน การจัดการกับความเสี่ยงจึงเป็นลักษณะสำคัญของระเบียบโลก (global order)

ความเสี่ยงได้กลายมาเป็นประเด็นสำคัญด้วยเหตุผลหลายประการ ด้วยความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สถานการณ์ความเสี่ยงใหม่ๆ ได้ถูกสร้างขึ้นมาให้มีลักษณะแตกต่างจากสิ่งที่เคยเกิดขึ้นมาในยุคก่อนหน้านี้ เห็นได้ชัดว่าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้คุณประโยชน์มหาศาลแก่พวกเรา กระนั้น ทั้งสองสิ่งนี้ก็ก่อให้เกิดความเสี่ยงอย่างมากและรุนแรงเกินกว่าจะวัดได้ ตัวอย่างก็คือ ไม่มีใครรู้ว่าความเสี่ยงที่จะเกิดจากการผลิตอาหารดัดแปลงพันธุกรรม [Genetically Modified Foods / GM foods] จะเป็นอย่างไร⁴⁹

การตัดสินใจในหลายๆ เรื่องในระดับของชีวิตประจำวันก็หลีกเลี่ยงความเสี่ยงไปไม่พ้น ความสัมพันธ์ระหว่างความเสี่ยงและเพศสถานะจริงๆ แล้วมีความเกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออก ความไม่แน่นอนรูปแบบใหม่ๆ ได้เข้ามาปรากฏตัวอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างเพศ ตัวอย่างเช่นในปริวิต

⁴⁷ Nancy Fraser, *Unruly Practices: Discourse and Gender in Contemporary Social Theory* (Cambridge : Polity, 1989).

⁴⁸ Ulrich Beck, *Risk Society: Towards a New Modernity* (London : Sage, 1992) และอ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน เชษฐา พงษ์ศักดิ์, ‘โลกในกระแสการเปลี่ยนแปลง’, *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร* ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 (2546), น. 133 -183 และโดยเฉพาะ น. 162 - 170.

⁴⁹ เชษฐา พงษ์ศักดิ์, ‘โลกในกระแสการเปลี่ยนแปลง’, *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร* ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 (2546), น. 164 - 165.

ของความรักและการแต่งงานนั้น ในช่วงหนึ่งอายุคนที่ผ่านมาในสังคมที่พัฒนาแล้วนั้น การแต่งงานเป็นกระบวนการของการเปลี่ยนผ่านของชีวิตอย่างแท้จริง หมายถึงการที่คนใดคนหนึ่งเปลี่ยนสถานะจากการเป็นโสดไปสู่สถานะของการใช้ชีวิตคู่ และยังหมายถึงการมีสถานะที่มั่นคงถาวร ปัจจุบันหลายคนใช้ชีวิตคู่โดยไม่แต่งงาน และอัตราการหย่าร้างก็เพิ่มสูงขึ้นด้วย ใครก็ตามที่ต้องการใช้ชีวิตสัมพันธ์คู่กับคนอื่น คงจะต้องตระหนักในข้อเท็จจริงนี้และจะต้องคิดคำนวณความเสี่ยงดังกล่าวนี้ให้ได้ด้วย ปัจจุบันบุคคลจำเป็นต้องตัดสินใจในเรื่องหลักประกันความสุขและความมั่นคงจากสถานการณ์ความไม่แน่นอนที่จะเกิดขึ้นตามมาด้วย

เบ็คไม่ได้โต้แย้งว่าโลกในขณะนี้มีความเสี่ยงมากกว่ายุคก่อนหน้านี้นี้ ทว่าลักษณะของความเสี่ยงที่เราต้องเผชิญต่างหากที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ปัจจุบันความเสี่ยงมาจากภัยธรรมชาติน้อยกว่า ความเสี่ยงที่ถูกสร้างขึ้นมาจากพัฒนาการทางสังคมของเราเอง และจากพัฒนาการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

เบ็คเห็นด้วยกับฮาเบอร์มาสในประเด็นที่ว่าสังคมแบบใหม่ไม่ได้มีผลทำให้ต้องยุติความพยายามในการปฏิรูปสังคมและการเมือง ทว่าในทางตรงกันข้าม รูปแบบใหม่ๆของการตื่นตัวเคลื่อนไหวเรียกร้องกลับปรากฏให้เห็นมากขึ้น เราได้เห็นการปรากฏตัวของปริมนทลอันใหม่ที่เบ็คเรียกว่า ‘การเมืองในระดับย่อย’ (subpolitics) ซึ่งหมายถึงกิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กรต่างๆที่ปฏิบัติงานอยู่นอกกลไกที่เป็นทางการของการเมืองแบบประชาธิปไตย เช่น กลุ่มที่เคลื่อนไหวเรียกร้องเรื่องสิ่งแวดล้อม สิทธิของผู้บริโภค หรือสิทธิมนุษยชน ความรับผิดชอบในการบริหารจัดการความเสี่ยงคงไม่สามารถปล่อยให้อยู่ในมือของนักการเมืองหรือนักวิทยาศาสตร์แต่เพียงฝ่ายเดียวได้อีกต่อไป พลเมืองกลุ่มอื่นๆจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมด้วย อย่างไรก็ตาม กลุ่มและขบวนการเคลื่อนไหวที่ก่อตัวขึ้นมาในปริมนทลของ ‘การเมืองระดับย่อย’ สามารถมีอิทธิพลอย่างมากต่อกลไกทางการเมืองแบบที่เป็นทางการ ตัวอย่างเช่น ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งเคยแต่ก่อนเคยเป็นของนักเคลื่อนไหวด้านนิเวศ ในปัจจุบันได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นของกรอบความคิดของการเมืองแบบทางการ

■ มานูเอล คาสเทล: เศรษฐกิจเครือข่าย

Manuel Castells: network economy

คาสเทลเริ่มต้นงานวิชาการในฐานะเป็นมาร์กซิสต์ จากการเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนครศึกษา (urban studies) คาสเทลพยายามที่นำเอาความคิดของมาร์กซ์มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาเมือง⁵⁰

อย่างไรก็ดี เมื่อไม่กี่ปีมานี้ คาสเทลก็ได้ก้าวออกจากกรอบความคิดแบบมาร์กซิสต์ เช่นเดียวกับซีอง โบดริลลาร์ (Jean Baudrillard) เขาได้หันไปสนใจเรื่องผลกระทบของสื่อและเทคโนโลยีสื่อสาร คาสเทลให้เหตุผลว่า สังคมสารสนเทศ (information society) เกิดขึ้นจากการปรากฏตัวของเครือข่ายต่างๆ และโดยเฉพาะเศรษฐกิจเครือข่าย⁵¹ คาสเทลให้เหตุผลว่าเศรษฐกิจ

⁵⁰ อ่านรายละเอียดเกี่ยวกับทฤษฎีของคาสเทลในเรื่องแนวคิดนครศึกษา (urbanism) ได้ใน Anthony Giddens, *Sociology*, 6th ed. (Cambridge : Polity Press, 2006), Chapter 21 (Cities and Urban Spaces, pp. 901-2)ไว้

⁵¹ Manuel Castells, *The Rise of the Network Society* (Oxford : Blackwell, 1996).

แบบใหม่ซึ่งอาศัยการติดต่อกันด้วยการสื่อสารระดับโลกนี้ แน่ใจว่ามีลักษณะเป็นทุนนิยม อย่างไรก็ตาม ใดก็ตามที่ เศรษฐกิจและสังคมแบบทุนนิยมในปัจจุบันมีลักษณะที่แตกต่างไปจากเศรษฐกิจและสังคมรูปแบบอื่นๆ ที่ผ่านมามาก การขยายตัวของทุนนิยมไม่ได้วางพื้นฐานอยู่บนชนชั้นแรงงานหรือการผลิตวัตถุดิบอีกต่อไปตามความคิดของมาร์กซ์ แต่การโทรคมนาคมและคอมพิวเตอร์ได้กลายเป็นพื้นฐานของการผลิตแทนที่

คาสเทลไม่ได้พูดถึงมากนักเกี่ยวกับประเด็นที่ว่า การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้กำลังสร้างผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางเพศสถานะอย่างไร กระนั้นคาสเทล ก็ได้กล่าวถึงอย่างมากเกี่ยวกับอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (personal) และชีวิตประจำวัน (everyday life) ในสังคมเครือข่าย (network society) อัตลักษณ์ส่วนบุคคลได้กลายเป็นประเด็นที่เปิดกว้างมากขึ้น เราไม่สามารถนำเอาอัตลักษณ์ของเรามาจากอดีตได้อีกต่อไป เราจะต้องสร้างมันขึ้นมาจากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นๆ การกระทำเช่นนี้มีผลกระทบต่อปริมาณของครอบครัวโดยตรงและต่อการปรับโครงสร้างอัตลักษณ์ของเพศชายและเพศหญิงโดยทั่วไปด้วย ผู้ชายและผู้หญิงไม่สามารถแสดงอัตลักษณ์ของตนจากบทบาทที่มีมาดั้งเดิมได้อีกต่อไป ดังนั้นการแบ่งแยกในลักษณะที่ ‘สถานที่’ (place) ของผู้หญิงที่เคยอยู่ในบ้านขณะที่สถานที่ของผู้ชายอยู่ ‘ข้างนอก ณ ที่ทำงาน’ นั้น ได้ถูกทำลายลงแล้วในปัจจุบัน

คาสเทลเรียกเศรษฐกิจระดับโลกแบบใหม่ (new global economy) นี้ว่า ‘automation’ หรือระบบอัตโนมัติเช่นเดียวกับฮาเบอร์มาส โดยคาสเทลคิดว่าเราไม่สามารถควบคุมโลกที่เราได้สร้างขึ้นมานี้มาได้อย่างเต็มที่อีกต่อไป แนวคิดของคาสเทลเป็นเสียงสะท้อนให้กับความคิดที่เว็บเบอร์ได้นำเสนอเมื่อหนึ่งศตวรรษก่อนหน้านั้น โดยเว็บเบอร์เชื่อว่า ระบบราชการ (bureaucracy) ที่พัฒนามากขึ้นจะกลายเป็น ‘กรงเหล็ก’ (iron cage) กักขังพวกเราเอาไว้ ส่วนคาสเทลมองว่า ‘ฝันร้ายของมนุษยชาติในการได้เห็นเครื่องจักรที่เราสร้างขึ้นมาได้เข้าควบคุมโลกของเรานั้น ดูเหมือนว่ากำลังปรากฏเป็นจริงแล้ว - ไม่ใช่ในรูปแบบของหุ่นยนต์ที่เหยียดคอมพิวเตอร์ของหน่วยงานรัฐที่คอยสอดส่องควบคุมชีวิตของพวกเขาทั้งไป แต่เป็นระบบ อิเล็กทรอนิกส์ในการทำธุรกรรมทางการเงิน’⁵²

อย่างไรก็ดี คาสเทลก็ไม่ได้หลงลืมรากเหง้าแนวคิดแบบมาร์กซิสต์ คาสเทลเชื่อว่า มีทางเป็นไปได้ที่จะสามารถควบคุมตลาดโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งสามารถทำได้โดยไม่ใช้การปฏิบัติ แต่ด้วยการดำเนินความพยายามร่วมกันของประเทศต่างๆ และองค์การระหว่างประเทศซึ่งมีผลประโยชน์ร่วมกันในการจัดระเบียบกฎเกณฑ์ให้กับทุนนิยมระหว่างประเทศ คาสเทลสรุปว่า เทคโนโลยีสารสนเทศสามารถเป็นเครื่องมือในการให้อำนาจแก่ท้องถิ่นและการรื้อฟื้นความเข้มแข็งของชุมชนขึ้นมาใหม่ คาสเทลได้ยกตัวอย่างกรณีของประเทศฟินแลนด์ ซึ่งเป็นสังคมที่มีการพัฒนาด้านสารสนเทศมากที่สุดในโลก ทุกโรงเรียนในประเทศนี้สามารถเข้าถึง internet และประชากรเกือบทั้งประเทศรู้ภาษาคอมพิวเตอร์ ขณะเดียวกัน ประเทศฟินแลนด์ก็มีระบบรัฐสวัสดิการที่มั่นคงและมีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของเศรษฐกิจแบบใหม่ได้

⁵² Manuel Castells, ‘Information technology and global capitalism’, in Will Hutton and Anthony Giddens (eds), *On the Edge: Living with Global Capitalism* (London : Cape, 1998), p. 56.

■ แอนโทนี กิดเด็นส์: การใคร่ครวญ/คิดทบทวนทางสังคม

Anthony Giddens: social reflexivity⁵³

นักสังคมวิทยาชาวอังกฤษนามว่าแอนโทนี กิดเด็นส์ (Anthony Giddens) ได้นำเสนอมุมมองทางทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน ทุกวันนี้เราอาศัยอยู่ในสภาวะที่เรียกว่า ‘โลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว’ (the runaway world) ซึ่งหมายถึงโลกที่เต็มไปด้วยความเสี่ยงแบบใหม่ๆ และความไม่แน่นอนจำนวนมากมาแบบเดียวกับที่อุลริค เบ็ค (Ulrich Beck) ได้วิเคราะห์เอาไว้⁵⁴ แต่เราควรตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่อง ‘ความไว้นือเชื่อใจกัน’ (trust) พร้อมๆกับเรื่องของความเสี่ยงด้วย ‘ความไว้นือเชื่อใจ’ (trust) หมายถึงความศรัทธาที่เรามือถือไม่ว่าจะเป็นปัจเจกบุคคลหรือสถาบันทั้งหลาย

ในโลกที่มีการแปรสภาพอย่างรวดเร็ว ความไว้นือเชื่อใจกันในรูปแบบเก่าๆไม่สามารถนำมาใช้ได้อีกต่อไป ความไว้นือเชื่อใจที่มีต่อคนอื่นๆเคยเป็นพื้นฐานอยู่ในชุมชนท้องถิ่น อย่งไรก็ตามการอาศัยอยู่ในสังคมที่มีลักษณะโลกาภิวัตน์มากขึ้นนี้ ชีวิตของพวกเราได้รับอิทธิพลจากผู้คนที่เราไม่เคยเห็นหรือไม่เคยพบมาก่อน โดยที่คนเหล่านี้อาจจะอาศัยอยู่ในอีกด้านหนึ่งของโลกที่ห่างไกลจากเรามาก ‘ความไว้นือเชื่อใจ’ (trust) หมายถึงการมีความศรัทธาใน ‘ระบบที่เป็นนามธรรม’ (abstract systems) ตัวอย่างเช่น เราจำเป็นต้องมีความเชื่อมั่นในองค์กร/หน่วยงานต่างๆที่ทำหน้าที่ดูแลจัดระเบียบเกี่ยวกับอาหาร การรักษาน้ำให้สะอาดบริสุทธิ์ และประสิทธิภาพของระบบธนาคาร ความไว้วางใจและความเสี่ยงจึงมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด เราจำเป็นต้องมีความเชื่อมั่นในองค์กร/หน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่เหล่านั้นถ้าหากเราจะต้องเผชิญกับความเสี่ยงที่อยู่รอบตัวเรา และตอบโต้กับมันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การมีชีวิตอยู่ในยุคสารสนเทศในทศวรรษของกิดเด็นส์ หมายถึงการที่เราจะต้องมีสิ่งที่เรียกว่า ‘การใคร่ครวญสะท้อนคิดทางสังคม’ (social reflexivity) มากขึ้นด้วย การใคร่ครวญสะท้อนคิดทางสังคม (social reflexivity) หมายถึงการที่เราต้องคิดหรือสะท้อนคิดอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับสภาวะการณ์ที่เราอาศัยหรือมีชีวิตอยู่ เมื่อสังคมยึดติดอยู่กับจารีตประเพณีมากขึ้น ผู้คนก็สามารถทำสิ่งต่างๆตามวิถีทางที่วางไว้อย่างมั่นคงโดยไม่ใคร่ครวญ/คิดทบทวนมากขึ้นตามไปด้วย สำหรับพวกเรานั้น หลายๆแง่มุมของชีวิตที่คนรุ่นก่อนหน้าพวกเรายอมปฏิบัติตามโดยดุชนีนั้น ปัจจุบันได้กลายเป็น

⁵³ Giddens เชื่อว่า ความรู้ทางสังคมวิทยาควรมีเป้าหมายที่จะเป็น ‘สิ่งที่ทุกคนรู้’ เนื่องจากความรู้ทางสังคมวิทยาเป็นวิธีการสำคัญอันหนึ่งที่สมาชิกของสังคมสมัยใหม่สามารถทำความเข้าใจและอธิบายการทำงานของสังคมได้ ความรู้ทางสังคมวิทยาจึงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของโลกปัจจุบันและช่วยให้สามารถเปลี่ยนแปลงโลกได้โดยการหาทางอธิบายและวิเคราะห์โลก ในแง่นี้การศึกษาวิจัยทางสังคมวิทยาจึงเป็นการทำงานในลักษณะวิพากษ์ (critical) กล่าวคือ จะต้องมองหาความหมายทั่วไปที่คนในสังคมรับรู้ร่วมกัน แต่นำมาจัดระบบใหม่และแพร่กระจายออกไปเพื่อช่วยให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงในทางบวก การทำหน้าที่อย่างรู้สำนึกในลักษณะเช่นนี้ที่ Giddens เรียกว่า ‘social reflexivity’ ซึ่งหมายถึง การหันไปขบคิดพิจารณาทบทวนความรู้เกี่ยวกับโลกทางสังคมแล้วนำมาประยุกต์ใช้เพื่อตอบสนองการทำลายของสถานการณ์และเงื่อนไขใหม่ๆที่เกิดขึ้นในโลกทางสังคม ดู Anthony Giddens, In Defence of Sociology: Essays, Interpretations and Rejoinders (Cambridge : Polity Press, 1996), pp.4-5, 77 และอ่านข้อเสนอเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์, *ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม: การทะลุกรอบและกับดักของความคิดแบบคู่ตรงกันข้าม* (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2548), น. 28 – 29.

⁵⁴ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน เซซฐา พงษ์ทัตต์, ‘โลกในกระแสการเปลี่ยนแปลง’, *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร* ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 (2546), น. 164 – 165.

เรื่องที่เปิดกว้างสำหรับการเลือกตัดสินใจว่าจะทำตามหรือไม่ทำตามก็ได้ ตัวอย่างเช่น นับเป็นเวลาหลายร้อยปีมาแล้วที่ผู้คนไม่มีวิธีการที่มีประสิทธิผลในการจำกัดขนาดของครอบครัวของพวกเขา แต่ด้วยรูปแบบของการคุมกำเนิดสมัยใหม่ และรูปแบบอื่นๆของเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการให้กำเนิดลูกพ่อแม่ไม่เพียงแต่สามารถเลือกได้ว่าจะมีลูกได้กี่คนแล้ว ยังสามารถทำได้แม้กระทั่งตัดสินใจว่าจะให้ลูกของตนเป็นเพศอะไรด้วย แน่นอนว่าความเป็นไปได้แบบใหม่ๆเช่นนี้จะต้องเผชิญกับปัญหาใหม่ๆด้านจริยธรรมอีกด้วยเช่นกัน

เราไม่ควรสูญเสียความสามารถในการควบคุมอนาคตของเรา ในยุคที่ทุกสิ่งทุกอย่างกลายเป็นระดับโลกนี้ แน่ใจว่าชาติต่างๆก็ได้สูญเสียอำนาจบางอย่างที่ตนเคยมี ตัวอย่างเช่นประเทศต่างๆเริ่มมีอิทธิพลเหนือนโยบายเศรษฐกิจที่ตนน้อยลง อย่างไรก็ตาม หลายรัฐบาลก็ยังคงรักษาอำนาจที่ตนเองมีอยู่เอาไว้ การดำเนินการต่างๆร่วมกันอาจจะช่วยให้ชาติต่างๆสามารถฉีกกำลังกันเพื่อสร้างอิทธิพลขึ้นมาเหนือโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ กลุ่มต่างๆที่เบ็ดได้กล่าวถึง เช่นองค์กรและขบวนการเคลื่อนไหวที่ทำงานนอกกรอบของการเมืองแบบทางการ สามารถมีบทบาทสำคัญได้ อย่างไรก็ตาม กลุ่มต่างๆเหล่านี้ก็ยังไม่สามารถเข้ามาแทนที่การเมืองประชาธิปไตยแบบทางการนี้ได้ ประชาธิปไตยยังคงมีความสำคัญอยู่ เนื่องจากกลุ่มต่างๆที่อยู่ในปริมาตรของ ‘การเมืองระดับย่อย’ (subpolitics) สามารถอ้างสิทธิที่หลากหลายและมีผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น กลุ่มดังกล่าวอาจจะประกอบด้วยคนที่กำลังรณรงค์อย่างเอาใจจริงเอาใจจ้งเพื่อให้ยอมรับการทำแท้ง และคนที่มีความเชื่อตรงกันข้าม รัฐบาลประชาธิปไตยต้องเข้าถึงและตอบสนองต่อการอ้างสิทธิในเรื่องต่างๆมากมายเหล่านี้

ประชาธิปไตยไม่สามารถจำกัดขอบเขตอยู่แค่พื้นที่สาธารณะ (public sphere) ตามที่ฮาเบอร์มาส เชื่อเท่านั้น สิ่งที่กำลังปรากฏให้เห็นในชีวิตประจำวันก็อาจมีศักยภาพที่จะกลายเป็น ‘ประชาธิปไตยทางด้านอารมณ์ความรู้สึก’ (democracy of the emotions) ได้ ‘ประชาธิปไตยทางด้านอารมณ์ความรู้สึก’ หมายถึงการเกิดขึ้นของรูปแบบต่างๆของชีวิตครอบครัวซึ่งผู้ชายและผู้หญิงเข้าไปมีส่วนร่วมในลักษณะเท่าเทียมกัน จริงๆแล้วทุกๆรูปแบบของครอบครัวแบบดั้งเดิม (traditional) ล้วนวางพื้นฐานอยู่บนการครอบงำของผู้ชายที่มีต่อผู้หญิง และเป็นเรื่องที่มีการกำหนดเอาไว้ในกฎหมาย ความเท่าเทียมกันระหว่างเพศที่เพิ่มมากขึ้นคงไม่สามารถจำกัดอยู่แค่เรื่องของสิทธิในการเลือกตั้ง แต่จะต้องขยายวงไปยังปริมาตรส่วนตัวด้วย การทำให้ชีวิตส่วนตัวมีความเป็นประชาธิปไตยนั้นจะต้องก้าวหน้าไปถึงขั้นที่ความสัมพันธ์ในด้านต่างๆต้องวางอยู่บนพื้นฐานของความเคารพซึ่งกันและกัน การสื่อสารสนทนากันและการมีขันติธรรม⁵⁵

สรุป

สังคมวิทยาได้รับการนิยามว่าเป็นการศึกษาสังคมมนุษย์อย่างเป็นระบบ โดยให้ความสำคัญโดยเฉพาะกับระบบสังคมสมัยใหม่ที่ได้เข้าสู่ภาวะของสังคมอุตสาหกรรม การวิจัย/ภาคปฏิบัติของสังคมวิทยาเป็นเรื่องของความสามารถในการคิดอย่างมีจินตนาการ และการเอาตัวเราให้ข้ามพ้นออกมาจาก

⁵⁵ อ่านรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ใน Anthony Giddens, *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love & Eroticism in Modern Societies* (Cambridge : Polity Press, 1992) และ Anthony Giddens and Christopher Pierson, *Conversations with Anthony Giddens* (Stanford, CA : Stanford University Press, 1998), pp. 118 – 150.

ความคิดเกี่ยวกับชีวิตทางสังคมที่เรามีอยู่ก่อน สังคมวิทยาเป็นวิชาที่พยายามทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ตลอดช่วงเวลา 2-3 ศตวรรษที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นไม่เกิดขึ้นในระดับมหภาคแต่อย่างเดียว ทว่ายังเกี่ยวข้องกับลักษณะการดำเนินชีวิตที่เป็นเรื่องส่วนตัวด้วย

ในบรรดานักทฤษฎีรุ่นบุกเบิก นักคิดที่สำคัญ 4 คนคือ ออกุสต์ กองต์ (Auguste Comte), คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx), เอมีล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) และแมกซ์ เว็บบอร์ (Max Weber) กองต์และมาร์กซ์ได้เขียนงานในช่วงกลางศตวรรษที่ 18 โดยวางรากฐานของประเด็นศึกษาบางอย่างให้กับสังคมวิทยา โดยที่ต่อมาได้รับการปรับขยายโดยเดอร์ไคม์และเว็บบอร์ ประเด็นศึกษาเหล่านั้นเกี่ยวข้องกับลักษณะของสังคมวิทยา และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการสร้างความสมัยใหม่ที่มีต่อโลกทางสังคม

ความหลากหลายของแนวศึกษาทางทฤษฎี (theoretical approaches) ปรากฏให้เห็นในสังคมวิทยาวิวาทะทางทฤษฎียากที่จะหาข้อยุติได้ง่ายๆ แม้แต่ในแวดวงของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเองก็ตาม และ ในสังคมวิทยาเอง เราจะพบความยากลำบากมากกว่าหลายเท่าเนื่องจากความซับซ้อนของปัญหาที่เกิดจากการเข้าไปศึกษาพฤติกรรมของตัวเราเอง

แนวศึกษาทางทฤษฎีหลักๆ ในสังคมวิทยา มีอยู่ 3 อันคือ แนวหน้าที่นิยม (Functionalism), แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง (Conflict perspectives) และแนวคิดเรื่องปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionsim) มีความแตกต่างขั้นพื้นฐานระหว่างแนวศึกษาเหล่านี้ ซึ่งมีอิทธิพลต่อพัฒนาการของตัววิชาสังคมวิทยา โดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา

สังคมวิทยาเป็นวิชาที่มีความสำคัญต่อการนำไปใช้ปฏิบัติ/ภาคสนาม เนื่องจากนำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์สังคมและการปฏิรูปสังคมในหลายๆ ด้าน เช่น การมีความเข้าใจที่ดีขึ้นเกี่ยวกับสถานการณ์ต่างๆ ของสังคมยอมทำให้เรามีโอกาสที่ดีขึ้นในการควบคุมสถานการณ์เหล่านั้น ขณะเดียวกันสังคมวิทยายังได้เสนอวิธีการ/มรรควิธีในการมีความตระหนักรู้มากขึ้นเกี่ยวกับวัฒนธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การเสนอนโยบายที่ต้องคำนึงถึงค่านิยมทางวัฒนธรรมที่แตกต่างหลาย ในแง่ของการปฏิบัติ/การวิจัย/ภาคสนาม เราสามารถสำรวจตรวจสอบผลที่เกิดจากการนำเอานโยบาย/โครงการบางอย่างไปสู่การปฏิบัติ ประการสุดท้ายและอาจจะสำคัญมากที่สุดด้วยก็คือ สังคมวิทยาช่วยให้เราคิดเองเป็น [มีปรีชาญาณ] ซึ่งจะช่วยให้ปัจเจกบุคคล/กลุ่มคนมีโอกาสมากขึ้นที่จะพลิกผันสถานะแห่งชีวิตของพวกเขาได้

ปัจจุบันเรากำลังอยู่ตรงจุดเริ่มต้นของการเข้าสู่ช่วงเวลาใหม่ของการพัฒนาทางทฤษฎีสังคมวิทยาความคิดของนักคิดคลาสสิกอย่างมาร์กซ์, เดอร์ไคม์ และเว็บบอร์ ได้ถูกสร้างขึ้นมาในช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ทางสังคมและเศรษฐกิจ ปัจจุบันเรากำลังดำเนินชีวิตอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านที่เกิดขึ้นในระดับโลกซึ่งมีผลกระทบอย่างลึกซึ้งและกว้างขวางทั่วทั้งโลก เราจำเป็นต้องสร้างทฤษฎีใหม่ๆ ขึ้นมาเพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการใหม่ๆ ซึ่งกำลังแปรสภาพสังคมของเราอยู่ในขณะนี้

ความหลากหลายของแนวคิดเชิงทฤษฎีปรากฏให้เห็นในสังคมวิทยา [และรวมถึงในวิชาอื่นๆ ในสังคมศาสตร์] เหตุผลที่เป็นเช่นนี้ก็จะไม่เรื้อรังน่าแปลกแต่อย่างใด เพราะข้อถกเถียงทางทฤษฎีไม่สามารถหา ข้อยุติกันได้ง่ายๆ แม้แต่ในวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเองก็ตาม และในกรณีของสังคมวิทยานั้น เราประสบปัญหาอย่างมากเนื่องจากความซับซ้อนของปัญหาที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะ การศึกษาพฤติกรรมของตัวเราเอง

ข้อเสนอคลาสสิกของเวเบอร์เกี่ยวกับอิทธิพลของศาสนาคริสต์นิกายพิวริแทนนิซึม (Puritanism) ที่มีต่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ ถือเป็นตัวอย่างที่มีประโยชน์อย่างยิ่งในการชี้ให้เห็นว่าอะไรทำให้ทฤษฎีมีคุณค่า แนวคิดของเวเบอร์ยังคงเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ แต่ในหลายๆ แง่มุมนั้น ทฤษฎีของเวเบอร์เป็นการวางรากฐานใหม่ที่กระตุ้นให้มีการศึกษาวิจัยกันอย่างกว้างขวางในเวลาต่อมา

การปะทะกันทางความคิดและมุมมองในสังคมวิทยาทำให้เกิดปัญหาพื้นฐานหลายประการ ปัญหาสำคัญประการแรกก็คือประเด็นที่ว่าเราจะเชื่อมโยงการกระทำของมนุษย์ (human action) กับโครงสร้างสังคม (social structure) อย่างไร เราเป็นผู้สร้างสังคมขึ้นมา หรือว่าเราถูกสร้าง/กำหนดโดยสังคม? การตัดสินใจเลือกระหว่างทางเลือกเหล่านี้คงไม่ยากเย็นเหมือนกับที่เริ่มมีการพูดถึงเรื่องนี้กันในระยะแรกๆ และปัญหาที่แท้จริงก็คือ เราจะเชื่อมโยงทั้งสองแง่มุมของชีวิตทางสังคมเข้าด้วยกันอย่างไร

ปัญหาประการที่สองเป็นเรื่องของการมองสังคมว่าจะมีลักษณะที่สมานฉันท์และเป็นระเบียบเรียบร้อย หรือว่าเต็มไปด้วยความขัดแย้งที่ดำรงอยู่เรื่อยมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งสองมุมมองนี้คงไม่ได้แย้งสวนกันอย่างสิ้นเชิง และเราจำเป็นต้องชี้ให้เห็นว่าความเห็นพ้องต้องกัน (consensus) และความขัดแย้ง (conflict) มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างไร มโนทัศน์เรื่องอุดมการณ์ (ideology) และอำนาจ (power) มีความสำคัญในการทำความเข้าใจปัญหานี้

ปัญหาประการที่สามเกี่ยวข้องกับเรื่องเพศสถานะ (gender) และโดยเฉพาะประเด็นที่ว่าเราควรจะสร้างทฤษฎีสากลเกี่ยวกับเรื่องนี้ขึ้นมาในสังคมวิทยาหรือไม่ ปัญหานี้แทบจะไม่มีการหยิบยกขึ้นมาพูดกันในสังคมวิทยากระแสหลัก แต่นักทฤษฎีแนวเฟมินนิสม์ได้สร้างกระแสการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นทั้งในส่วนที่ว่านักสังคมวิทยาควรจะต้องมองปัญหาอะไรบ้าง และควรมองปัญหานั้นๆ อย่างไร

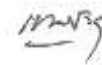
ประเด็นที่ยังคงมีการถกเถียงกันในสังคมวิทยาประการที่สี่ก็คือ การวิเคราะห์พัฒนาการของสังคมสมัยใหม่ (modern social development) กระบวนการต่างๆของการเปลี่ยนแปลงในโลกสมัยใหม่ล้วนถูกกำหนดโดยพัฒนาการทางเศรษฐกิจทุนนิยมแต่เพียงอย่างเดียว หรือว่ามีปัจจัยอื่นๆ เข้าเกี่ยวข้องด้วย? จุดยืนที่มีต่อข้อถกเถียงนี้ได้รับอิทธิพลในระดับหนึ่งจากความเชื่อและทัศนคติทางการเมืองที่แตกต่างกันของบรรดานักสังคมวิทยา

ในการทำความเข้าใจและจัดการกับประเด็นปัญหาของพัฒนาการทางสังคม นักทฤษฎีทางสังคมปัจจุบันได้พยายามที่จะก้าวข้ามพ้นจากกรอบความคิดของมาร์กซ์และเวเบอร์ นักทฤษฎีแนวหลังสมัยใหม่ (postmodern) ปฏิเสธว่าเราไม่สามารถสร้างทฤษฎีทั่วไปที่อธิบายประวัติศาสตร์และ

สังคมทั้งหมดได้ โบ德里แยร์มองสื่ออิเล็กทรอนิกส์ว่าเป็นตัวทำลายความสัมพันธ์ของเราที่มีกับอดีต เพราะมันได้สร้างโลกแบบใหม่ขึ้นมาซึ่งเป็นโลกที่ความหมายถูกกำหนดโดยการไหลเวียนของ ภาพลักษณ์มากกว่าความจริงที่มั่นคงถาวร

นักทฤษฎีอีกกลุ่มหนึ่งได้วิพากษ์วิจารณ์แนวคิดหลังสมัยใหม่นิยม (postmodernism) โดยโต้แย้งว่า เราสามารถสร้างทฤษฎีสากลเกี่ยวกับโลกทางสังคมได้ และทฤษฎีแบบนี้ช่วยให้เราสามารถเข้าไปมีส่วนในการกำหนดรูปร่างหน้าตาของโลกดังกล่าวนี้ได้มากขึ้นและดียิ่งขึ้น นักทฤษฎีกลุ่มนี้ได้แก่ฮาเบอร์มาสที่นำเสนอมนทัศน์เรื่อง ‘พื้นที่สาธารณะ’ (public sphere), เบ็คและข้อเสนอเรื่อง ‘สังคมแห่งความเสี่ยง’ (risk society), คาสเทลและแนวคิดเรื่อง ‘เศรษฐกิจเครือข่าย’ (the network economy) และที่เด่นชัดกับการสร้างมนทัศน์เรื่อง ‘การใคร่ครวญสะท้อนคิดทางสังคม’ (social reflexivity) เพื่อนำไปใช้ในวิธีการดำเนินชีวิตของพวกเรา และขบคิดเกี่ยวกับชีวิตของพวกเรา

บ้านพุทธม-ห้วยลึก เพชรบุรี
7/13/2007 4:52:26 AM

บรรณานุกรม

- Alexander, J. C. (1987) "The Centrality of the Classics", in *Social Theory Today*, ed. A. Giddens and J. Turner. Stanford: Stanford University Press.
- Alexander, J. C. (1983) *Twenty Lectures: Sociological Theory Since World War II*. New York: Columbia University Press.
- Beck, U. (1992) *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Beck, U. (1999) *World Risk Society*. Malden, MA: Polity.
- Bourdieu, P. (1977) *Outline of a Theory of Practice* New York: Cambridge University Press.
- Butler, J. (1999) *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. London: Routledge.
- Butler, J. (2004) *Undoing Gender*. London: Routledge.
- Callinicos, A. (1989) *Against Post-Modernism: A Marxist Critique*. Cambridge: Polity.
- Castells, M. (1996) *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell.
- Castells, M. (2000) *End of Millennium*. Malden, MA: Blackwell Publishers.
- Chodorow, N. (1978) *The Reproduction of Mothering*. Berkeley: University of California Press.
- Chodorow, N. (1988) *Psychoanalytic Theory and Feminism*. Cambridge: Polity.
- Craib, I. (1992) *Modern Social Theory: From Parsons to Habermas*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Dahrendorf, R. (1959) *Class and Class Conflict in Industrial Society*. London: Routledge.
- Dews, P. (1999) *Habermas: A Critical Reader*. Oxford: Blackwell.
- Durkheim, E. (1876/1912/1965) *The Elementary Forms of the Religious Life*. London: Allen and Unwin.
- Durkheim, E. (1895/1982) *The Rules of Sociological Method*. London: Macmillan.
- Durkheim, E. (1893/1984) *The Division of Labour in Society*. London: Macmillan.
- Ekman, P. and Friesen, W. V. (1978) *Facial Action Coding System*. New York: Consulting Psychological Press.
- Faludi, S. (1999) *Stiffed: The Betrayal of the Modern Man*. London: Chatto and Windus.

- Foucault, M. (1965) *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason*, trans. of abridged version of *Folie et déraison* (1961) by R. Howard. London: Tavistock.
- Foucault, M. (1970) *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*, anon. trans. of *Les mots et les choses* (1966). London: Tavistock.
- Foucault, M. (1972) *The Archaeology of Knowledge*, trans. of *L'Archéologie du savoir* (1969) by A. M. Sheridan-Smith. London: Tavistock.
- Foucault, M. (1979) *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, trans. of *Surveiller et punir* (1975) by A. M. Sheridan-Smith. Harmondsworth: Penguin.
- Fox, O. C. (1964) "The Pre-Industrial City Reconsidered", *Sociological Quarterly* 5.
- Fraser, N. (1989) *Unruly Practices: Discourse and Gender in Contemporary Social Theory*. Cambridge: Polity.
- Freidson, E. (1970) *Profession of Medicine: A Study of the Sociology of Applied Knowledge*. New York: Dodd, Mead.
- Gamble, A. (1999) *Marxism after Communism: The Interregnum. Controversies in World Politics 1988-1999*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddens, A. (1979) *Central Problems in Social Theory: Action, structure and contradiction in social analysis*. London & Basingstoke: The Macmillan Press.
- Giddens, A. (1984) *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Giddens, A. 1992. *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love & Eroticism in Modern Societies*. Cambridge : Polity Press.
- Giddens, A. (1996) *In Defence of Sociology: Essays, Interpretations and Rejoinders*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (2001) *Runaway World: How Globalisation Is Shaping Our Lives*. London: Polity.
- Giddens, A. and Pierson, C. (1998) *Conversations with Anthony Giddens*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Goffman, E. (1951) *Encounters: Two Studies in the Sociology of Interaction*. Indianapolis: Bobbs-Merrill.
- Goffman, E. (1959) *Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, NY: Anchor.
- Habermas, J. (1989) *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge: Polity.
- Hall, S. et al. (1988) "New Times", *Marxism Today* (October).
- Harvey, D. (1989) *The Condition of Postmodernity*. Oxford: Blackwell.
- Held, D. and Thompson, J. H. (eds) (1989) *Social theory of modern societies: Anthony Giddens and his critics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Harvey, D. (1973) *Social Justice and the City*. Oxford: Blackwell.
- Kanter, R. M. (1977) *Men and Women of the Corporation*. New York: Basic Books.
- Lasswell, H. (1984) *The Structure and Function of Communication and Society*. New York: Harper & Brothers.
- Liotard, J-F. (1985) *The Postmodern Condition*. Minneapolis: University of Minneapolis Press.
- McNay, L. (1994) "From Discipline to Government", 85 – 132, in *Foucault: A Critical Introduction* Cambridge: Polity Press.
- Merton, R. K. (1957) *Social Theory and Social Structure*, rev.edn. Glencoe: Free Press.

- Marx, K. and Engels, F. (1848/2001) *The Communist Manifesto*. London: Electric Book Co.
- Merton, R. K. (1957) *Social Theory and Social Structure*, rev.edn. Glencoe: Free Press.
- Mills, C. W. (1970) *The Sociological Imagination*. Harmondsworth: Penguin.
- Parry, N. and Parry, J. (1976) *The Rise of the Medical Profession*. London: Croom Helm.
- Parsons, T. (1952) *The Social System* (London: Tavistock).
- Parsons, T. and Bales. R. F. (1956) *Family Socialization and Interaction Process*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Ritzer, G. (2003) *Sociological Theory*. 6th ed. New York: McGraw-Hill.
- Sydie, R. A. (1987) *Natural Women, Cultured Men: A Feminist Perspective on Sociological Theory*. New York: Menthuen.
- Tucker, Jr., K. H. (1998) *Anthony Giddens and Modern Social Theory*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Wallace R. A. and Wolf. A. (1996) “Robert K. Merton: Middle-Range Theory”, in *Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Wallace R. A. and Wolf. A. (1996) “Structuration Theory: Anthony Giddens”, in *Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Weber, M. (1963) *The Sociology of Religion*. Boston, MA: Beacon.
- Weber, M. (1976) *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. London: Allen and Unwin.
- Weber, M. (1979) *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology* (Berkeley: University of California Press.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2546) “โลกในกระแสการเปลี่ยนแปลง”, 162 – 170, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 23 ฉบับที่ 1.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2547) “Structuration Theory ของ Anthony Giddens และการหาทางออกให้กับปัญหาทวิลักษณ์นิยมในสังคมวิทยา”, 68-106, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 24 ฉบับที่ 2.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2548) *Structure–Agency/โครงสร้าง–ผู้กระทำการ*, รายงานการวิจัยแนวคิดทางสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2546) *สังคมวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- วรนุช วุฒิอุตตม. (2535) “การเปรียบเทียบแนวคิดและการวิเคราะห์ของเดอริคเคมส์และเว็บบอร์”, 23 – 44, *วารสารธรรมศาสตร์* ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 (มิ.ย.).
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2548) *ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม: การทะลุกรอบและกักตักของความคิดแบบคู่ตรงกันข้าม*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.